

Politika yapıcılar için düzenlenmiş, dijital ortamdaki çocuk haklarına ilişkin el kitabı

www.coe.int/children

Çocuklarla çocuklar
için Avrupa'nın inşası

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Politika yapıcılar için düzenlenmiş, dijital ortamdaki çocuk haklarına ilişkin el kitabı

**Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin,
dijital ortamda çocuk haklarına saygı,
çocuk haklarının korunması ve bu hakların hayata
geçirilmesine ilişkin Kılavuz İlkelerle ilgili
CM/Rec(2018)7 sayılı Tavsiye Kararının
uygulanmasını desteklemek amacıyla**

El kitabını hazırlayanlar:

Sonia Livingstone

Eva Lievens

John Carr

Orjinal Başlık:
Handbook for policy makers on the rights of
the child in the digital environment
© Avrupa Konseyi, Kasım 2020

Bu belge Avrupa Konseyi tarafından oluşturulmuş ve
Avrupa Konseyinin izniyle kullanılmıştır.
Bu belge Avrupa Konseyi ile yapılan anlaşma uyarınca
yayınlanmaktadır ve yalnızca çevirmen(ler)in/yayıncı(lar)ın
sorumluluğundadır.

Bu çalışmada ifade edilen görüşler yazarların sorumluluğundadır
ve Avrupa Konseyi resmi politikasını yansıttığı anlamına
gelmemektedir.

Bu belgenin tamamının veya bir kısmının çoğaltılmasıyla ya da
çevrilmesiyle ilgili tüm talepler Avrupa Konseyi İletişim
Müdürlüğüne (F-67075 Strasbourg Cedex veya
publishing@coe.int) gönderilmelidir.
Bu belgeyle ilgili diğer tüm yazışmalar Demokrasi ve İnsan Onuru
Genel Müdürlüğüyle yapılmalıdır.

Kapak tasarımı ve düzeni: Dokümanlar ve Yayınlar Üretim Dairesi
(SPDP) Avrupa Konseyi

Fotoğraf: Shutterstock

Bu yayın, yazım ve dilbilgisi hatalarını düzeltmek amacıyla SPDP
Yayın Birimi tarafından yeniden düzenlenmemiştir.

Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu
belge resmi çeviri niteliği taşımamaktadır. Bu belge Avrupa
Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

© Etkiniz AB Programı, Eylül 2024, Türkçe çeviri

Bu el kitabı, aşağıdaki yazarlar tarafından Avrupa Konseyi
Çocuk Hakları Bölümü Sekreteryası ile yakın işbirliği içinde
hazırlanmıştır:

Sonia Livingstone, Sosyal Psikoloji Profesörü, Medya ve
İletişim Bölümü, London School of Economics and Political
Science (LSE), Birleşik Krallık
Eva Lievens, Hukuk ve Teknoloji Profesörü, Ghent
Üniversitesi, Belçika
John Carr, Çocukların İnternet Güvenliği ve Emniyeti
konusunda Uluslararası Danışman, Birleşik Krallık

Bu el kitabının hazırlanması sırasında görüşlerini paylaşma
nezaketi gösterenler:

Laura Ferola, İtalyan Veri Koruma Kurumu Yetkilisi, Roma,
İtalya
Profesör Cristiana Carletti, Uluslararası Kamu Hukuku
Profesörü, Roma Tre Üniversitesi, Roma - İtalya
Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Geçici Komitesi Belçika
Delegasyonu (CAHENF (2019))

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
POLİTİKA YAPICILAR İÇİN CM/REC (2018)7 SAYILI TAVSİYE KARARINA İLİŞKİN KISA BİR REHBER	7
BİRİNCİ BÖLÜM -TAVSİYE KARARI VE KILAVUZ HAKKINDA BİLGİ	9
1. Bu el kitabının konusu nedir?	9
2. Neden bir Tavsiye Kararına ihtiyaç duyuldu?	9
3. Avrupa Konseyinin Tavsiye Kararları nedir ve nasıl hazırlanır?	10
4. Tavsiye Kararının uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku standartlarıyla nasıl bir ilişkisi bulunmaktadır?	10
5. Bu el kitabının amacı nedir?	11
6. Önemli terimlerin açıklanması	12
7. Hangi bilgi ve iletişim teknolojileri çocuk haklarıyla ilgilidir?	13
8. Çocuklar bu konuda ne düşünüyor?	14
9. Kanıtlar neyi gösteriyor?	15
10. Bu el kitabı nasıl düzenlenmiştir?	17
İKİNCİ BÖLÜM - ULUSAL ÇERÇEVELER	19
1. Hukuki Çerçeveler	19
2. Politik ve Kurumsal Çerçeveler	22
3. Ulusal düzeyde işbirliği ve koordinasyon	27
4. Genel ilkeler	30
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM - UYGULAMADA OPERASYONEL İLKELER	37
1. Dijital ortama erişim	37
2. İfade ve bilgi edinme özgürlüğü hakkı	40
3. Katılım, oyun oynama hakkı ve toplanma ve örgütlenme hakkı	43
4. Özel yaşamın gizliliği ve verilerin korunması	45
5. Eğitim hakkı	53
6. Korunma ve güvenlik hakkı	56
7. Başvuru yolları	62
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM - ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON	65
1. BM/CoE Sözleşmelerinin onaylanması ve uygulanması	65
2. Diğer Devletlerle İşbirliği	65
3. Avrupa Konseyi ile İşbirliği	66
4. Hükümetler arası organlar, ulus ötesi ağlar ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği	67
BEŞİNCİ BÖLÜM - TİCARİ İŞLETMELERİ DÂHİL ETMEK	69
ÖZEL KONU: YAPAY ZEKÂ ALANINDAKİ GELİŞMELER VE ÇOCUK HAKLARI AÇISINDAN GETİRDİKLERİ	75

Önsöz

Dijital ortamda çocuk haklarına saygı, çocuk haklarının korunması ve bu hakların hayata geçirilmesine ilişkin Kılavuz İlkeler", 2018 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmesinden bu yana, bu alandaki en kapsamlı standartları ve kılavuz ilkeleri ortaya koyan belgelerden biri olarak övgüyle karşılanmaktadır. Bu Kılavuz İlkeler, çocukların dijital dünyada korunması ile dijital teknolojilerin son kullanıcıları olarak sahip oldukları pozitif hakların desteklenmesi arasında bir denge kurmaktadır.

Modern bilgi ve iletişim teknolojilerinin çocukların hayatında giderek daha önemli bir rol oynadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu teknolojilere eşit ve güvenli şekilde erişimi güvence altına alacak tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Dijital teknolojiler, akıllıca kullanıldıkları takdirde, çocukların eğitimi, boş zaman aktiviteleri, bilgiye erişimleri ve kendilerini etkileyen kararlara katılımları bakımından muazzam fırsatlar ve faydalar sunmaktadır.

Bu el kitabı, dijital ortamda çocuk haklarıyla ilgilenen politika yapıcıları desteklemeyi amaçlamaktadır. Ev, okul veya kamusal alanda siyasi veya stratejik kararlar alınırken dengeli görüş ve yaklaşımlar benimsenmesini teşvik etmektedir. Kılavuz İlkelerin kabulünden iki yıl sonra hazırlanan bu el kitabıyla, Kılavuz İlkelerin verdiği güçlü mesajların ve yol göstericiliğin sürdürülmesi ve ilgili tüm paydaşlara yasama ve politika oluşturma süreçlerinde hiçbir önemli hususun ihmal edilmediğini veya edilmeyeceğini gösteren araçların ve kontrol listelerinin sağlanması amaçlanmaktadır.

2018'de yayınlanan Kılavuz İlkeler ile bu Kılavuz İlkelerin Mayıs 2020'de yayınlanan "Dijital ortamda haklarınızı öğrenin" başlıklı çocuk dostu baskısını tamamlayan bu el kitabı, tüm kamu kurumlarının, sivil toplumun ve özel sektör paydaşlarının ortak bir yaklaşım benimsemesinin ne kadar önemli olduğunun altını çizmektedir. Çocukların dijital ortamdaki esenliği, ister ulusal mevzuatlar ister stratejik ortaklıklar yoluyla desteklensin, 21. yüzyılda tüm paydaşlar tarafından ortaklaşa takip edilecek bir hedef haline gelmelidir.

Günümüzün çocukları ve gençleri, kendilerinden önceki tüm nesillerden daha fazla dijital vatandaşlardır ve hiç kimse "doğuştan dijital" olmasa da, tüm çocuklar ve gençler "dijital açıdan bilge" olmaları için desteklenmelidir. Bu nedenle dijital ortamda çocuk hakları, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisinin (2016-2021) temel temalarından biridir ve şu anda Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Yönlendirme Komitesi (CDENF) tarafından hazırlanmakta olan yeni Stratejide (2022-2027) de ana hedeflerden biri olmaya devam edecektir.

Birçok uzmanın ve kuruluşun katkılarıyla hazırlanan bu el kitabı, farklı kesimlerden karar alıcıların dijital ortamda çocuk haklarına gerçekten saygı duyan, bu hakları koruyan ve hayata geçirilmesine olanak tanıyan bir dijital dünya yaratmalarına yardımcı olacaktır.

Bu alandaki temel zorluklardan biri, teknolojinin sürekli olarak gelişmesidir. Mevzuat ve politikalar teknolojinin hızına yetişmekte zorlanırken, en iyi strateji, bir yandan çocuk haklarını teknolojinin gelişimine ve uygulanmasına dâhil etmek, diğer yandan da ortaya çıkan güçlükler karşısında gerekli yanıtları verebilmek için gelişmeleri sürekli olarak gözden geçirmektir.

Bu düşünceyle el kitabında, Kılavuz İlkelerin kabul edilmesinden bu yana önem kazanan yapay zekâ gibi konular da ele alınmıştır.

Bu el kitabının, bu alanda çalışan veya kararları dijital ortamdaki çocukları etkileyen herkesin her zaman kullanabileceği bir kaynak olmasını umuyorum. Son Covid-19 krizi bize dijital teknolojilerin çocukların hayatındaki önemini hatırlattı. Bu kriz, aynı zamanda göz ardı edilemeyecek eşitsizlikleri ortaya çıkardı ve daha da kötüleştirdi.

Tüm çocuklar korunma, katılım ve hizmetlerden yararlanma konusunda yasal haklara sahiptir ve bu hakları dijital ortam da dâhil olmak üzere her ortamda hayata geçirmek hepimizin ortak sorumluluğudur!

Snežana Samardžić-Marković
Demokrasi Genel Müdürü

Politika yapıcılar için CM/Rec (2018)7 sayılı Tavsiye Kararına ilişkin kısa bir rehber

Avrupa Konseyine üye devletlerin politikalarını koordine etmek, değerlendirmek ve uygulamak amacıyla kapsamlı ve stratejik bir ulusal çerçeve oluşturması önemlidir.

Dijital ortamın çocuk hakları üzerindeki etkileri çok yönlüdür. Bir dizi kamu kurumu ve kuruluşu, çocuk haklarını ve dijital ortamı doğrudan etkileyen farklı politika alanlarından sorumludur. Bu çalışmaların etkin bir şekilde koordine edilmesini ve karşılıklı olarak birbirini güçlendirmesini ve Devletin ilgili tüm kamu ve özel sektör paydaşlarıyla doğrudan ilişki kurmasını sağlamak için bir merci tayin etmek veya bir koordinasyon mekanizması oluşturulması çok önemlidir.

Bölgesel ve yerel yetkililer de dâhil olmak üzere Devletlere yol göstermek açısından, aşağıdaki ilkelerin ve hakların (bu ilkeler ve haklar kısmen BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde belirtilmiştir) Kılavuz İlkelerin tüm bölümleri için geçerli olduğuna dikkat edilmelidir:

- ▶ Tüm eylem ve kararlar çocuğun yüksek yararına olacak şekilde yönlendirilmelidir;
- ▶ Tüm eylem ve kararlar çocuğun gelişen kapasitesini dikkate almalıdır;
- ▶ Tüm eylem ve kararlar çocuğa karşı ayrımcılık yapılmamasını sağlamalıdır;
- ▶ Çocuklar kendilerini etkileyen konularda katılım hakkına sahiptir.

Dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi için Devlet öncülüğünde yapılacak çalışmaların düzenlenmesine yardımcı olacak altı önemli operasyonel ilke

- ▶ Çocukların tüm haklarını kullanabilmeleri için ve özellikle de eğitilmeleri, topluma dâhil edilmeleri ve gelişmeleri için dijital teknolojiye erişime ihtiyaç vardır;
- ▶ İfade özgürlüğü, çocuğun yaratma, yayınlama ve çeşitli bilgilere erişme hakkını içerir;
- ▶ Oyun oynama hakkıyla birlikte, örgütlenme ve toplanma özgürlüğü çocukların vatandaşlığı öğrenmesi, geliştirmesi ve diğer temel haklarını kullanması açısından hayati önem taşımaktadır;
- ▶ Çocukların kısa ve uzun vadeli çıkarlarını ve gelişimlerini güvence altına almak için kişisel verileri de dâhil olmak üzere mahremiyetleri korunmalıdır;
- ▶ Günümüzde eğitim hakkı, dijital okuryazarlığı ve dijital ortamda öğrenmeye yönelik fırsat ve kaynakları da içermektedir;

- Dijital ortamda korunma ve güvenlik hakkı tüm çocuk haklarının temelini oluşturmaktadır, zira dijital ortamda zarar görme riski çocuğun esenliği açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Devlet, iş dünyası ve diğer ilgili aktörler de dâhil olmak üzere görevli tarafların sorumlulukları kapsamında, hak sahipleri olarak çocuklar için gerekli düzenlemeleri yapmalı ve başvuru yolları sağlanmalıdır

Altı operasyonel ilkenin pratikte uygulanabilmesi için, çocuk haklarının dijital ortamda tehlikeye girdiği veya ihlal edildiği koşullara yönelik bir dizi başvuru yolu geliştirilmelidir. Bazı olası ihlaller için en iyi çözüm önleyici faaliyetlerdir (bunlar arasında bilgi toplumu hizmetlerine ve cihazlarına güvenlik ve gizliliğin dâhil edildiği tasarımlar ve eğitimler sayılabilir). Diđerleri ise ihlal karşısında yapılabilecek olanlardır; önemli olan çocuk dostu ve erişilebilir telafi mekanizmalarının sağlanmasıdır. İhtiyatlılık ilkesini göz önünde bulundurmakla birlikte, tedbirler mümkün olduğunca kanıta dayandırılmalı ve çocuklarla doğrudan istişare edilerek oluşturulmalıdır.

Büyük uluslararası kuruluşlar ve ticari işletmelerle işbirliği yapmak önemlidir

Her ülkede ve bağlamda farklı tezahürleri olsa da dijital ortam ađ bağlantılı ve küreseldir. Çocuk haklarının güvence altına alınmasına yönelik etkili eylemlerde bulunabilmek için Devletlerin, uluslararası kuruluşların ve ticari işletmelerin ciddi çaba göstermesine ihtiyaç vardır. Ülkeler arası, sektörler arası ve uluslararası işbirliği hem Devletlerin bünyesindeki kaynakları güçlendirecek hem de uluslararası alanda katma değer sağlayacaktır.

Bölüm 1

Tavsiye Kararı ve Kılavuz İlkeler Hakkında Bilgi

1. Bu el kitabının konusu nedir?

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 2018 Temmuz ayında dijital ortamda çocuk haklarına saygı, çocuk haklarının korunması ve bu hakların hayata geçirilmesine ilişkin Kılavuz İlkelerle ilgili **CM/Rec(2018)7** sayılı Tavsiye Kararını (*bundan böyle "Tavsiye Kararı" olarak anılacaktır*) kabul etmiştir. Bu belge, dünyada ilk kez, çocukların dijital ortamdaki hakları konusunda Devletlere yönelik kapsamlı kılavuz ilkeleri içermektedir.

Tavsiye Kararı, Avrupa Konseyinin **Çocuk Hakları Stratejisi (2016-21)** çalışmasının önemli bir çıktısıdır. Stratejide şöyle bir tespitte bulunulmuştur: “Dijital dünya çocuklara sınırsız öğrenme ve bağlantı kurma fırsatları sunarken aynı zamanda gerçek bir endişeye yol açan ve üye Devletlerce bütünleşik bir şekilde ve Avrupa Konseyi 2016-2021 İnternet Yönetişim Stratejisine uygun olarak ele alınması gereken güçlükleri de beraberinde getirmektedir Avrupa Konseyi üye Devletlere çocukların dijital ortama katılımı, bu ortamda korunmaları ve haklarının sağlanması konusunda kılavuzluk ve destek sağlayacaktır.”¹ Buradan yola çıkarak hazırlanan bu el kitabı, farklı kesimlerdeki politika yapıcılara rehberlik ve destek sağlamaktadır.

2. Neden bir Tavsiye Kararına ihtiyaç duyuldu?

Dijital ortam karmaşık ve süratle ve kimi zaman beklenmedik şekilde değişebilen bir ortamdır. Çocukların hayatına pek çok şekilde yön vermekte, bunun sonucunda da, çocukların esenliğine ve insan haklarından yararlanmalarına yönelik fırsatlar ve riskler ortaya çıkmaktadır.² Tavsiye Kararının giriş bölümünde Avrupa Konseyi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BT) çocukların hayatında eğitim, sosyalleşme, kendini ifade etme ve dâhil olma açısından önemli bir vasıta olduğunu, anlamında önemli bir vasıta olduğunun ama bu vasıtanın aynı zamanda, şiddet, istismar ve suiistimal dâhil, riskler oluşturabileceğini kabul etmektedir.³

1. Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi 2016-2021, s. 20
2. Önsöz
3. Önsöz

Tavsiye Kararında, Devletlerin, çocukların dijital ortamı keşfederken ve kullanırken, hakları olan desteği ve rehberliği, haklarına ve onurlarına saygı gösterilerek almalarını nasıl sağlayabileceklerini belirten kapsamlı kılavuz ilkeler yer almaktadır. Kılavuz ilkelerde, her yaşta çocuğun (18 yaşına kadar) diğer kişi ve kurumların bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma şekillerinden etkilendiği kabul edilmiştir. Kılavuz ilkelerde, Devletlerin yükümlülüklerine ve uluslararası, ulusal, bölgesel, yerel kurumlar ve işletmeler de dâhil olmak üzere diğer paydaşların sorumluluklarına yer verilmiştir.

3. Avrupa Konseyinin Tavsiye Kararları nedir ve nasıl hazırlanır?

CM/Rec(2018)7 sayılı Tavsiye Kararı, Avrupa Konseyinin ana karar alma organı olan Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Tavsiye Kararları Avrupa Konseyinin 46 üye ülkesi açısından bağlayıcı değildir, ancak hükümetlerin ulusal düzeyde uygulaması gereken bir çerçeve ve öneriler sunar. Tavsiye kararları, tüm üye devletlerin dâhil olduğu resmi ve kapsamlı bir müzakere sürecinin sonucunda alınır. Müzakere sonucunda Tavsiye Kararı konusunda fikir birliğine varılır ve Tavsiye Kararını uygulama taahhüdünde bulunulur.

Tavsiye Kararının esas metni Çocuk Hakları Geçici Komitesi (CAHENF) ve Çocuklar ve Dijital Ortam Uzmanlar Grubu (CAHENF-IT) tarafından hazırlanmıştır. Bu süreçte uluslararası kuruluşlara ve işletmelere danışılmıştır. Ayrıca, daha da önemlisi, çocukların kaygılarını yansıtabilmek ve bu kaygıları gösterebilmek için Avrupa genelinde yedi ülkeden çocuklara ve çocuk hakları ve sosyal yardım kuruluşlarına doğrudan danışılmıştır. Tavsiye Kararı Çocuk Hakları Yönlendirme Komitesi (CDENF) tarafından takip edilmektedir.

4. Tavsiye Kararının uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku standartlarıyla nasıl bir ilişkisi bulunmaktadır?

Tavsiye Kararı, üye devletlerin her çocuğun sırasıyla Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS), Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi (AAS No. 5) ve ek protokollerinde yer alan haklarının tamamından yararlanmasını sağlama taahhüdünü yeniden teyit etmektedir.⁴

Ayrıca, diğer ilgili uluslararası sözleşmelerde ve Avrupa Konseyi seviyesindeki diğer sözleşmelerde, örneğin gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Antlaşmalar Serisi [AAS] No. 163), Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Kişilerin Korunması Sözleşmesi (AAS No. 108), Siber Suç Sözleşmesi (AAS No. 185) ve aynı sözleşmenin bilgisayar sistemleri üzerinden işlenmiş ırkçı veya yabancı düşmanlığı içeren mahiyetteki eylemlerin suç sayılmasına dair Ek Protokolü (AAS No.189), Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi (Avrupa Konseyi Antlaşmalar Serisi [AKAS] No.197), Çocukların Cinsel Suiistimal ve Cinsel İstismara karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (AKAS No. 201) ile Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesinde (AKAS No.210) yer alan yükümlülükleri ve taahhütleri de dikkate almaktadır.

Diğer bir ifadeyle, Tavsiye Kararının kendisi bağlayıcı olmamakla birlikte, birçok hükmü Avrupa Konseyinin hâlihazırda bağlayıcı olan yasal Sözleşmelerine dayanmakta veya bunları yansıtmaktadır. Hükümlerinin birçoğu da ilgili Devletin ulusal yasa ve yönetmeliklere dayanmaktadır. Son olarak Tavsiye Kararında, Bakanlar Komitesi ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin bu alandaki karar ve bildirimleri dikkate alınmıştır.

5. Bu el kitabının amacı nedir?

Bu el kitabı, Avrupa Konseyi üye devletlerini, özellikle de yasa koyucuları ve diğer "politika yapımcıları" (merkezi, bölgesel ve yerel düzeylerdeki hükümetler ve meclisler dâhil), akademiye, insan hakları kurumlarını ve ilgili sivil toplum kuruluşlarını CM/Rec(2018)7 sayılı Tavsiye Kararının ve dijital ortamda çocuk haklarına saygı, çocuk haklarının korunması ve bu hakların hayata geçirilmesine ilişkin Kılavuz İlkelerin uygulanmasında desteklemeyi amaçlamaktadır. Farklı düzeylerdeki Devlet makamlarının, çocukların dijital ortamdaki haklarına ilişkin politikaların ve uygulamaların oluşturulması sırasında işletmeler ve ilgili uluslararası kuruluşlar da dâhil olmak üzere pek çok başka aktörle birlikte çalıştığı kabul edilmektedir. Bu nedenle bu el kitabında, üye devletlerin kılavuz ilkeleri uygulamak için işbirliği yapabilecekleri veya yapmaları gereken diğer paydaşlar belirlenmiş ve devletlerin paydaşlarla işbirliği yapmasına ve sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olacak somut eylem noktaları sunulmuştur.

El kitabının kullanıcı dostu ve pratik olması amaçlanmıştır. Devletlerin hâlihazırda bir dizi faaliyet yürütüyor olabileceği kabul edilmekte ve hızla gelişen dijital çağda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi için ele alınması gereken çok çeşitli konuların tutarlı ve kapsamlı tek bir belgede bütünleştirilmesinin getirdiği "katma değeri" sunmaktadır. Ulusal çerçevelerin ve politikaların nasıl formüle edilebileceği açıklanmış, önemli operasyonel ilkelerin ve tedbirlerin nasıl uygulamaya konulabileceği konusunda tavsiyelerde bulunulmuş ve uluslararası işbirliğinin nasıl geliştirilebileceği vurgulanmıştır. Her bölümde, geçerli yasal standartlar belirtilmiştir. Kontrol listeleri, uygulama sürecinin Devletler tarafından ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesine ve ölçülmesine olanak sağlayacaktır.

Tavsiye Kararının temelinde, üye devletlerin hükümetlerinden üç temel beklenti yatmaktadır: bunlar şu şekilde sıralanabilir:⁵

- ▶ "mevzuatını, politikalarını ve uygulamalarını bu tavsiye kararının ekinde yer alan tavsiyelere, prensiplere ve diğer kılavuz ilkelere uygunluğunu sağlayacak şekilde gözden geçirmek, bunların ilgili bütün alanlarda uygulanmasını yaygınlaştırmak ve alınan tedbirlerin etkililiğini, ilgili paydaşların da katılımıyla düzenli aralıklarla değerlendirmek;" (Tavsiye Kararı 1)
- ▶ "işletmelerin dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterme sorumluluğunu yerine getirmelerini ve bununla ilgili uygulama tedbirlerini almalarını istemek ve işletmeleri ilgili uluslararası standartları ve Avrupa standartlarını ve kılavuz ilkelerini dikkate alarak, ilgili devlet paydaşlarıyla, sivil toplum örgütleriyle ve çocuklarla işbirliği yapmaya teşvik etmek" (Tavsiye Kararı 3)
- ▶ "çocukların dijital ortamda haklarına saygı gösteren, bu hakları koruyan ve bu hakların gerçekleştirilmesini sağlayan stratejileri ve programları yaratarak, uygulayarak ve izleyerek Avrupa Konseyiyle işbirliği yapmak ve bu tavsiye kararının uygulanmasıyla ilgili stratejileri, eylem planlarını, mevzuatı ve iyi uygulama örneklerini düzenli bir biçimde paylaşmak." (Tavsiye Kararı 4)

Bu el kitabı, politika yapıcılara yol göstermenin yanı sıra, dijital ortamda çocuk haklarının desteklenmesinin çok zor olmasından ya da Devletin bu konudaki eylemlerinin etkisiz, orantısız, çok çabuk modası geçmiş ya da istenmeyen olumsuz sonuçlar doğurma riski taşımasından korkanların endişelerine de cevap vermeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, uygulamaya yönelik rehberlik ve tavsiyeler (kontrol listeleri de dâhil olmak üzere) sunmanın yanı sıra kabul edilmiş ve ilgili yasal standartlar ile bu standartların yorumlanmasına ve uygulanmasına ilişkin bir dizi değerli kaynak referans gösterilmiştir.

6. Önemli terimlerin açıklanması

Çocuk

Kılavuz ilkelerde tanımlandığı üzere, "çocuk" kelimesi 18 yaşın altındaki herkesi ifade eder. Bu tanım BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. Maddesi ile uyumludur. BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde, daha erken yaşta reşit olunan Devletlerin hariç olduğu belirtmişse de Avrupa Konseyi üye Devletlerinde olağan reşit olma yaşı 18'dir.⁶ Bununla birlikte, farklı Devletler ergenlik yıllarına ilişkin çeşitli olgunluk göstergeleri uygulamaktadır.⁷

Haklar

Tavsiye Kararında ve kılavuz ilkelerde, dijital ortamda çocuk hakları, bölüm 1.4'te belirtildiği gibi temel insan haklarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu haklar, halk arasında "dijital haklar" olarak adlandırılan haklardan farklıdır (arama motoru tarafından "unutulma hakkı" veya "internet erişim hakkı" gibi).

Tavsiye Kararında, Devletlerin dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterme, bu hakların koruma ve hayata geçirme yükümlülüğü belirtilirken uluslararası insan hakları hukukunun dilinden yararlanılmıştır:⁸

"Uluslararası insan hakları hukuku, Devletlerin uymakla yükümlü olduğu yükümlülükleri ortaya koymaktadır. Devletler, uluslararası sözleşmelere taraf olmakla, uluslararası hukuk uyarınca insan haklarına saygı gösterme, bu hakları koruma ve hayata geçirme yükümlülüğünü ve görevini üstlenmiş olurlar. Devletlerin insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğü, insan haklarından yararlanılmasına müdahale etmekten veya bu hakları kısıtlamaktan kaçınması gerektiği anlamına gelir. Koruma yükümlülüğü, Devletlerin bireyleri ve grupları insan hakları ihlallerine karşı korumasını gerektirir. Hayata geçirme yükümlülüğü, Devletlerin temel insan haklarından yararlanılmasını kolaylaştırmak için olumlu adımlar atması gerektiği anlamına gelmektedir."

Dijital ortam

Dijital ortamın basit bir tanımı yoktur. Bunun nedeni, dijital ortamın giderek genişlemesi ve çeşitlilik kazanması, değişmeye ve yenilenmeye devam etmesi ve ülkeden ülkeye ve koşullara göre farklı şekillerde tezahür etmesidir. Kılavuz ilkelerde, internet, mobil teknolojisi ve ilgili teknolojiler ve cihazların yanı sıra dijital ağlar, veri tabanları, içerik ve hizmetler de dâhil olmak üzere bilgi ve iletişim

6. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin üye ülkelere gönderdiği, 18 yaşından küçük çocukların ve gençlerin katılımına ilişkin CM/Rec(2012)2 sayılı Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı (Bakanlar Komitesi tarafından 28 Mart 2012 tarihinde Bakan Vekillerinin 1138. toplantısında kabul edilmiştir).

7. Avrupa Konseyinin, Tam hukuki ehliyet yaşının düşürülmesine ilişkin (72) 29 sayılı Kararı (BK tarafından 19 Mart 1972 tarihinde Bakan Vekillerinin 213. toplantısında kabul edilmiştir). Ayrıca FRA'nın şu yayınına da bakınız: [Minimum age requirements in the EU](#)

8. Birleşmiş Milletlerin Uluslararası İnsan Hakları hukuku konusundaki [web sayfasına](#) bakınız.

teknolojilerini kapsayan geniş bir tanım yapılmıştır.⁹ Bu tanım, bazıları henüz icat edilmemiş, bazıları da zaman içinde isimleri ve işleyişleri değişebilecek olan bir dizi spesifik olguyu içerecek şekilde yapılmıştır. Tavsiye Kararının mümkün olduğunca geleceğe dönük hale getirilmesi amaçlanmıştır. 'Ortam' kavramı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin çocukların gündelik yaşamlarına dâhil olmasıyla birlikte bu teknolojilerin yaygınlığını ve birbiriyle bağlantısını yansıtmaktadır.

7. Hangi bilgi ve iletişim teknolojileri çocuk haklarıyla ilgilidir?

2017 yılında, çocuklu haneler de dâhil olmak üzere, Avrupa'da internete bağlı hanelerin sayısı dünyanın geri kalanından daha fazlaydı; ancak hem ülke içinde hem de ülkeler arasında erişim ve kullanım açısından önemli farklılıklar ve eşitsizlikler söz konusuydu.¹⁰ ITU'nun belirttiği üzere, "Yetişkinler arasında olduğu kadar çocuklar arasında da beceri eşitsizlikleri vardır... eldeki veriler dijital eşitsizliklerin yalnızca bir nesil meselesi olmadığını ve gelecekte de devam edeceğini göstermektedir."

Bilgisayardan erişim giderek daha fazla akıllı telefondan erişimle desteklenmekte ve hatta ikame edilmektedir. Bu arada, çeşitli akıllı ev cihazları (Nesnelerin İnterneti), internete bağlı oyuncaklar ve kıyafetler ile diğer günlük nesnelere de dâhil olmak üzere internete bağlı cihazlar giderek yaygınlaşmaktadır. Artırılmış ve sanal gerçeklik başlıkları, robotik ve diğer teknolojik yenilikler çocukların hayatında giderek daha önemli hale gelmektedir. İnternete erişim, üçüncü taraflardan oluşan karmaşık bir ağ ekonomisi ile desteklenen ve hızla genişleyen bir dizi içeriğe ve hizmete erişim anlamına gelmektedir. Bu içerik ve hizmetler de algoritmik işleme veya veri analitiği, yapay zekâ ve ulus ötesi işlemlerin yanı sıra kişisel profillemeye ve pazarlama faaliyetlerine dayanmaktadır. Hangi bilgi ve iletişim teknolojilerinin çocuk haklarıyla ilgili olduğu değerlendirilirken, sadece çocukların kullandığı teknolojiler değil, ister bireyler ister kurumlar olsun, başkalarının kullandığı teknolojiler de dikkate alınmalıdır.

Tüm bu kullanımlar birlikte değerlendirildiğinde, çocukların içinde büyüdüğü koşulları etkilemekte, esenlikleri açısından karşı karşıya kaldıkları riskleri ve önlerindeki sayısız fırsatı değiştirmektedir. Örneğin, bir çocuğun akranlarının çoğu tarafından kullanılan teknolojilere erişimi yoksa ya da bir kreş baktığı bebeklerin kişisel verilerini işliyor veya potansiyel istismarcılar çocuğun farkında olmadığı teknolojileri kullanıyorsa, çocuğun hakları ihlal edilebilir.

— Üzerinde düşünülmesi gereken sorular:

- ▶ Ülkenizde çocuklar tarafından en çok hangi bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanılıyor?
- ▶ Farklı çocuk gruplarının bu teknolojilere erişimi ve bunları kullanması konusunda (örneğin çocuğun yaşı ve çocuğun veya ebeveynlerinin ya da yasal vasilerinin ırkı, rengi, cinsiyeti, dili, dini, siyasi veya diğer görüşleri, ulusal, etnik veya sosyal kökeni, mülkiyeti, engelliliği, doğumu veya diğer statülerine göre) ne gibi eşitsizlikler mevcut?
- ▶ Çocuklar tarafından kullanılan tesislerde veya hizmetlerde (örneğin, kreş, okul, kütüphane, tıp merkezi) hangi bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılıyor?

9. Kılavuz İlkeler, 1. Bölüm

10. Kaynak: ITU (2018) [Measuring the information society 2018](#). ITU'nun 'Avrupa' tanımının, Avrupa Konseyi üyesi Devletlerle büyük ölçüde örtüşen 50 ülkeyi içerdiği dikkate alınmalıdır.

- ▶ Ufukta hangi yeni veya gelişmekte olan bilgi ve iletişim teknolojileri var ve bunların nasıl yayıldığını, benimsendiğini ve olası sonuçlarını izlemek ve değerlendirmek için yeterli kanıt mevcut mu?
- ▶ Dijital ortamın çocuk haklarını olumlu ya da olumsuz etkileyebileceği başka yollar var mı?

8. Çocuklar bu konuda ne düşünüyor?

Tavsiye Kararı hazırlanırken, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. maddesi ve Avrupa Konseyinin 18 yaşından küçük çocuk ve gençlerin katılımına ilişkin CM/Rec(2012)2 sayılı Tavsiye Kararı uyarınca çocukların görüşleri dikkate alınmıştır. Masa başında yapılan incelemenin ardından, çocuklarla dijital ortamdaki haklarına ilişkin doğrudan yapılan görüşmelere dayanan sekiz rapor (Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Macaristan, İtalya, Romanya ve Ukrayna) analiz edilmiştir.¹¹ Sonuç raporunda da belirtildiği üzere, "Çocuklar çok çeşitli ve farklı geçmişlere sahip olmalarına rağmen... birçok konuda benzer görüşler ifade etmiş ve aynı tavsiyelerde bulunmuştur." Çocukların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Büyüdükçe daha akıllı oluyoruz ve interneti daha iyi anlıyoruz ve internette daha iyi haklara sahip oluyoruz" (Hırvatistan)

"İnternet erişimi bir ayrıcalık değil, ortak bir fayda olmalıdır." (İtalya) "Yaşa göre ayrımcılığa karşıyız." (Ukrayna)

"Sadece günlük hayata katılma değil, aynı zamanda internete, özellikle de arkadaşlarımızla iletişim halinde olduğumuz sosyal sitelere katılma fırsatına sahip olmak bizim için gerçekten çok önemli." (Çek Cumhuriyeti)

"Çocukların oyun oynama, arkadaşlarıyla konuşma ve yaşamlarını keşfetme hakkı var" (Ukrayna)

Sekiz ülkede yapılan istişarelere göre çocukların endişeleri ve tavsiyeleri

- ▶ Çocuklar, herkesin internete erişim imkânına sahip olması, erişimin bir kısmının ücretsiz olması ve bu konuda ayrımcılık yapılmaması gerektiği konusunda hemfikir.
- ▶ Çocuklar öğrenmek, oyun oynamak, sosyalleşmek ve kendilerini ifade etmek açısından internete erişimin önemine inanıyor.
- ▶ Çocukların en sık yaptığı devlet müfredatında dijital okuryazarlık eğitimine yer verilmesi çağrısında bulunması da bu durumu destekliyor.
- ▶ Çocuklar, herkesin internete erişim imkânına sahip olması, erişimin bir kısmının ücretsiz olması ve bu konuda ayrımcılık yapılmaması gerektiği konusunda hemfikir.
- ▶ Çocuklar öğrenmek, oyun oynamak, sosyalleşmek ve kendilerini ifade etmek açısından internete erişimin önemine inanıyor.
- ▶ Çocukların en sık yaptığı devlet müfredatında dijital okuryazarlık eğitimine yer verilmesi çağrısında bulunması da bu durumu destekliyor.
- ▶ Çocuklar oyun oynama haklarının farkında ancak hangi tür oyunların ve ne kadar oyunun çevrimiçi olarak tavsiye edilebileceği konusundaki görüşleri farklılık gösteriyor.

11. Avrupa Konseyi (2017) [It's our world: children's views on how to protect their rights in the digital environment](#).

- ▶ Çocuklar, kendi kapasitelerinin gelişmekte olduğunun ve büyüdükçe dijital ortamı daha iyi anladıklarının farkında.
- ▶ Eşitlik, çocuklar açısından çok önemli, özellikle öğrenme güçlüğü çekenler, etnik azınlıklar ve refakatsiz çocuklar gibi ayrımcılığa maruz kalma ihtimali olan ve daha savunmasız gruplar bu konuya öncelik veriyor
- ▶ Özel hayata ve aile hayatına saygı özellikle savunmasız gruplar tarafından vurgulanıyor - örneğin sığınmacı çocuklar iletişimde kalmanın ne kadar önemli olduğunu dile getiriyor
- ▶ Temel kaygılardan biri verileri korunması ve özel hayatın gizliliğiyle ilgili.
- ▶ Bunu güvenlikle ilişkilendiren çocuklar, fotoğraflarının kötüye kullanılabileceğinden veya kişisel bilgilerinin kötüye kullanılmasının çevrimdışı, 'gerçek hayatlarında' zarar görmelerine yol açabileceğinden endişe duyuyor.
- ▶ Çocuklar, web siteleri ve uygulamalarla etkileşime geçme konusunda kendi kararlarını verebilmek için çocuk dostu, kolay anlaşılır hüküm ve koşulların yanı sıra başka önlemlerin alınması çağrısında bulunuyor.
- ▶ Çocuklar ebeveynlerin ve bakıcıların desteğine ve rehberliğine değer veriyor, ancak aşırı koruyucu olmayan dengeli tedbirler alınmasının da önemli olduğuna inanıyor.
- ▶ Siber zorbalık, cinsel amaçlar için hazırlama ve nefret söylemi gibi çevrimiçi risklerin farkında olan çocuklar, ihtiyaç duyduklarında yardım için nereye başvuracaklarını bilmedikleri için daha fazla bilgi ve daha iyi destek kaynakları çağrısında bulunuyor.

9. Kanıtlar neyi gösteriyor?

Dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi için yapılacak çalışmalar sağlıklı ve güncel kanıtlara dayanmalıdır. Bu tür kanıtlar her zaman yeterli olmamakla birlikte, bu el kitabı mevcut en iyi kanıtlardan ve deneyimlerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Dijital ortam yenilemeye ve gelişmeye devam etse de, bir dizi araştırma bulgusunun oldukça istikrarlı olduğu anlaşılmakta ve bu bulgular politikaları ve uygulamaların oluşturulması açısından makul bir temel sunmaktadır. Örneğin, 2014 yılında 33 ülkeden oluşan EU Kids Online ağının beş ana bulgusu¹² şöyledir:

1. Çocuklar interneti ne kadar çok kullanırsa, o kadar çok dijital beceri kazanır ve faydalarından yararlanmak için 'çevrimiçi fırsatlar merdiveninde' o kadar yükseğe tırmanırlar.
2. Her internet kullanımı fayda sağlamaz: bir çocuğun fayda elde etme şansı yaşına, toplumsal cinsiyetine ve sosyo-ekonomik durumuna, ebeveynlerinin onları ne şekilde desteklediğine ve kendisine sunulan olumlu içeriğe bağlıdır.
3. Çocukların internet kullanımı, becerileri ve fırsatları da çevrimiçi risklerle bağlantılıdır; bunlar ne kadar fazlaysa zarar görme riski de o kadar fazladır; dolayısıyla İnternet kullanımı arttıkça riskin de artmasını önlemek için daha fazla çaba sarf edilmesi gerekir.
4. Her risk zararlı sonuçlanmaz: bir çocuğun çevrimiçi deneyimlerinden dolayı üzülme veya zarar görme olasılığı kısmen yaşına, toplumsal cinsiyetine ve sosyo-ekonomik durumuna ve ayrıca

12. EU Kids Online Final Report (2014). Bu bulgular EU Kids Online'in 2020 raporu ile de desteklenmiştir.

internette olanlarla başa çıkabilme konusunda ne ölçüde dirençli olduğuna ve başa çıkabilmek için sahip olduğu kaynaklara bağlıdır.

5. Ayrıca ebeveynlerin, okulun ve akranların rolünün yanı sıra ulusal düzenlemeler, içeriğin sağlanması, kültürel değerler ve eğitim sistemi de önemlidir.

Sorun, mevcut kanıtların genellikle yoksul ülkelerden ziyade zengin ülkelerde yaşayan yaşça daha büyük çocukların deneyimlerine dayanması ve her zaman yeterince güncel olmamasıdır. Bununla birlikte, yeni araştırmalar yapılmaya devam etmekte ve kanıtlar artmaktadır.¹³

Kanıt elde edilmesi, politikaların etkili bir şekilde hazırlanması ve uygulanması için gereklidir çünkü bu kanıtlar sayesinde

- ▶ Sorunların yaygınlığı, doğası ve dağılımı belirlenebilir
- ▶ Mevcut durum tespit edilip, değişimin ölçüsü ve niteliği izlenebilir
- ▶ Müdahalelerin faydalı olup olmadığı ve nedenleri değerlendirilebilir
- ▶ Varsayımların doğru olup olmadığı anlaşılabilir, söylencelere ve yanlış anlaşılmalara karşı çıkılabilir
- ▶ Kaynakların demografik, coğrafi veya diğer faktörlere göre dağıtılması mümkün olabilir
- ▶ Kamu politikalarında sesleri yeterince duyulmayan kişilerin görüşleri alınabilir ve bu görüşlerin temsil edilmesi sağlanabilir
- ▶ Saklı kalmış deneyimler ya da görüş farklılıkları ortaya çıkarılabilir
- ▶ Karar verme süreci için gereken bilgiler elde edilebilir ve sonuçları değerlendirmek için göstergeler belirlenebilir
- ▶ Sorunlar eleştirel olarak incelenebilir ve alternatif çözümler önerilebilir.

İlgili araştırma kanıtlarını üreten başlıca kuruluşlar şunlardır:

- ▶ Avrupa Komisyonunun Better Internet for Kids (Çocuklar için Daha İyi İnternet) programı
- ▶ EU Kids Online ve Global Kids Online projeleri
- ▶ ICMEC¹⁴
- ▶ Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (İstatistik Dairesi; Çevrimiçi Çocuk Koruma)
- ▶ OECD
- ▶ UNESCO
- ▶ UNICEF

10. Bu el kitabı nasıl düzenlemiştir?

Bu el kitabının başlıca kısımları aşağıdaki gibidir:

İkinci bölümde, ulusal, bölgesel ve yerel makamlar da dâhil olmak üzere Devletlerin dijital ortamda

13. Faydalı örnekler arasında Avrupa Konseyi (2016) yer almaktadır. Mapping of media literacy practices and actions in EU-28; Birleşmiş Milletler (Ed.), Ending the torment: tackling bullying from the schoolyard to cyberspace (pp.115-122), New York: Genel Sekreterin Çocuklara Yönelik Şiddet Özel Temsilciliği; UNICEF (2017). State of the World's Children: Children in a digital world. New York: UNICEF Deloitte ve Ipsos MORI (2019) 2nd Survey of Schools: ICT in Education. Brüksel: Avrupa Komisyonu.

14. Örneğin bkz, [Studies in Child Protection](#) (2018).

çocuk haklarına saygı göstermesini, bu hakları korumasını ve hayata geçirmesini sağlayacak kapsamlı ve stratejik bir ulusal çerçeve oluşturulmasının ne kadar önemli olduğu açıklanmıştır. Kılavuz İlkelerin dördüncü bölümüne (Ulusal çerçeveler) eşlik etmektedir ve bu bölümle birlikte okunmalıdır.

Üçüncü bölümde, kılavuz ilkelerin ana bölümünü oluşturan operasyonel ilkelerin her birine ilişkin yorumlayıcı ve uygulamaya yönelik rehberlik sunulmuştur. Kılavuz ilkelerin üçüncü bölümüne (Operasyonel ilkeler ve tedbirler) eşlik etmektedir ve bu bölümle birlikte okunmalıdır.

Dördüncü bölümde, Devletleri eylemlerini destekleyecek ve işbirliği yapmaları gereken başlıca uluslararası kuruluşlara yönlendirmek için faydalanabilecekleri daha geniş uluslararası çerçeve açıklanmıştır. Kılavuz ilkelerin beşinci bölümüne (Uluslararası işbirliği ve koordinasyon) eşlik etmektedir ve bu bölümle birlikte okunmalıdır.

Beşinci bölümde, iş dünyasının dijital ortam açısından çok önemli bir unsur olduğu kabul edilmiştir. Devletlerin çocukların dijital ortamdaki haklarına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olmak amacıyla iş dünyasının sorumlulukları bir araya getirilmiştir.

Kısmen BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin temel ilkelerine dayanan ve tüm bölümlerle ilgili olan dört kesişen tema vardır:

- ▶ Tüm eylem ve kararlar çocuğun yüksek yararına olacak şekilde yönlendirilmelidir
- ▶ Tüm eylem ve kararlar çocuğun gelişen kapasitesini dikkate almalıdır
- ▶ Tüm eylem ve kararlar çocuğa karşı ayrımcılık yapılmamasını sağlamalıdır
- ▶ Çocuklar kendilerini etkileyen konularda katılım hakkına sahiptir

Bölümlerin çoğunda, çocuk haklarını tam olarak dikkate alan kanunların, politikaların ve mekanizmaların oluşturulması sırasında karar alıcılar tarafından ele alınması gereken belirli sorular kontrol listesi halinde sunulmuştur ve bu sayede farklı kesimlerdeki karar alıcılar için son derece pratik araçlar geliştirilmiştir.

Son olarak, Devletler bir dizi çözülmemiş veya ihtilafli sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, zorlukları vurgulayan ve bu konuda rehberlik veya daha fazla bilgi kaynağı sağlayan metin kutularında sunulmuştur.

Bölüm 2

Tavsiye Kararı ve Kılavuz

İlkeler Hakkında Bilgi

Tavsiye Kararında üye devletler, çocukların dijital ortamdaki haklarına saygı gösterilmesini, bu hakların korunmasını ve hayata geçirilmesini sağlamak üzere **mevzuatlarını, politikalarını ve uygulamalarını** gözden geçirmeye teşvik edilmektedir. Bu bölümde, hukuki çerçeveler, ulusal politikalar ve koordinasyon mekanizmasıyla ilgili uygulamaya yönelik yol gösterici bilgiler yer almakta ve Devletlerin tüm eylemlerinde hangi temel, kesişen ilkelerin dikkate alınması gerektiği açıklanmaktadır. Bir sonraki bölümde, Tavsiye Kararında yer alan operasyonel ilkelerin ve tedbirlerin nasıl hayata geçirilebileceği ele alınmaktadır.

Ulusal yasal, politik ve kurumsal çerçevelerin şekillendirilmesi için hükümetin tüm kademelerinin bu sürece katılması gereklidir. Ulusal yönetim ve idare yapılarındaki farklılıklar nedeniyle, hangi **bakanlıkların, kurumların, dairelerin ve diğer idari birimlerin** dâhil olması gerektiğini belirlemek zor olabilir (2.1. ve 2.2.). Tavsiye Kararının uygulanmasında ilk adım, çapraz bir yaklaşım izleyerek bir makam belirlemek veya koordinasyon mekanizması oluşturmaktır (örneğin, (icracı bakanlıklardan başlayarak) Eğitim veya Aile Bakanlıkları veya (daha geniş bir bakış açısıyla) Medya veya Dijital Gündem Bakanlıkları, veri koruma kurumları veya Çocuk Ombudsmanı vb). Bu durumda ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde ilgili devlet kurumlarının haritalanması ve belirlenmesi hayati önem taşımaktadır. **Diğer paydaşların** bu süreçlerin içine dâhil edilmesi gerekmektedir (2.3.).

Dijital çağda çocuk haklarına saygı duymak, bu hakları korumak ve hayata geçirmek için, bazı durumlarda çocuk haklarının genel nüfusa yönelik mevcut politika alanlarında anaakımlaştırılması,¹⁵ paydaşların çocuk haklarının neden bu alanlara dâhil edildiğini anlamalarının sağlanması en etkili yöntem olacaktır; başka durumlarda ise, bu yeni ve zorlayıcı ortamda çocuk haklarının korunması için özel eylemler tasarlanması veya özel kuruluşlar tesis edilmesi daha etkili olacaktır.

1. Hukuki çerçeveler

Tavsiye Kararında üye devletlerden hukuki çerçevelerini düzenli aralıklarla gözden geçirmeleri ve gerektiğinde çocuk haklarının dijital ortamda tam olarak hayata geçirilmesini destekleyecek şekilde güncellemeleri istenmektedir. Dolayısıyla, Devletler öncelikle hangi kanunların hâlihazırda yürürlükte olduğunu, hukuki çerçevede bir boşluk veya mükerrerlik olup olmadığını ve hangi kurumların bu kanunları uygulama yetkisine sahip olduğunu tespit etmelidir. Ayrıca, dijital ortamdaki her şeyin (geleneksel) mevzuat yoluyla düzenlenemeyeceği ya da düzenlenmemesi gerektiği de kabul edilmelidir. Özel aktörler tarafından alınan gönüllü tedbirler veya kamu ve özel aktörler arasındaki işbirliği ile desteklenen tedbirler de bu konuda bir rol üstlenebilir.¹⁶ Devletler, ticari işletmelerden, dijital ürünlerin ya da hizmetlerin çocuklara ulaşmasından ya da çocukları etkilemesinden önce düzenli

15. Bkz. Avrupa Komisyonu "Introduction to Child Rights Mainstreaming".

16. Önsöz: "Bu alandaki politikaların kamu ve özel, hukuki ve gönüllü girişim tedbirlerinin bir bileşimini gerekli kıldığı ve ilgili tüm kamu ve özel paydaşların dijital ortamda çocuk haklarını sağlamada ortak bir sorumluluk taşıdıkları ve bunlar arasındaki girişimlerin koordinasyonunun gerekli olduğunun bilincinde olarak;"

olarak çocuk hakları risk değerlendirmelerine (çocuk hakları etki değerlendirmeleri olarak da adlandırılır) tabi tutulmalarını talep etmelidir.

— Üye Devletler için sorular/ konular listesi

- ▶ Dijital ortamda çocuk haklarının gerçekleştirilmesi (daha açık bir ifade ile bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi) ile ilgili hangi kanunlar yürürlükte? Mevcut hukuki çerçevede boşluk ya da zayıflık var mı? Mevcut kanunları uygulayan yetkili kurumlar hangileri?
- ▶ Dijital ortamla ilgili olarak kabul edilmiş (edilecek) (yeni) kanunları ve politikaları değerlendirmek için çocuk hakları etki değerlendirme süreçleri uygulanıyor mu?¹⁷

Çocuk Hakları Etki Değerlendirmesinin gerçekleştirilmesi için gerekli adımlar¹⁸

Çocuk Hakları Etki Değerlendirmesinin gerçekleştirilmesi için beş adım

1	KAPSAM BELİRLEME <p>Tüm çocukları ya da belirli çocuk gruplarını etkileyebilecek faktörlerin tamamını değerlendirin, ilgili devlet kurumlarının ya da kuruluşlarının rolünü ve kapasitesini araştırın ve değerlendirmenin karar alma sürecini nasıl etkileyeceğini belirleyin. Etki değerlendirmesinin objektif ve anlamlı bir şekilde yapılabilmesi için üst düzey yönetimden destek alınmasını, yeterli gözetimin ve yeterli insan ve mali kaynağın mevcut olmasını sağlayın.</p>
2	VERİ TOPLAMA <p>Devlet daireleri, sivil toplum kuruluşları ve çocuklar veya temsilcileri dahil olmak üzere kilit paydaşlara danışın. İlgili akademik araştırmaları, resmi verileri ve istatistikleri ve bağlantısal kanıtları toplayın. Verileri düzenlemek, analiz açısından önemli konuları ortaya koymak ve daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulan alanları belirtmek için kontrol listeleri ve matrisler gibi araçlar hazırlayın ve kullanın.</p>
3	ANALİZ <p>Önerilen değişikliklerin niteliğini ve hedeflerini; bu değişikliklerin gerçekleşeceği sosyal, hukuki ve siyasi ortamları; uygulamanın önündeki idari, mali ve diğer zorlukları, hedeflenen sonuçları şekillendirebilecek dış etkileri ve olası alternatif yolları değerlendirin.</p>
4	TAVSİYE VE EYLEM <p>Tüm uygun seçenekleri değerlendirin ve gerektiğinde çocuklar üzerindeki olası olumsuz etkileri azaltmak veya ortadan kaldırmak için etki azaltıcı tedbirler önerin ve benimseyin. Gerektiğinde, birbirleriyle çatışan riskleri ve faydaları tartmak için bağımsız bir teknik uzman görevlendirin.</p>
5	YAYIMLAMA VE TAKİP <p>Değerlendirme sonuçlarını yayınlayın ve bunları görüş alınan tüm paydaşlarla doğrudan paylaşın. Etkilerin izlenmesini ve gerektiğinde yeniden değerlendirilmesini sağlamak için takip faaliyetleri planlayın. Etki değerlendirme sürecini iyileştirecek fırsatları araştırın.</p>

17. Örneğin, bkz: FRA'nın "Çocuk Hakları Etki Değerlendirmesi" konulu web sayfası;

18. Kaynak: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Uluslararası Hukukçular Komisyonu (ICJ) (2015)

[Obligations and Actions on Children's Rights and Business: A practical guide for States](#) on how to implement the United Nations Committee on the Rights of the Child's General Comment No. 16.

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

- ▶ Hukuki çerçevenin, çocuk haklarının dijital ortamda tam olarak gerçekleştirilmesini destekleyecek şekilde düzenli olarak gözden geçirilmesini ve güncellenmesini sağlayan ulusal bir mekanizma var mı?
- ▶ Ulusal hukuki çerçevezde
 - dijital ortamla ilgili önleyici ve koruyucu tedbirler öngörülüyor mu?
 - olumlu hizmetler (diğer bir ifadeyle, eğitim müfredatlarının hedefleriyle, kamu yayıncılarının programlarıyla ya da yenilikçi medyaya sağlanan fonlarla desteklenen, çocukların refahını artıran içerik ve hizmetler) teşvik ediliyor mu?
 - ebeveynler ve çocuğun bakımından sorumlu olanlar için destek tedbirleri öngörülüyor mu?
 - her türlü şiddet, sömürü ve istismarı yasaklanmış mı?
 - etkili başvuru yolları ve kolay erişilebilir iyileştirme ve topluma yeniden kazandırma hizmetleri yer alıyor mu?
 - çocuklara ve toplumsal cinsiyete duyarlı danışma, raporlama ve şikâyet mekanizmalarının kurulması öngörülüyor mu?
 - istişare ve katılım için çocuk dostu mekanizmaları yer alıyor mu?
 - kanunlardaki boşlukları veya açıkları kapatarak cezasızlıkla mücadele etmek için hesap verebilirlik mekanizmaları kurulmasına imkan tanınmış mı?
 - dijital ortamda akranlarının haklarına saygı göstermeyen çocuklar için eğitim tedbirleri öngörülüyor mu?
 - dijital ortamda işlenebilecek hukuka aykırı eylemlerin tamamını ele almayı amaçlayan ve teknolojiden bağımsız bir şekilde formüle edilmiş hukuki çerçeve mevcut mu?
- ▶ Bu hukuki çerçeve suç tanımlarını, gerçek ve tüzel kişilerin cezai, hukuki veya idari sorumluluklarını ve bunlara uygulanacak yaptırımları ve çocuklara yönelik hizmet olanaklarını içeriyor mu?
- ▶ Ulusal hukuki çerçeveniz, akranlar arası çevrimiçi şiddet veya istismar da dâhil olmak üzere çocuklar tarafından işlenen şiddet söz konusu olduğunda çocukların suçlu ilan edilmesini engelliyor mu? Bu tür durumlara ilgili olarak önleyici ve onarıcı yaklaşımlar (eğitim tedbirler dâhil) benimseniyor mu?
- ▶ Aşağıdaki belgeler onaylanmış ve uygulanıyor mu?
 - Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (AKAS No. 201)?
 - Avrupa Konseyi Siber Suçlar Sözleşmesi (AAS No. 185)?
 - Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin çocukların satılması, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisine ilişkin İhtiyari Protokolü (2000)?¹⁹

19. Bkz. [BM Çocuk Hakları Komitesinin \(2019\) İhtiyari Protokolün uygulanmasına ilişkin kılavuz ilkeleri](#).

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin Ek İletişim Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolü (2011)?

- ▶ Çocukların kişisel verilerinin işlenmesi konusunda ulusal bir verilerin korunması kanunu var mı? Bu kanun Modernize Edilmiş 108 Sayılı Sözleşme ile uyumlu mu?
- ▶ Çocukların ve/veya yasal temsilcilerinin şikâyetlerini değerlendirmeye ve çocukların veri sahibi olarak haklarını kullanmasını sağlayacak etkili ve kolay erişilebilir mekanizmalar oluşturmaya yetkili, verilerin korunmasından sorumlu ulusal bağımsız bir kurum var mı?
- ▶ Yürürlükteki ulusal hukuki çerçeve, işletmelerin ve diğer paydaşların faaliyetlerinde dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterme sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olan öngörülebilir bir düzenleyici ortam sağlıyor mu?
- ▶ Ulusal hukuki çerçeve, çocukların ve/veya yasal temsilcilerinin çocuklara haklarının ihlali ve istismarı karşısında tazminat talep etmelerine izin veriyor mu? Çocuk mağdurlara tazminat ödenen bir fon var mı? Terapi desteği veya başka destekler sağlayan tedbirler var mı?
- ▶ Ulusal hukuki çerçeve, genel ya da ülke kodlu bir üst düzey alan adı için kayıt kuruluşu olmak isteyen kuruluşların çocukların yüksek yararını gözetmesi şartını içeriyor mu? Ulusal hukuki çerçevede, çocukların cinsel istismarına ilişkin materyallerin bulunabileceğini ima eden veya reklamını yapan alan adlarının tescil edilmesini veya kullanılmasını yasaklayan bir hüküm var mı?
- ▶ Ulusal hukuki çerçeve, çocukları hedefleyen veya önemli sayıda çocuk tarafından kullanılan (genel veya ülke kodlu bir alan adı dâhilinde) bir web sitesi kurmak veya hizmet başlatmak veya mevcut olanları yenilemek isteyen tescil sahiplerinin uygun çocuk koruma politikalarını uygulamaya koymasını şart koşuyor mu?

2. Politik ve kurumsal çerçeveler

Kapsamlı ulusal stratejik yaklaşımlar, politikaların ve tedbirlerin tutarlı olmasını ve karşılıklı olarak birbirini güçlendirmesini sağlayarak, koordinasyonu destekler ve politikaların daha uyumlu hale getirilmesine yardımcı olur. Paydaş katılımı, bilgiye dayalı hazırlanan sektörel politikalar, çocuk riski değerlendirmeleri ve her türlü çocuğa duyarlı kurum ve mekanizmalar (farkındalık yaratma, kampanyalar düzenleme, danışma ve katılım, danışmanlık verme, raporlama ve şikâyet vb.) yoluyla bu başarılabılır. Politik ve kurumsal çerçevelerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için yeterli düzeyde yatırım yapılması, kaynak sağlanması ve profesyonellerin yeterli düzeyde eğitilmesi çok önemlidir.

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

Genel strateji ve politikaların tutarlılığı

- ▶ Dijital ortamda çocukların haklarına saygı gösterilmesini, bu hakların korunmasını ve hayata geçirilmesini sağlamaya yönelik kapsamlı stratejik ulusal yaklaşım var mı? Dijital ortamda çocuk haklarına yönelik bir strateji veya eylem planı ya da dijital ortamda çocuk haklarının mevcut eylem planlarına, stratejilere ve politikalara bütüncül bir şekilde dâhil edilmesini sağlayacak bir mekanizma var mı?

- ▶ Kapsamlı stratejik ulusal yaklaşım:
 - Dijital ortamda çocuk haklarına ilişkin eylemlerin geliştirilmesine ve koordine edilmesine öncülük edecek makamın belirlenmesi veya bir koordinasyon mekanizmasının oluşturulması da dâhil olmak üzere, eylemleri uygulama sorumluluğuna ve yetkisine sahip yetkili organları belirliyor mu?
 - gerçekçi ve belirli bir zamana yönelik hedefler içeriyor mu?
 - yeterli insan kaynağı ve mali kaynak sağlayarak yeterli desteği sağlıyor mu?
 - devam eden ve yeterince kaynak ayrılmış araştırmalara ve iyi uygulamalara dayanan mevcut bilimsel bilgileri dikkate alıyor mu?
 - çocukları hakları ve mevcut başvuru yolları hakkında bilgilendirmek için araçlar ve tedbirler öngörüyor mu?
 - çocukların başkalarının haklarının ihlal edilmesinden kaynaklanan sonuçlar hakkında bilinçlendirilmesine yönelik eylemler ve kampanyalar öngörüyor mu?
- ▶ İlgili paydaşlar ulusal bir strateji veya eylem planının tasarlanmasında, hazırlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde yer alıyor mu/aldı mı?

İlgili paydaşlar şunlardır:

- ▶ konuyla ilgili bakanlıklar (örneğin çocuklar, gençler, aile, sosyal işler, medya, adalet, dijital gündem, yenilikçilik, bakım/esenlik vb.)
- ▶ çocuk ombudsmanları
- ▶ diğer bağımsız insan hakları kurumları
- ▶ konuyla ilgili dijital, medya ve bilgi okuryazarlığı kuruluşları
- ▶ gençlere yönelik bilgi ve danışmanlık kuruluşları da dâhil olmak üzere eğitim paydaşları
- ▶ veri koruma kurumları
- ▶ ticari işletmeler
- ▶ çocuk ve gençlik örgütleri de dâhil olmak üzere sivil toplum
- ▶ ağlar
- ▶ uzmanlar
- ▶ koordinasyon mekanizmaları

- ▶ Çocuklar
 - dijital ortamdaki hakları ve mevcut çözüm yolları hakkında bilgilendirildi mi?
 - ulusal politika ve kurumsal çerçevelerin hazırlanmasına katkıda bulunması için, bilgilendirilmiş rızaları alınarak ve gelişen kapasitelerine göre kendilerine danışıldı ve yetkelendirildi mi?
 - görüşlerinin nasıl dikkate alındığı ve bu görüşlerin karar alma sürecini nasıl etkilediği konusunda bilgilendirildi mi?
 - yeterli kaynakların sağlanması sayesinde anlamlı katılım süreçleri aracılığı ile dâhil edildi mi?
 - çocuk koruma politikalarının bir parçası olarak belirlenen çocuk katılım süreçleri aracılığıyla dâhil edildi mi?

Çocuklar da paydaştır

Ulusal çocuk katılımı mekanizmalarında ve uygulamalarında kullanılacak öz değerlendirme göstergelerini içeren Avrupa Konseyi Çocuk Katılımı Değerlendirme Aracı (CPAT) hakkında bilginiz var mı; bu araçtan yararlandınız mı?

- ▶ Ulusal stratejide veya eylem planında öngörülen eylemlerin her düzeyde ve tüm paydaşlar tarafından değerlendirilmesini ve ilerlemenin ölçülmesini sağlayacak bir metodoloji var mı (kullanıma hazır koordine edilmiş şablonlar dâhil)?
- ▶ Dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi konusunda uygun ve etkili politikaların ve tedbirlerin belirlenmesi amacıyla düzenli değerlendirmeler yapılıyor mu?
- ▶ Kabul edilen stratejilere veya eylem planlarına ve bunların uygulanmasına ilişkin bilgiler yaygın bir şekilde dağıtılıyor mu?

Sektörel politikalar

- ▶ Farklı yaş gruplarına göre çocukların önündeki fırsatları ve riskleri haritalandırmak, ortaya çıkan eğilimleri belirlemek ve politikaların ve kaynakların çocukların dijital ortamda esenliğini sağlayacak şekilde yönlendirilmesine yardımcı olmak amacıyla, politikalar ve girişimler çocukların dijital ortamdaki deneyimleri hakkında titiz ve güncel kanıtlarla destekleniyor mu?
- ▶ Eğitim, kültür, kamu yayın kuruluşları ve çocuklar için faydalı kaynaklar sunan diğer kurumsal sağlayıcıların bu kaynakları dijital ortamda çocukların, ebeveynlerin ve çocuğun bakımıyla sorumlu olanların kullanımına sunmasını destekleyen politikalar mevcut mu?
- ▶ Düzenleyici kurumlara dijital ortamda çocuk haklarıyla ilgili standartların ve rehberlerin hazırlanması, uygulanması ve yürütülmesi konusunda sorumluluk veriliyor mu?
- ▶ Yetki alanlarındaki ticari işletmeler arasında çocuk haklarına dair görevleri, sorumlulukları ve bu haklar üzerindeki etkileri ve ilgili paydaşlarla işbirlikleri konusunda farkındalık yaratmak ve destek almak için tedbirler (örneğin politikalar, operasyonel kılavuz ilkeler ve/veya davranış kuralları) alınıyor mu?
- ▶ Tedbirler ve eylemler farklı yaş aralıklarındaki çocuklara göre mi hedefleniyor?
- ▶ Çocukların korunmasına yönelik ulusal çerçeve kapsamında, dijital ortamın açıkça ele alındığı kapsamlı bir koruma ve güvenlik politikası oluşturuldu mu? Çocuklar da dâhil olmak üzere ilgili tüm paydaşlar böyle bir politikaya katkıda bulundu mu? Politika, Avrupa Konseyinin çocukların şiddetten korunmasına yönelik bütünleşmiş ulusal stratejilere ilişkin Politika Kılavuzları (2009) gibi mevcut standartları ve kılavuzları dikkate alıyor mu?
- ▶ Vatandaşların diğer yargı çevrelerinde depolanan çocuk cinsel istismarı materyallerine erişimini engelleyecek stratejiler mevcut mu?
- ▶ Ticari işletmeler ve diğer ilgili paydaşlar sektörel politikaların uygulanmasına katılıyor mu?
- ▶ Çocukların ve çocuklara bakım vermekle sorumlu olanların erişebileceği, yaratıcı fırsatlar sunan, eleştirel farkındalık ve davranışları üzerine düşünmelerini sağlayan bir dijital ve medya okuryazarlığı politikası var mı?

Çocuk haklarına yönelik risklerin ve etkilerin ele alınması

- ▶ Ticari işletmelerin ve diğer paydaşların dijital ortamda çocuk hakları üzerindeki olumsuz etkilerini tespit etmek, önlemek, azaltmak ve olumlu etkilerini en üst düzeye çıkarmak için gerekli incelemeyi yapmalarını nasıl talep ediyorsunuz?
- ▶ Ticari işletmelerin dijital teknolojiler, ürünler, hizmetler ve politikalarla ilgili olarak düzenli çocuk hakları risk değerlendirmeleri yapmalarını ve bu riskleri yönetmek ve azaltmak için makul ve orantılı tedbirler aldıklarını göstermelerini nasıl zorunlu kılıyorsunuz?
- ▶ Ticari işletmeleri, dijital ortamdaki fırsatları en üst düzeye çıkarmak ve risklerin üstesinden gelmek için çocuk odaklı endüstri politikaları, standartları ve davranış kuralları oluşturmaya, bunları uygulamaya ve düzenli olarak gözden geçirip değerlendirmeye nasıl teşvik ediyorsunuz?
- ▶ Ticari işletmelerden, hizmet hüküm ve koşullarının ulusal mevzuata uygun olmasını ve uygulanmasını sağlamak için makul, orantılı ve etkili tedbirler almalarını nasıl talep ediyorsunuz?

Kurumsal unsurlar, mekanizmalar ve hizmetler

- ▶ İnsan ve çocuk haklarının güvence altına alınmasından sorumlu kurumlar, kendi yetkileri dâhilinde dijital ortamla ilişkili olarak çocuk haklarını ele alıyor mu? Bu tür kuruluşlara örnek olarak şunlar verilebilir:
 - çocuk ombudsmanları/çocuk hakları komiserleri
 - bağımsız insan hakları kurumları
 - veri koruma kurumları
 - medya ve iletişim düzenleme kurumları
- ▶ Dijital ortamla ilgili insan hakları ihlalleri veya istismarları hakkında çocuklardan, ebeveynlerinden veya yasal temsilcilerinden gelen şikâyetleri kabul etmeye, soruşturmaya ve değerlendirmeye yetkili kurumlar veya organlar var mı? Bu kurum veya kuruluşlar, çocuğun özel hayatının gizliliği hakkını güvence altına alan ve izleme ve takip sağlayan, çocuğa duyarlı prosedürler uyguluyor mu?
- ▶ Erişilebilir, güvenli, gizliliğe önem veren, yaşa uygun ve toplumsal cinsiyete duyarlı danışmanlık, raporlama ve şikâyet mekanizmaları mevcut mu? Örnek olarak şunlar verilebilir:
 - Çocukların cinsel istismarına ilişkin materyallerin bildirilmesi ve kaldırılması için yardım hatları
 - çocuklar (ve halk) için yardım hatları
 - çocuk yardım hatları tarafından yönetilen ücretsiz sohbet uygulamaları
 - çocuk destek hizmetlerine ve kolluk kuvvetlerine uygun şekilde bağlantılar içeren ve uygun olduğunda dış paydaşlarla yakın işbirliği içinde çalışan çevrimiçi platformlar
 - çocukların dijital ortamdaki şiddet, sömürü ve istismarı ilgili makamlara bildirmeleri için güvenli, çocuk dostu, ücretsiz iletişim noktaları ve prosedürler.

- ▶ Telekomünikasyon şirketleri çocuk yardım hatlarına yapılan aramalardan ücret almamaya teşvik ediliyor mu?
- ▶ Başta çocukların cinsel istismarına yönelik materyaller olmak üzere, internette yasa dışı olduğundan şüphelenilen materyallerin varlığını isteyen herkesin anonim olarak bildirmesine olanak tanıyan etkili bir mekanizma var mı?
- ▶ Yeterli ve toplumsal cinsiyete duyarlı destek hizmetlerine erişim sağlanıyor mu ve dijital ortamda hakları ve özel hayatının gizliliği ihlal edilen çocuklara, (örneğin cinsel görüntülerin üretildiği ve dağıtıldığı durumlar da dâhil olmak üzere) maruz kaldıkları şiddet, cinsel sömürü veya istismar nedeniyle yardım sağlanıyor mu? Çocuğun fiziksel ve psikolojik iyileşmesini ve topluma yeniden dâhil edilmesini sağlayacak ve yeniden mağdur olmasını önleyecek hizmetler ve mekanizmalar mevcut mu?
- ▶ Dijital ortamda çocukların dâhil olduğu cinsel suçlardan hüküm giyen kişiler için cinsel suçlu tedavi programları mevcut mu?
- ▶ Dijital ortam da dâhil olmak üzere, bir çocuğa yönelik cinsel suç işleme olasılığından endişe duyan herkes için tedavi hizmeti mevcut mu?
- ▶ Genç suçlular için ve çocuklar tarafından veya akranları arasında işlenen şiddet veya zararlı cinsel davranışlar ("akran şiddeti") konusunda farklı programlar veya hizmetler mevcut mu?

Yatırım, kaynaklar ve eğitim

- ▶ Devlet, öğrenmeyi desteklemek için okullarda bilgi işlem teknolojisi donanımına, yazılımına, bağlantıya, yeterli bant genişliğine ve öğretmen eğitimine yatırım yapıyor mu?
- ▶ Eğiticilere işe başlarken ve hizmet içinde verilen eğitimler, çocukların dijital ortamda haklarını kullanabilmeleri için gereken becerileri ve okuryazarlığı edinmelerine destek olabilmeleri konusunda eğitimcileri bilgilendiriyor ve güçlendiriyor mu?
- ▶ Eğitim kurumlarına, okuldaki çocuklar da dâhil olmak üzere, çocuklara yönelik şiddete ve dijital medya istismarlarına karşı önleyici ve koruyucu tedbirleri, bu tür eylemlerden etkilenen ve bu tür eylemlere karışan çocuklara uygun desteğin verilmesini, telafi sağlanmasını ve dirençlilik oluşturulmasını sağlayacak şekilde almaları için gereken kaynakları, eğitimi ve desteği sağlayan politikalar ve tedbirler mevcut mu?
- ▶ Sabıka kaydı olan bireylerin işe alınmasını ya da çocukların güvenebileceği bir göreve getirilmesini önlemek ve bu riski azaltmak amacıyla, çocuklarla çalışacak (dijital ortamdaki çalışmalar dâhil) personeli ya da gönüllüleri işe alan tüm kurum ya da işverenlere, tarama süreçlerinin uygulanması ve rehberlik, tavsiye ve yardım sağlanması konusunda yeterli düzenlemelerin yapılmasını sağlayan tedbirler var mı?
- ▶ Ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde çocuklarla ve çocuklar için çalışan kolluk kuvvetleri personeli, yargı mensupları ve profesyoneller için yeterli kaynak ayrılıyor mu ve işe başlama eğitimi ve hizmet içi eğitim veriliyor mu? Bu tür eğitimler, dijital ortamda çocuk hakları, çocukların çevrimiçi ortamda karşılaştıkları riskler, çocukların (hem yetişkinler hem de diğer çocuklar eliyle) çevrimiçi zarar, şiddet, istismar ve sömürü mağduru olabileceğine dair sinyalleri nasıl fark edecekleri ve buna karşılık olarak hangi adımları atacaklarına dair bilgi ve becerilerini geliştirmelidir.

- ▶ Dijital ortamda çocuk hakları alanında çocuk ve gençlerin katılımı da dâhil olmak üzere araştırma ve bilgi geliştirmeye yatırım yapılıyor mu? Araştırmalar, çocukların deneyimlerini yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum ve çocukları dijital ortamda savunmasız veya dirençli kılan diğer faktörlere göre farklılaştırmak için ilgili ilgi alanlarından bağımsız ve yeterince ayrıntılı şekilde yürütülüyor mu? Devlet, engelli çocuklara bakım veren kurumlardaki ya da aile koşullarının olumsuz olması ya da suç teşkil eden davranışları nedeniyle veya refakatsiz mülteci çocuk olduğu için ev dışına yerleştirilen çocuklara bakım veren kurumlardaki bilgi işlem teknolojisi donanımına, yazılımına, bağlantısına, yeterli bant genişliğine ve eğitimcilerin eğitimine yatırım yapıyor mu?
- ▶ Gençlere bakım hizmeti veren profesyonellere yönelik başlangıç ve hizmet içi eğitimler, çocukların dijital ortamda haklarını kullanabilmeleri için gereken becerileri ve okuryazarlığı edinmelerine destek olabilmelerini sağlayacak şekilde bu profesyonelleri bilgilendiriyor ve güçlendiriyor mu?

İyi uygulama örneği - Cinsel saldırganlığın önlenmesi için Flag Sistemi²⁰

Flag Sistemi, cinsel saldırganlığın önlenmesinde ve sağlıklı cinsel gelişimin desteklenmesinde kullanılmaktadır: cinselliği, arzuları, sınırları, cinsel davranış ölçütlerini ve derecelerini anlaşılır kılmakta ve cinsel davranışlar hakkında konuşmayı kolaylaştırarak tartışma konusu haline getirmektedir. Birçok profesyonel, neyin kabul edilebilir olup neyin kabul edilemez olduğu konusunda kararsızdır. "Çocukların ve gençlerin cinsel davranışların uygun olup olmadığını değerlendirmelerine nasıl yardımcı olabilirim?" ve "Kabul edilemez davranışlara nasıl karşılık veririm?" soruları bugünlerde çok önemlidir. Flag Sistemi bu sorulara bir yanıt sunmaktadır.

3. Ulusal düzeyde işbirliği ve koordinasyon

Her Devlet, faaliyetleri dijital ortamda çocuk haklarını etkileyen çok çeşitli paydaşlarla birlikte çalışmalıdır. Devletlere bu konuda bir otorite atamaları veya bir koordinasyon mekanizması ("lider kuruluş") oluşturmaları şiddetle tavsiye edilir.²¹ Paydaşların kimler olacağı muhtemelen ülkeden ülkeye değişecektir, bu nedenle öncelikle ilgili paydaş gruplarının belirlenmesi önemli olacaktır. Paydaşlar yerel düzeyde olduğu kadar ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde de faaliyet göstermektedir ve çocukların yaşamları da genellikle yerel düzeydeki eylemler ve hükümlerle şekillenmektedir. Bölüm 2.4'te ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, çocuklara danışmak ve onları dinlemek hayati önem taşımaktadır. Ayrıca, Devletler paydaşlar olarak ebeveynlerin, çocuğa bakım vermekle sorumlu olanların ve ailelerin oynadığı rolü anlamalı, desteklemeli ve ele almalıdır.²²

20. Daha fazla bilgi için Rutgers ve Sensoa (Hollanda) tarafından bu konuda hazırlanmış [Flagsystem](#) isimli web sitesine bkz.

21. Avrupa Komisyonunun "Çocuklar için daha iyi bir internet "e yönelik politikalara ve uygulamalara ilişkin çıkardığı haritada da ortaya konulduğu üzere, ulusal koordinasyon kurumunun bulunmaması ilerleme kaydedilmesini büyük ölçüde engellemektedir. Bkz. O'Neill, B., Dinh, T. (2018). [The Better Internet for Kids Policy Map: Implementing the European Strategy for a Better Internet for Children in European member States](#)

22. Bkz Avrupa Konseyi [Digital Parenting Guide](#).

Ebeveynlerin rolü²³

Ebeveynler ve çocuğun bakımıyla sorumlu olanlar, dijital ortam da dâhil olmak üzere genel olarak çocuk haklarının hayata geçirilmesinde hayati bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, devletin ebeveynlere bilgi, kaynak ve yardım hizmetleri sunmanın yanı sıra ebeveynlerle iletişim kuran profesyonellere de ilgili eğitimleri vererek ebeveynleri, dijital ortamla ilgili olarak çocuklarına bakmalarında desteklemesi çok önemlidir.

Bununla birlikte, göz önünde bulundurulması gereken bazı zorluklar vardır:

- ▶ Ebeveynler, çocuklarına ayak uydurmak, çocuklarını desteklemek ve çevrimiçi ortamda güvende tutmak için gereken dijital becerilerden ve bilgiden yoksun olabilirler. (kendilerini öyle hissedebilirler)
- ▶ Ebeveynlerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi için pahalı iletişim araçlarına ihtiyaç olduğundan, devletin ebeveynlere ulaşması zor olabilir.
- ▶ Ebeveynler riskten kaçınma eğilimindedir ve çocukların kendilerini ifade etme, başkalarıyla tanışma veya çevrimiçi oyun oynama haklarını kolaylaştırmaktan çok çocukların korunmasına odaklanır.
- ▶ Özellikle çocuklarının zarar görme riskinden endişe duyan ebeveynler, çocuklarının özel hayatın gizliliği hakkına saygı göstermekte zorlanabilirler.
- ▶ Ebeveynlerin pek azı çocukların güvenliği ve esenliği açısından doğrudan veya dolaylı bir tehdit oluşturmaktadır.

İlgili paydaşların hem amaçları açıkça çocuklarla ilgili olanları, hem de amaçları doğrudan çocuklarla ilgili olmasa da eylemleri yine de çocukları etkileyebilecek olanları içereceğini unutmayın. İlgili tüm paydaşların çocuklarla ilgili sorumluluklarının bilincinde olmalarını sağlamak için, çocuk haklarının genel nüfusa yönelik mevcut politikalarda anaakımlaştırılması çok önemlidir.

Devletler, her bir paydaş grubunun sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamak amacıyla, olumlu bir yön belirlemek ve desteklemek için her biriyle birlikte çalışmalı, sinerjileri güçlendirmek için eylemlerini koordine etmeli ve hizmetlerde boşlukların veya uyumsuzlukların ortaya çıkmamasını sağlamalıdır.

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

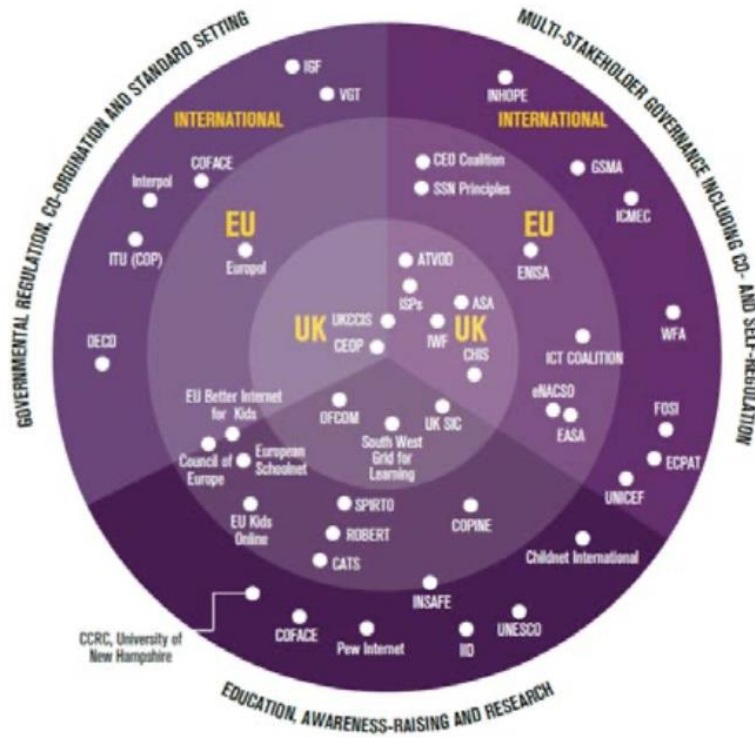
- ▶ Kapsamlı, stratejik ve eşgüdümlü çok paydaşlı bir yaklaşım uygulanıyor mu?
- ▶ İlgili tüm paydaşlar bilgilendirildi ve katılımları sağlandı mı? Bu paydaşlar şunlardır:
 - ulusal, bölgesel ve yerel kolluk kuvvetleri ve diğer yetkililer
 - eğitim ve sosyal hizmet kurumları
 - bağımsız insan hakları kurumları
 - veri koruma kurumları
 - medya ve iletişim düzenleme kurumları
 - çocuklar için ve çocuklarla çalışan profesyoneller
 - ilgili STK'lar ve çocuk ve gençlik örgütleri de dâhil olmak üzere sivil toplum

23. Ayrıca bakınız: Parenting in Digital Age, Avrupa Konseyi tarafından 2020 yılında yayınlanmıştır.

- ticari işletmeler
 - sanayi dernekleri
 - araştırma kurumları
 - siyasi partiler
 - sendikalar
 - meslek örgütleri
 - aileler
 - çocuklar
-
- ▶ Dijital ortamda çocuk haklarını etkileyebilecek gelişmeleri değerlendirmek ve ulusal politikaların bu gelişmeleri yeterince dikkate almasını sağlamak üzere belirlenmiş, karar alma süreçlerine çocukları da dâhil eden bir makam veya koordinasyon mekanizması var mı?
 - ▶ Yetkili Devlet makamları, bağımsız kurumlar, sivil toplum ve ticari işletmeler arasında, bunların görevleri ve sorumlulukları, kapasiteleri ve kaynakları dikkate alınarak işbirliği çerçeveleri, prosedürleri ve süreçleri oluşturuldu mu?
 - ▶ Platformların veya iletişim hizmeti sağlayıcılarının, yetişkinlerin veya çocukların (akranlar arası dâhil) çevrimiçi şiddet veya istismara veya diğer hak ihlallerine ilişkin şikâyetleri karşısında hızlı ve etkili bir şekilde harekete geçmeleri ve ulusal makamlarla işbirliği yapmaları zorunlu mu?
 - ▶ İnternet hizmet sağlayıcıları ve sosyal ağ sağlayıcıları gibi ticari işletmeler, kanunlar marifetiyle veya adli ya da başka bir yetkili makam tarafından belirlenen veya çocuğun kendisi tarafından bildirilen yasa dışı içeriğin önlenmesi ve silinmesinde aktif bir rol oynuyor mu?
 - ▶ Dijital ortamın insan hakları boyutunun teşvik edilmesinde temel katalizör görevi gören sivil toplum paydaşları, çocukların becerilerini, esenliğini ve diğer paydaşlar tarafından yürütülen eylemler de dâhil olmak üzere, bilgi konusundaki okuryazarlık ve eğitim girişimlerini aktif bir şekilde izlemeye, değerlendirmeye ve teşvik etmeye ve bulgularını ve sonuçlarını paylaşmaya teşvik ediliyor mu?
 - ▶ Profesyonel medya kuruluşları ve özellikle de devlet medyası, dijital ortamda çocuk haklarıyla ilgili olarak çocuklara, ebeveynlere veya çocuğun bakımıyla sorumlu olanlara ve eğitimcilere yönelik önemli bir bilgi ve referans kaynağı olarak üstlendikleri rol konusunda, ifade ve bilgi edinme özgürlüğü ile medyanın özgür kullanımına ilişkin uluslararası ve Avrupa standartları çerçevesinde özenli davranmaya teşvik ediliyor mu?
 - ▶ Devletin, temel dijital erişimden, becerilerden ve tutumlardan dışlanan ailelere ve çocuklara erişim ve destek sağlayan bir dijital içerme politikası var mı? Devlet bunun için kütüphaneleri, yoksulluk örgütlerini ve dijital ve medya okuryazarlığı örgütlerini sürece dâhil ediyor mu?

Farklı sektörleri ve bunların birbirleriyle ilişkilerini belirlemek için ilgili paydaşların haritasını çıkarmak faydalı olabilir.

Paydaş haritası örneği: Paydaşlar için bir rehber (EU Kids Online)²⁴

4. Genel İlkeler

Çocuğun yüksek yararı

BM Çocuk Hakları Komitesine göre, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 3. Maddesinde yer verilen 'yüksek yarar ilkesi', her yasama, idare ve yargı organının veya kurumunun, karar ve eylemlerinin çocukların hak ve çıkarlarının nasıl etkilendiğini veya etkileyeceğini düzenli şekilde değerlendirmesini gerektirmektedir.²⁵

Komite, 14 No'lu Genel Yorumunda, "çocuğun yüksek yararının" **üç yönlü** bir kavram olduğunun altını çizmiştir:

- ▶ *asli bir hak*: Gündemdeki herhangi bir konuda karara varmak üzere farklı yararlar göz önünde bulunduruluyorsa, çocuğun yüksek yararı neyse onun birinci planda dikkate alınması ve ne zaman belirli bir çocuğa, belirlenmiş ya da belirlenmemiş bir grup çocuğa veya genel olarak çocuklara ilişkin bir karar alınacaksa bu hakkın mutlaka gözetileceğinin güvence altına alınması
- ▶ *temel yorumlara ışık tutacak bir hukuk ilkesi*: Yasal bir hükmün birden çok yoruma açık olması durumunda, çocuğun yüksek yararı açısından en uygun olan yorum seçilmelidir ve

24. Bkz. Media@LSE.

25. BM Çocuk Hakları Komitesi (2003) Genel Yorum No. 5 Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin genel tedbirler. CRC/GC/2003/5.

- ▶ *usul kuralı*: Ne zaman belirli bir çocuğu, bir grup çocuğu ya da genel olarak çocukları etkileyecek bir karar alınacaksa, karar alma sürecinde bu kararın ilgili çocuk ya da çocuklar üzerindeki olası etkisi de (olumlu ya da olumsuz) değerlendirilmelidir.²⁶

Bu nedenle, dijital ortamda farklı çocuk hakları üzerinde etkileri olabilecek her karar ve eylemde, çocuğun yüksek yararı etkin bir şekilde dikkate alınmalıdır. Dijital ortam çocukların yaşamlarının doğal bir parçası olduğundan ve haklarını hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileme potansiyeli taşıdığından, politikalar oluşturulurken ve kararlar alınırken çocukların yararlarının dengeli bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çocuğun yüksek yararını değerlendirirken ve belirlerken dikkate alınması gereken unsurların önem sırasına göre sıralanmamış ve eksiksiz olmayan listesi²⁷

- ▶ Çocuğun görüşleri
- ▶ Çocuğun kimliği: çocuklar homojen bir grup değildir; dolayısıyla çocuğun yüksek yararı değerlendirilirken çeşitlilik dikkate alınmalıdır
- ▶ Aile ortamının korunması ve ilişkilerin sürdürülmesi
- ▶ Çocuğun bakımı, korunması ve güvenliği
- ▶ Savunmasızlık durumu
- ▶ Çocuğun sağlık hakkı
- ▶ Çocuğun eğitim hakkı

BM Çocuk Hakları Komitesi de Devletlerin, özel sektörün her kararında ve eyleminde çocuğun yüksek yararının değerlendirilip, birinci planda göz önüne alınmasını sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmektedir (bkz. 5. Bölüm).²⁸

İlgili belgeler

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 3

BM Çocuk Hakları Komitesi (2013) Çocuğun yüksek yararının öncelikli olarak dikkate alınması hakkına ilişkin 14 No'lu Genel Yorum (madde. 3, para. 1). CRC/C/GC/14

Avrupa Konseyi, The best interests of the child – A dialogue between theory and practice

26. BM Çocuk Hakları Komitesi (2013) Çocuğun yüksek yararının öncelikli olarak dikkate alınması hakkına ilişkin 14 No'lu Genel Yorum (madde. 3, para. 1). CRC/C/GC/14

27. BM Çocuk Hakları Komitesi (2013) Çocuğun yüksek yararının öncelikli olarak dikkate alınması hakkına ilişkin 14 No'lu Genel Yorum (madde. 3, para. 1). CRC/C/GC/14 "Temel yüksek yarar değerlendirmesi, çocuğun yüksek yararıyla ilişkili tüm öğelerin genel bir değerlendirmesidir ve burada her öğenin ağırlığı diğer öğelere bağlıdır. Bu öğelerin hepsi her özel durumda aynı önemi taşımayabilir; farklı durumlarda, farklı yollardan olmak üzere farklı öğeler öne çıkarılabilir."

28. BM Çocuk Hakları Komitesi (2013) Çocuğun yüksek yararının öncelikli olarak dikkate alınması hakkına ilişkin 14 No'lu Genel Yorum (madde. 3, para. 1). CRC/C/GC/14, para. 14).

Çocuğun gelişen kapasiteleri

Çocuk haklarının dijital ortamda da uygulanması sırasında çocukların gelişimi ve gelişen kapasiteleri dikkate alınmalıdır. Örneğin, BM Çocuk Hakları Komitesi, "ergenlerin haklarının hayata geçirilmesini sağlamak için benimsenen yaklaşımların yaşça daha küçük çocuklar için benimsenenlerden önemli ölçüde farklı olduğunu" belirtmiştir.²⁹ Komite, gelişen kapasiteler kavramını "çocukların sorumluluk almak ve haklarını kullanmak için aşamalı olarak yetkinlik, anlayış ve artan düzeyde eylemlilik kazandığı olgunlaşma ve öğrenme sürecini ele alan kolaylaştırıcı bir ilke" olarak tanımlamaktadır.³⁰

Kanunlar ve politika açısından bakıldığında, çocuklar (çoğunlukla) kronolojik yaşlarına göre tanımlanmaktadır ve seçilen yaş eşiği söz konusu kanunun veya politikanın amacına göre değişmektedir (örneğin, cinsel faaliyete rıza gösterme yaşı, alkol ve tütün tüketimi yaşı, askere gitme veya okuldan ayrılma yaşı). Genellikle, bu tür kanun ve politikaları hazırlama görevini üstlenenler, belli amaçlar için belli yaş eşiklerinin seçilmesinin ardındaki gerçek gerekçeleri ayrıntılı olarak açıklamamaktadır ve bu konuda bir açıklama olmamasından dolayı yapılan seçimler keyfi görünebilmektedir. Çocukların belirli medya içeriklerine erişimini (belirli bir yaşa ulaşmamış çocuklar için zararlı olduğu gerekçesiyle) kısıtlayan kanun ve politikalar, çocukların ifade ve bilgi edinme özgürlüğü haklarını kullanmalarını etkilemektedir ve bu nedenle uygulanan yaş sınırlamaları gerekçelendirilmeli ve kanıta dayalı olmalıdır. Çocukların dijital ortamın doğasını ve işleyişini anlamaları yalnızca gelişen kapasitelerine değil, aynı zamanda bu ortamın şeffaflığına ve tasarımına da bağlıdır.³¹

Ayrımcılığa uğramama hakkı

BMÇHS, madde 2.1, çocuk haklarının hiçbir ayırım gözetilmeksizin tüm çocuklar için geçerli olduğunu belirtmektedir. Özellikle, "çocuğun veya ebeveynlerinin ya da yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle (kasıtlı ya da kasıtsız) hiçbir ayırım gözetilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Tavsiye Kararı hazırlanırken, ayrımcılık biçimlerinin bu listeye sınırlı olmadığı ve belirli bağlamlarda başka ayrımcılık biçimlerinin de ortaya çıkabileceği kabul edilmiştir.

Ayrımcılık yapmama ilkesi, "aynı durumda olan kişi veya gruplara farklı, farklı durumda olan kişi veya gruplara ise aynı muamelenin yapıldığı" durumları yasaklamaktadır.³² Bu, benzer durumdaki kişilerin sadece sahip oldukları belirli bir 'korunan' özellik nedeniyle daha az elverişli muam görmesi anlamına gelen 'doğrudan ayrımcılığı' ve görünüşte tarafsız bir kurala dayalı muamelenin bir kişiyi veya bir grubu belirli özelliklerinin sonucu olarak dezavantajlı hale getirdiği 'dolaylı ayrımcılığı' içerir.³³ Tavsiye Kararında ayrıca çocuğun yaşı temelinde ayrımcılık yapılmaması gerektiğinin belirtildiğine de dikkat edilmelidir.

29. BM Çocuk Hakları Komitesi (2016) Ergenlikte çocuk haklarının uygulanmasına dair 20 No'lu Genel Yorum, CRC/C/GC/20, para 1.

30. BM Çocuk Hakları Komitesi (2016) Ergenlikte çocuk haklarının uygulanmasına dair 20 No'lu Genel Yorum, CRC/C/GC/20, para 18.

31. Dijital ortamla bağlantılı olarak çocuk gelişimine ilişkin açıklama için bkz. [Kidron ve Rudkin Digital Childhood'a](#) (2018) bakınız; çocukların anlayışının hizmet şeffaflığı ve tasarımına nasıl bağlı olduğuna dair açıklama için, bkz. Stoilova, M., Livingstone, S. and Nandagiri, R. (2019) [Children's data and privacy online: Growing up in a digital age](#).

32. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi (2018) [Handbook on European non-discrimination law](#).

33. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi (2018) [Handbook on European non-discrimination law](#).

Çocuğun ayrımcılığa uğramama hakkının hayata geçirilmesi için üye Devletler

- ▶ dijital ortamda her bir çocuğun haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi için her türlü çabayı göstermelidir
- ▶ kendi ülkeleri veya kültürleriyle ilgili belirli ayrımcılık biçimlerini tanımlamalıdır
- ▶ dijital ortamın hem çocukların savunmasızlığını artırma hem de çocukları güçlendirme, koruma ve destekleme potansiyeline sahip olduğunu kabul ederek, savunmasız durumdaki çocuklar için gerektiğinde hedefe yönelik tedbirler uygulamalıdır.³⁴ BM Çocuk Hakları Komitesi, "ayrımcılık yapmama yükümlülüğünün, Devletlerin, haklarının tanınması ve hayata geçirilmesi için özel tedbirler alınması gerekebilecek çocukları ve çocuk gruplarını etkin bir şekilde tespit etmesini gerektirdiğini" belirtmiştir.³⁵

İlgili belgeler

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, madde 2

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesi, madde 14

Katılım hakkı

BMÇHS'nin 12. maddesinde yer alan katılım hakkı, BMÇHS'nin dört genel ilkesinden bir diğeridir ve çocuklara, kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini ifade etme ve görüşlerinin ciddiye alınması, yaşamlarını etkileyen tüm karar alma süreçlerine katılma ve yaşlarına ve olgunluk derecelerine uygun olarak bu tür kararları etkileme hakkını atfetmektedir. Bu hak, Devletlere, çocukları kendilerini etkileyen tüm konulara gerçek anlamda dâhil etme yükümlülüğü getirmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesine göre

*"Çocuklar tarafından ifade edilen görüşler konu ile ilgili bakış açıları ve deneyim katabilir; bunlar karar verme süreçlerinde, politika belirlemede, yasaların hazırlanmasında ve değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır. [...] Katılım kavramı, çocukların süreçlere dâhil edilmesinin yalnızca o ana mahsus bir şey olmayıp, yaşamları boyunca çocukların kendileri ve yetişkinler arasında, çocuklarla ilgili bir takım politikalar, programlar ve tedbirler geliştirilirken bir başlangıç noktası olması gerektiğine vurgu yapar."*³⁶

BMÇHS'den, kendi standartlarından ve önceki uygulamalardan hareketle, bu El Kitabının temelini oluşturan Tavsiye Kararının hazırlanmasında çocuklara da danışılmıştır. Üye Devletlerin hükümetleri ve diğer tüm paydaşlar, çocukların dijital ortamla ilgili politika oluşturma süreçlerine katılmasına izin vermelidir. Tavsiye Kararının çocuk dostu bir versiyonu yayımlanmış olup, Haziran 2020'de (internet de dâhil olmak üzere) yaygın olarak erişime sunulacaktır.

34. Bu bağlamda, Avrupa Konseyi tarafından 2019 yılında "Dijital Ortamda Engelli Çocuklar" konulu bir rapor yayınlanmıştır.

35. BM Çocuk Hakları Komitesi (2003) Genel Yorum No. 5 Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin genel tedbirler. CRC/GC/2003/5.

36. BM Çocuk Hakları Komitesi, [Çocuğun katılım hakkına ilişkin 12 No'lu Genel Yorumu](#)

Çocuğun katılımı: Avrupa Konseyi'nden faydalı referanslar

Avrupa Konseyinin 18 yaşından küçük çocukların ve gençlerin katılımına ilişkin Tavsiye Kararı

Avrupa Konseyi Çocuk Katılımı Değerlendirme Aracı (CPAT) & Uygulama Rehberi (2016)

Daha fazla bilgi için bkz. Avrupa Konseyinin çocukların katılımına ilişkin web sayfası

Kullanılabilecek somut katılım mekanizmaları arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- ▶ gençlik konseyleri, forumları veya meclisleri
- ▶ çocukların görüşlerini paylaşabilecekleri, bildirileri oylayabilecekleri, teklifler hakkında görüş bildirebilecekleri çevrimiçi platformlar
- ▶ profesyonel moderatörler tarafından kolaylaştırılan ortak yaratım veya ortak tasarım atölyeleri

Avrupa Konseyi Gençlik Danışma Konseyi

Gençlik Danışma Konseyi, ortak yönetim yapısında yer alan, Avrupa Konseyi gençlik sektörünün standartlarını ve çalışma önceliklerini belirleyen ve gelecekteki önceliklere, programlara ve bütçelere ilişkin tavsiyelerde bulunan hükümet dışı ortaktır. Avrupa'daki gençlik STK'ları ve ağlarından 30 temsilciden oluşmaktadır ve esas görevi Bakanlar Komitesine gençlikle ilgili tüm konularda tavsiyelerde bulunmaktır.

Katılım aşağıda sıralanan özelliklere sahip olmalıdır:

- ▶ şeffaf ve bilgilendirici
- ▶ gönüllü
- ▶ saygılı
- ▶ ilgili
- ▶ çocuk dostu
- ▶ kapsayıcı
- ▶ etik
- ▶ yetişkinler için eğitim ile desteklenen
- ▶ çocukları riske atmayan, güvenli
- ▶ hesap verilebilir³⁷

37. Avrupa Konseyi Çocuk Katılımı Değerlendirme Aracı (CPAT) & Uygulama Rehberi, Ek, s.28 Çocuğun katılımına ilişkin faaliyetler, önde gelen kuruluşlarca oluşturulan bir çocuk koruma politikası kapsamında gerçekleştirilmelidir.

Önemli! Çocuklarla etkileşim ve çocuğun güvenliği

Çocuklarla temas halinde olan kuruluşlar, çocukların her türlü sömürüye karşı korunmasını sağlamalıdır. UNICEF'e göre çocuk güvenliği "*Organizasyonların doğrudan veya dolaylı herhangi bir teması sonucu çocukların zarar görmelerini engellemek için uygulamaya konulan proaktif önlemler dâhil bir kuruluşun temas hâlinde bulunduğu tüm çocukları güvende tutmak için öne sürdüğü bütün eylemler içerir. Çocuk Güvenliği; fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ve sömürünün önlenmesini ve işverenler, iş ortakları, tesis ziyaretçileri ve gönüllüler dâhil kuruluşun sorumlu olduğu tüm kişiler tarafından çocukların ihmal ve kötü muamelesinin önlenmesini kapsar.*³⁸

Görüşlerini almak da dâhil olmak üzere çocuklarla temas halinde olan kuruluşların bir çocuğun güvenliğine ilişkin bir politikası olmalıdır.

İlgili belgeler

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 12

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, [Çocuğun katılım hakkına ilişkin 12 No'lu Genel Yorum \(2009\)](#)

UNICEF (2018) [İşletmeler için çocuk güvenliğine dair araç kiti](#)

38. UNICEF (2018) Child safeguarding toolkit for business.

Bölüm 3

Uygulamada operasyonel ilkeler

Bu bölümde, Tavsiye Kararının ekinde yer alan altı operasyonel ilke ve tedbir alanının nasıl uygulamaya geçirilebileceğine dair fikir verilmektedir.

İnsan hakları bölünmez ve birbiriyle bağlantılıdır. Bu nedenle, bu haklar öncelikler açısından sıralanmamalıdır; bunun yerine Tavsiye Kararında, dijital ortamda çocuk haklarının tamamının hayata geçirilmesi için bütüncül ve eşgüdümlü bir yaklaşımın önemine işaret edilmiştir. Örneğin, çocuğu zarar görme riskinden korumak için tedbir alınırken aynı zamanda ifade özgürlüğü hakkı da göz önünde bulundurulmazsa, ifade hakkını aşırı derecede kısıtlayan koruyucu tedbirler alınabilir.

İnternet sürekli ve hızlı bir şekilde değiştiğinden, neyin işe yarayıp neyin yaramadığına dair çok az bağımsız değerlendirme yapıldığı da akılda tutulmalıdır. Bu nedenle, bu el kitabında, Devletler kendi iyi uygulamalarını tesis etmek üzere çalışmaya davet edilmektedir; iyi uygulama örneklerine ise gelecekteki bir yayında yer verilecektir.³⁹

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

Her bir operasyonel ilke kapsamında alınan tedbir alırken ve çocuklar lehine politika oluşturulurken dikkate alınması gereken ve birbiriyle kesişen konuları ele alan aşağıdaki sorulara yanıt aramalısınız:

- ▶ çocuklara danışıldı mı?
- ▶ kanıtları incelediniz mi?
- ▶ ilgili paydaşları sürece dâhil ettiniz mi?
- ▶ savunmasız grupları dikkate aldınız mı?
- ▶ çocuklar için özel başvuru yolları sundunuz mu?
- ▶ ilgili kanunu / çerçeveyi / eylem planını belirlediniz mi?

1. Dijital ortama erişim

Dijital ortama erişim ve dijital ortamın kullanımı, çocuk haklarının ve temel özgürlüklerinin hayata geçirilmesi, çocuğun topluma dâhil edilmesi, eğitimi, gelişimi, katılımı ve aile ve sosyal ilişkilerinin sürdürülmesi açısından önemlidir. Çocukların dijital ortama erişiminin olmadığı veya bağlantının yetersiz olması nedeniyle bu erişimin sınırlı olduğu durumlarda, insan haklarını tam olarak kullanma becerileri etkilenebilir.

Çocukların kendileriyle yapılan görüşmelerden çıkan sonuç, dijital ortama erişimi esenlikleri açısından hayati önem taşıyan bir unsur olarak gördükleri yönündedir. Genel insan hakları belgelerinde internete erişim henüz özel bir hak olarak tanınmamış olsa da, Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilen görüşmelerde Devletlerin 'ifade özgürlüğü hakkını ve bu hakkın kullanılması için gerekli olan ve interneti de içeren araçları teşvik etme veya kolaylaştırma yönünde pozitif bir yükümlülüğü bulunduğu

39. UNICEF'in [Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabını](#) değerlendirmek faydalı olabilir.

kabul edilmiştir.⁴⁰ Bu yaklaşım, devletlerin hayati öneme sahip kamu hizmetlerini öncelikli olarak çevrimiçi sunma kararları ve dijital dışlanmanın daha da kötüleştirdiği sosyal eşitsizliklere ilişkin kanıtlarla güç kazanmaktadır.

Erişime ilişkin politikalar ve düzenlemeler genellikle sanayi, ticaret ya da altyapı bakanlıklarının sorumluluğundadır. Devletlerin, ilgili bakanlığın çocukların ihtiyaçları ve hakları konusunda yeterince bilgi sahibi olmasını sağlaması önemlidir; yapılacak düzenlemelerin istenmeyen sonuçlara yol açarak çocuklar açısından riskleri ve eşitsizlikleri arttırma olasılığı da dikkate alınmalıdır. Teknolojiyi akıllıca, güvenli ve anlamlı bir şekilde kullanmak için gereken dijital beceriler ve okuryazarlık olmaksızın teknolojiye erişmek pek anlamlı değildir.⁴¹ Bu da erişimin, 3.5. Bölümde ifade edildiği üzere eğitim ve öğretimle birlikte ele alınması gerektiği anlamına gelmektedir.

Geçmişteki teknolojik yeniliklere bakıldığında, her toplumda en zenginlerin genellikle en yeni teknolojilere ve bunları kullanacak bilgiye ilk önce eriştiği görülmektedir. Bilhassa çocuklar açısından, dışlanmışlık veya dezavantaja yol açan bir unsur diğerini pekiştirme eğilimindedir; bu da en fazla ötekileştirilen çocukların erişimi iyileştirmeye yönelik politikalara özellikle dâhil edilmesini daha da önemli kılmaktadır. Dijital ortama erişim, diğer hakların yanı sıra çocukların bilgiye ve eğitime erişimine aracılık ettiğinden, devletler erişimle ilgili karar alırken ve düzenlemeler yaparken ayrımcılık yasağını ön planda tutmalıdır. Birçok çocuk için erişim kişisel olabilir veya evde ya da okulda sağlanabilir. Evde ya da okulda internete erişimi olmayan çocuklar bakımından internet kafeler önemli olabilir, ancak bu yerler çocuklar için her zaman güvenli olmayabilir; kütüphaneler, gençlik kulüpleri ve diğer halka açık yerler erişim sağlamada önemli bir rol oynayabilir.

Okullarda dijital ortama erişim, örneğin sınıflara bilgisayar ve tablet koyarak veya kendi cihazını (örneğin tabletler, akıllı telefonlar, oyun cihazları veya sanal gerçeklik başlıkları) getirme politikaları benimseyerek çeşitli şekillerde sağlanabilir. Bu tür cihazların belirli ortamlarda nasıl kullanılabileceğine ilişkin politikalar faydalıdır ve bu politikalar çocukların katılımıyla oluşturulmalıdır.

Dahası dijital ortamdaki hizmetlere erişim, giderek artan bir şekilde, kişisel verilerin verilmesi koşuluyla sunulmaktadır. Bu gibi durumlarda, 3.4.'te açıklanan verilerin korunması ilkelerine uyulmalıdır. Devletler, ödeme gücü olanların kişisel verilerini vermek zorunda olmayacağı, olmayanların vereceği yeni bir toplumsal bölünmeye doğru ilerleyen gelişmelere karşı dikkatli olmalıdır. Örneğin Avrupa Veri Koruma Denetmeni "kişisel verilerin korunması hakkı gibi temel hakların basit tüketici menfaatlerine indirgenemeyeceğini ve kişisel verilerin yalnızca bir meta olarak değerlendirilemeyeceğini" ifade etmiştir.⁴²

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

- ▶ Tüm çocukların özellikle çocuklar için tasarlanmış cihazlara, bağlantılara, hizmetlere ve içeriğe yeterli, makul fiyatlı ve güvenli bir şekilde erişmesini sağlamak için uygun düzenlemeler var mı?
- ▶ Dijital ortama erişim, çocukların kullanabileceği özel kamusal alanlarda güvenli ve ücretsiz şekilde sağlanıyor mu?

40. Düşünce ve ifade özgürlüğü hakkının desteklenmesine ve korunmasına ilişkin Özel Raportör (Frank La Rue), 'Tüm bireylerin internet aracılığıyla her türlü bilgi ve fikri arama, edinme ve verme hakkına ilişkin başlıca eğilimler ve zorluklar hakkında rapor' (2011) UN Doc A/66/290.

41. Anlamlı erişim konusunda bkz. UNICEF (2017) [İnternete Erişim ve Dijital Okuryazarlık](#).

42. Avrupa Veri Koruma Denetmeni, [Dijital içerik temin edilmesine ilişkin sözleşmelerin belirli unsurlarına dair Direktif Önerisi hakkındaki Görüş 4/2017](#).

- ▶ Eğitim kurumlarında ve çocuklara yönelik bakım verilen diğer yerlerde dijital ortama erişim sağlanıyor mu?
- ▶ Başta engelli çocuklar, alternatif bakım hizmeti alan çocuklar, özgürlüğünden mahrum bırakılan veya ebeveynleri özgürlüğünden mahrum bırakılan çocuklar, uluslararası göç sürecindeki çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar, kırsal topluluklardaki çocuklar ve sınırlı ekonomik kaynaklarla yaşayan çocuklar olmak üzere savunmasız durumdaki çocuklar için özel önlemler alınıyor mu?
- ▶ Çevrimiçi hizmet sağlayıcılar, hizmetlerinin (zihinsel veya fiziksel) engelli çocukların erişimine uygun olmasını sağlamakla yükümlü mü?
- ▶ Bağlanabilirlik ve cihazlara, hizmetlere ve içeriğe erişim, çocukların teknolojiye erişmesini ve teknolojiyi kullanmasını sınırlandırabilecek toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını veya sosyal normları ele alanlar da dâhil olmak üzere uygun eğitim ve okuryazarlık önlemleriyle birlikte sunuluyor mu?
- ▶ İnternete bağlanabilen bir cihazın kullanımına ilişkin ya da çevrimiçi hizmetlerin veya içeriğin sağlanmasına yönelik hüküm ve koşulların erişilebilir, adil, şeffaf, anlaşılabilir, çocuğun anlayacağı dilde mevcut olmasını ve uygun olduğu durumlarda açık, çocuk dostu ve yaşa uygun bir dille formüle edilmesini sağlayan tedbirler mevcut mu?
- ▶ Çocukların kaliteli bilgiye ve eğitici dijital içeriğe ve hizmetlere ulaşabileceği çok sayıda kaynak olmasını sağlayacak tedbirler var mı?
- ▶ Kamu ihale prosedürlerinde, sözcelimi eğitim araçları için yapılan ihalelerde, dijital hizmetlere ve içeriğe erişimin ve bunların kullanımının ticari çıkarlar veya filtreler tarafından haksız yere kısıtlanmaması için çocuk hakları dikkate alınıyor mu?

"Ekran süresi" üzerine tartışmalar

Kamuoyunda ve uzmanlar arasında dijital teknolojilere, özellikle de ekran tabanlı medyaya "çok fazla" erişimin çocuklar açısından sorun teşkil edip etmediği konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Birçok ülkede, çocukların erişiminin (özellikle okul öncesi çocuklar için) yaşa göre, günün saatine göre (özellikle geceleri) veya belirli yerlere göre (özellikle okulda) sınırlandırılıp sınırlandırılmaması konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Devletler, dijital teknolojileri kullanmanın çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin en son kanıtları gözden geçirmelidir. Buradaki zorluk, çocukların ekran başında geçirdikleri zamanın niceliği ile niteliğini tartmakta yatmaktadır. Ekran başında geçirilen zamanın niteliği, çocuğun, bu süre içerisinde kimlerle, hangi koşullar altında ve hangi faaliyetlerde bulunduğu ve bu faaliyetlerin ne gibi yararlı ya da zararlı etkileri olduğuna bağlıdır.

İlgili bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan belgeler

Tavsiye, Bölüm 3.1.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 17

Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberine ilişkin üye devletlere yönelik CM/Rec(2014)6 sayılı Tavsiye Kararı

2. İfade ve bilgi edinme özgürlüğü

Dijital ortam, her türlü bilgi ve fikri arama, alma ve verme de dâhil olmak üzere çocukların ifade özgürlüğü hakkının hayata geçirilmesini destekleyecek önemli bir potansiyele sahiptir. Çocuklar sosyal medya hesapları, grupları ve sayfaları, bloglar, (haber) web siteleri, gençlik veya ilgi gruplarının dijital iletişim kanalları, video paylaşım platformları, çevrimiçi danışmanlık veya yardım hatları, sağlıkla ilgili çevrimiçi bilgi kaynakları vs. aracılığıyla kendilerini ifade edebilir ve bilgi alabilirler.

Avrupa Konseyinin (2016) İnternet Yönetişimi Stratejisi şu hususa dikkat çekilmiştir:

"Bireyler günlük faaliyetlerini yürütmek için interneti kullanıyor ve her geçen gün daha fazla insan çevrimiçi hizmetlere erişiyor. İnternet, çocuklar ve gençler de dâhil olmak üzere pek çok kişi için birincil bilgi kaynağı ve ifade aracıdır. Bu nedenle internet, ifade ve bilgi edinme özgürlüğü gibi temel hakların kullanılması için paha biçilmez bir alandır."

İfade özgürlüğü hakkı mutlak bir hak değildir. Beraberinde görev ve sorumluluklar da vardır. Bu hak aynı zamanda kısıtlanabilir, ancak her türlü kısıtlama (1) kanunla öngörülmesi, (2) meşru bir amaç taşınması ve (3) demokratik bir toplumda gerekli olmasıdır.⁴³ Dolayısıyla, çocukların ifade ve bilgi edinme özgürlüğü, kendi menfaatlerini korumak amacıyla (örneğin, internet filtreleri veya yaş doğrulama sistemleri yoluyla çocuklar açısından zararlı olduğu düşünülen içeriklere erişimin kısıtlanması) veya başkalarının menfaatlerini korumak amacıyla (örneğin, başkalarına yönelik çevrimiçi nefret söyleminin kısıtlanması) kısıtlanabilir. Bu kısıtlamalar yukarıda belirtilen üç koşulu yerine getirmelidir.

Çocukların kendileri için zararlı olduğu düşünülen içeriklerle karşılaşmamasını sağlamak için önerilen ve alınan tedbirler meşru olabilir ancak dikkatle değerlendirilmelidir. Çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi ile tedbirin etkinliği dikkate alınarak tedbirin ne ölçüde orantılı olduğu değerlendirilmelidir.

Önemli!

- ▶ Çocuklar kısıtlamalardan haberdar edilmelidir.
- ▶ Çocuklar, internetteki davranışlarının akranları üzerindeki sonuçlarından haberdar edilmelidir.
- ▶ Çocuklar, mantıksız kabul ettikleri kısıtlamalara karşı bir başvuru yoluna sahip olmalıdır (örneğin, bir resmin gerekçesiz olarak kaldırılmasına ilişkin bir şikâyetle bulunmak).

BM Çocuk Hakları Komitesi bilgi edinme hakkı ile ilgili olarak (CRC/C/GC/12 2009) şunları belirtmiştir:

"Çocuklar, kendilerini ilgilendiren tüm konularda yaşlarına ve kapasitelerine uygun formatlarda bilgiye erişebilmelidir. Bu durum, örneğin haklarıyla, kendilerini etkileyen her türlü işlemle, ulusal mevzuat, yönetmelikler ve politikalarla, yerel hizmetlerle ve itiraz ve şikâyet prosedürleriyle ilgili bilgiler için geçerlidir."

İşletmeler, çocuklar açısından değer taşıyan çok sayıda bilgi kaynağını hâlihazırda büyük ölçüde sunuyor olabilir ve işletmeler bu konuda cesaretlendirilmelidir. Örneğin teşvikler vererek bu sağlanabilir. Bununla birlikte, az sayıda insanın konuştuğu dil toplulukları ya da belirli nüfus kesimleri açısından bu bilgi kaynakları yetersiz kalabilir. Bazı durumlarda, mevcut bilgiler yeterince çeşitli olmayabilir, aşırı derecede ticarileştirilmiş olabilir veya çocuk dostu bir şekilde sunulmayabilir. Ayrıca,

43. AİHS Madde 10.

çocuklar yüksek kaliteli içeriği her zaman kolayca bulamayabilir. Arama işlevleri ve algoritmaları, daha az popüler veya yeterince endekslenmemiş ancak değerli bilgilerin bulunmasını engelleyebilecek ölçüde önyargılı veya kişiselleştirilmiş olabilir.

Bu nedenle, kamu medya kuruluşlarının veya diğer kamu veya sivil toplum kuruluşlarının, çocukların bilgi edinme haklarını temin etmek için hâlihazırda mevcut olan kaynakları güçlendirmeleri gerekebilir. Bu tür eylemler, kamu finansmanı ya da belirli türde içeriklerin sağlanmasına yönelik teşvikler şeklinde olabilir. Çocukların kaliteli içeriğe kolayca ulaşabilmesi için çocuk dostu arama olanaklarının veya portalların desteklenmesini de içerebilir. Bununla birlikte, çocukların bilgiye erişimi belirli portalları veya hizmetleri kullanmakla sınırlandırılmamalıdır.

Çocukların cinsellik ve ilişkiler hakkında bilgi edinme hakkı

Bazı kültürlerde çocukların cinsel sağlık, cinsel deneyimler veya cinsel kimlikle ilgili bilgilere erişimi tartışmalı bir meseledir. Dijital ortamda, çocuklar için zararlı olan cinsel içerikler ile bilgi veren veya çocuğun kendini ifade etmesine olanak tanıyan içerikleri birbirinden ayırmak zor olabilir. Düzenlemeler yapılırken çocukların görüşlerinin ve gelişen kapasitelerinin yanı sıra, özellikle ergenlik döneminde ihtiyaç duyulan cinsel bilgilere erişimin kısıtlanmasının çocukların esenliği bakımından doğurabileceği bedellere ilişkin kanıtların da dikkate alınması önemlidir. Cinsel rıza yaşına yaklaşan gençlerin haklarına özel önem verilmesi gerekmektedir. Dijital ortam da dâhil olmak üzere, cinsellik ve ilişkiler eğitime yönelik programlar, zorunlu resmi okul müfredatının bir parçası olarak belirlenmelidir.⁴⁴

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

- ▶ Çocuğun kendisi için önem taşıyan konularda, görüş ve düşüncelerinin Devlet ya da diğer paydaşlar tarafından olumlu karşılanıp karşılanmadığına bakılmaksızın, kendi seçtiği medya aracılığıyla her türlü görüş ve düşünceye sahip olma ve bunları ifade etme hakkını güvence altına alan bir çerçeve var mı?
- ▶ Dijital ortamda çocuğun ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar kanunla öngörülmüş mü, meşru bir amaca ulaşmayı hedefliyor mu ve demokratik bir toplumda gerekli mi?
- ▶ Çocuklar, yürürlükte olan kısıtlamalar hakkında gelişen kapasitelerine uygun bir şekilde bilgilendiriliyor mu? (Örn. internet filtreleri veya yaş doğrulama sistemleri)
- ▶ Kaynaklar, Avrupa Konseyinin geçmişteki Pestalozzi Programı kapsamında hazırlanmıştır.
- ▶ Çocuklara, nasıl ve kime şikâyetinde bulunacakları, istismarı bildirecekleri veya nasıl ve kimden yardım ve danışmanlık talep edecekleri de dâhil olmak üzere, ifade özgürlüğü haklarına getirilen kısıtlamalarla ilgili uygun başvuru yolları konusunda yol gösteriliyor mu? Ebeveynler bu konuda bilgilendiriliyor mu?
- ▶ Çocuklara, ifade özgürlüğü haklarını başkalarının haklarına ve onuruna saygı gösterecek şekilde nasıl kullanabilecekleri konusunda yol gösteriliyor mu? İfade özgürlüğü haklarının başkalarının fikri mülkiyet hakları nedeniyle veya kullandıkları ifadelerin nefret veya şiddete teşvik etmesi nedeniyle kısıtlanabileceği konusunda bilgilendiriliyorlar mı?

44. Kaynaklar, Avrupa Konseyinin geçmişteki [Pestalozzi Programı](#) kapsamında hazırlanmıştır.

- ▶ Devlet, çocukların gelişimini ve topluma katılımını desteklemek amacıyla, sosyal ve kültürel fayda sağlayan çeşitli ve yüksek kaliteli çevrimiçi içerik ve hizmetler sunuyor ve bu hizmetlerin sunulmasını teşvik ediyor mu? Çocuklar için özel olarak kendi dillerinde hazırlanmış, bulmaları ve anlamaları kolay, yaşlarına ve olgunluk seviyelerine göre uyarlanmış kaliteli içerik var mı?
- ▶ Çocuklar dijital ortamdaki hakları dâhil olmak üzere çocuk hakları, haberler, sağlık, cinsellik ve ilişkiler konularında kaliteli bilgiye kolayca ulaşabiliyor mu?
- ▶ Kamu medyasında çocuklara yönelik kaliteli içerik mevcut mu?
- ▶ Medya için düzenleme yapıldığında, çocuklar aktif iletişim biçimlerine dâhil ediliyor mu, kullanıcı tarafından oluşturulan içeriğin sağlanması teşvik ediliyor mu ve diğer katılımcı planlar yapılıyor mu?
- ▶ Çocukların çevrimiçi medyaya erişimine ve bu medyadaki mevcudiyetlerine ve tasvirlerine dikkat ediliyor mu?

İlgili yasama araçları

[Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 13 ve Madde 17](#)

[Avrupa Konseyi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme, madde 10](#)

[Bakanlar Komitesinin medya çoğulculuğu ve medya sahipliğinin şeffaflığına ilişkin, üye devletlere yönelik CM/Rec\(2018\)1 sayılı Tavsiye Kararı](#)

[Bakanlar Komitesinin İnternet özgürlüğü konusunda üye devletlere yönelik CM/Rec\(2016\)5 sayılı Tavsiye Kararı](#)

[Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberine ilişkin üye devletlere yönelik CM/Rec\(2014\)6 sayılı Tavsiye Kararı](#)

[Bakanlar Komitesinin kamu hizmeti medya yönetişimi üzerine üye devletlere yönelik CM/Rec\(2012\)1 sayılı Tavsiye Kararı](#)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilgili içtihadı

Bilgi formu: [İnternet Erişimi](#)

Bilgi formu: [Nefret söylemi](#)

Bilgi formu: [İtibarın korunması](#)

3. Katılım, oyun oynama hakkı ve toplanma ve örgütlenme hakkı

Dijital ortam, çocuğun katılım, oyun oynama ve çevrimiçi iletişim, oyun, ağ oluşturma ve eğlence dâhil olmak üzere barışçıl bir şekilde toplanma ve bir araya gelme hakları için benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Özellikle dijital ortamda, oyun ve birliktelik çocuğun kimliği ve sağlıklı gelişimi için çok önemlidir ve bu nedenle çocukların kendi dillerinde, kültürlerini ve miraslarını onaylayan ve tanıyan ve aidiyeti destekleyen fırsatlar sunulmalıdır. Bu nedenle, dijital ortamda oyun ve birliktelik tüm çocuklar için erişilebilir hale getirilmelidir. Aynı zamanda, Avrupa Konseyinin yeni Dijital Ebeveynlik Rehberinde de açıklandığı gibi, çocukların çevrimiçi ve çevrimdışı faaliyetleri arasında sağlıklı bir denge kurulmalıdır.⁴⁵

Çocuğun katılımı kavramı karmaşık ve çok yönlüdür: okullarda ve diğer yerlerde, yargı süreçlerinde veya kendilerini etkileyen siyasi kararlarda seslerini duyurma hakkının yanı sıra sosyoekonomik katılım ve dâhil edilme ve eşit fırsatlara erişme haklarını da kapsar. Tüm bunlar, çocukların olgunluk ve anlayış seviyesine uygun bir hızda demokratik vatandaş olma bilincini geliştirmesine ve benimsemesine imkân tanır. Dijital teknolojiler sadece çocukların belirli bağlamlarda seslerini duyurma şanslarını artırmakla kalmaz, aynı zamanda çocuklara sosyal faaliyetlere ve diğer faaliyetlere katılmaları için yeni fırsatlar sunar.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin iki temel hükmü bu kavramın temelini oluşturmaktadır:

BMÇHS Madde 12'ye göre "Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini özgürce ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özeni gösterilmek suretiyle tanırlar."

BMÇHS Madde 15'e göre, " Taraf Devletler, çocuğun örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler.

Avrupa Konseyinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberinde, bu hakların dijital ortamlarda - aslında tüm kullanıcılar için - nasıl geçerli olduğu açıklanmıştır:

1. "Kamu yetkililerince resmen tanınmış olsun ya da olmasın, sosyal gruplar ve topluluklar oluşturma, bunlara katılma, harekete geçirme ve bunlarda yer alma amacıyla herhangi bir web sitesini, uygulamayı ya da başka bir hizmeti seçme özgürlüğüne sahipsiniz. Aynı zamanda işçi sendikası kurma ve bunlara katılma hakkınızı kullanmak için interneti kullanabilmelisiniz;
2. "İnternet üzerinde barışçıl bir biçimde protesto etme hakkına sahipsiniz. Ancak, protesto eyleminiz tikanıklara, hizmetlerin sekteye uğramasına ve/başkalarının malına zarar verilmesine neden olursa, bunun yasal sonuçlarıyla karşılaşabileceğinizi bilmelisiniz.
3. "Dilekçeler imzalamak ve internetin nasıl yönetileceğine dair politikalar oluşturmaya katılmak da dâhil, yerel, ulusal ve küresel kamu politikası tartışmalarına, yasamayla ilgili inisiyatiflere ve karar verme süreçlerinin kamu tarafından incelenmesine katılmak üzere mevcut çevrimiçi araçları kullanma özgürlüğüne sahipsiniz."

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

- ▶ Çocukların katılımı, kapsayıcılığı, dijital vatandaşlığı ve dirençliliği hem çevrimiçi hem de çevrimdışı teşvik edebilecek bu tür faaliyetlere erişimini sağlamak ve böylece çocukların gelişen kapasitelerine göre sivil ve demokratik katılımlarını teşvik etmek için diğer paydaşlarla işbirliği yapıyor musunuz?

45. Parenting in the Digital Age - Positive parenting strategies for different scenarios, Ağustos 2020.

- ▶ Tüm çocuklar için sosyal, sivil, sanatsal, kültürel, eğitsel ve eğlence amaçlı dijital içerik ve hizmetlerin üretilmesine ve dağıtılmasına yönelik bir dizi teşvik, yatırım fırsatı, standart ve teknik rehberlik sağlanıyor mu? Yaratıcılık, ekip çalışması ve sorun çözme gibi becerileri teşvik eden, çocukların gelişen kapasitelerine uygun ve savunmasız durumdaki çocukların ihtiyaçlarına özellikle dikkat eden interaktif eğitim ve oyun temelli araçlar örnek olarak verilebilir.
- ▶ Savunmasız çocuk gruplarının (örneğin engelli çocuklar dâhil) katılımına özel önem veriliyor mu?
- ▶ Çocuklara, başta katılım hakları olmak üzere hakları konusunda, yaşlarına ve olgunluk düzeylerine uygun bilgiler, yazılı olmayan formlar ve sosyal ağlar ve diğer medya aracılığıyla da sağlanıyor mu?
- ▶ Çocuklar kendilerine sunulan fırsatlar ile bu fırsatlardan yararlanmak için nereden destek alabilecekleri konusunda yeterince bilgilendiriliyor mu?
- ▶ Çocukların dijital içeriğin, hizmetlerin veya araçların oluşturulmasına veya üretilmesine katıldığı durumlarda, çocuğun fikri mülkiyet haklarını korumak için gereken tedbirler alınıyor mu?
- ▶ Çocukların yerel, bölgesel, ulusal düzeydeki ve Avrupa düzeyindeki veya uluslararası düzeydeki kamu politikalarına ve siyasi tartışmalara etkin bir şekilde katılabilmesini sağlamak ve katılımlarını ve toplanma ve örgütlenme hakkından yararlanmalarını kolaylaştırmak, demokratik vatandaşlık ve siyasi farkındalık kapasitelerini güçlendirmek için çevrimiçi sivil ve sosyal platformların geliştirilmesini destekleyecek tedbirler alınıyor mu?
- ▶ Çocukların dijital ortama katılımı, çocuk katılımına yönelik mevcut iyi uygulamalara ve mevcut değerlendirme araçlarına dayanılarak anlamlı bir şekilde ele alınıyor ve değerlendiriliyor mu?
- ▶ Dijital ortamda barışçıl toplanma ve örgütlenme haklarını kullanan çocukları, ister doğrudan Devlet yetkililerinin ister özel sektör kuruluşlarıyla işbirliği içinde gerçekleştirdiği gözleme ve dinlemeden korumak için tedbir alınıyor mu?
- ▶ Bu tür tedbirlerin çocukların haklarını kullanmasına müdahale etmesi durumunda, bu tedbirlerin kötüye kullanılmaması için uluslararası ve Avrupa insan hakları sözleşmelerine ve standartlarına uygun koşullar ve güvenceler sağlanıyor mu? Bu tedbirler erişilebilir, kesin, açık ve öngörülebilir bir kanunla öngörülmüş mü, meşru bir amaç güdüyor mu, demokratik bir toplumda gerekli mi ve izlenen meşru amaçla orantılı mı ve etkili çözüm yollarına izin veriyor mu?
- ▶ Çocukların katılım, oyun oynama, toplanma ve örgütlenme haklarını destekleyen eylemler, uygun çocuk koruma politikalarının yanı sıra değerlendirme ve katılımcı çocuklardan geri bildirim alma yöntemlerini içeriyor mu?

İlgili bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan belgeler

3.3 Numaralı Tavsiye

Birleşmiş Milletler, Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), Madde 12 (katılım hakkı), Madde 15 (toplanma & Madde 31 (oyun))

Birleşmiş Milletler, çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkına dair 17 No'lu Genel Yorum (2013) (Madde 31)

Avrupa Konseyi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme, madde 11 (toplanma ve örgütlenme)

Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları İçin İnsan Hakları Rehberine ilişkin üye devletlere yönelik CM/Rec(2014)6 sayılı Tavsiye Kararı

4. Özel yaşamın gizliliği ve verilerin korunması

Çocuklar, dijital ortamda özel yaşamın ve aile yaşamının gizliliğine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir; bu hak, kişisel verilerinin korunmasını ve yazışmalarının ve özel iletişimlerinin gizliliğine saygı gösterilmesini de içerir. AB Temel Haklar Ajansı'nın 'Çocuk haklarına ilişkin Avrupa hukuku el kitabında' (2015) şu tespit yapılmıştır:

*"Uluslararası hukuka göre, verilerin korunması hakkı, ÇHS'nin 16. Maddesinde yer alan çocuğun özel yaşamının korunması hakkının bir parçasıdır. Bu maddeye göre hiçbir çocuğun özel yaşamına, aile yaşamına, konut ve haberleşme hakkına keyfi ya da hukuka aykırı bir biçimde müdahalede bulunulamaz ve onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz. Bu hakka, **çocuğun yasal temsilcisi de dâhil olmak üzere herkes tarafından saygı gösterilmelidir.**" (s. 193; vurgular eklenmiştir)*

Çocuğun özel yaşamının gizliliğinin ve verilerinin korunması hakkına saygı göstermek, bu hakkı korumak ve yerine getirmek Devletin birincil yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük, hukuki çerçevenin tesis edilmesini de içermektedir. Böyle bir çerçeve şunları içerebilir:

- ▶ Verilerin korunmasını ve özel yaşamın gizliliğini güvence altına alan ve çocuklar için de geçerli olan (BMÇHS madde 16, AİHS madde 8, ABTHŞ madde 7 ve ABTHŞ madde 8'e atfen) ve bu hakların ancak hukuka uygun olması, meşru bir amaç gütmesi ve demokratik bir toplumda gerekli olması halinde kısıtlanabilmesini sağlayan anayasal bir hüküm,
- ▶ verilerin korumasına ilişkin ulusal bir kanun/çerçeve.

Kişisel veriler nelerdir?

Kişisel veri = kimliği belli olan veya belirlenebilir bir kişiye ("veri sahibi") ilişkin her türlü bilgi

Kişisel veri örnekleri:

- ▶ isim ve soy isim
- ▶ ev adresi veya telefon numarası;
- ▶ e-posta adresi;

- ▶ kimlik kartı numarası;
- ▶ konum verileri (örneğin bir cep telefonundaki konum verileri işlevi);
- ▶ İnternet Protokol (IP) adresi;
- ▶ çerez kimliği.

Bazı veri kategorileri **özel nitelikli veri** olarak kabul edilir ve daha katı kurallara tabidir:

genetik veriler, çocuğu benzersiz bir şekilde tanımlayan biyometrik veriler, sabıka kayıtlarına ilişkin kişisel veriler ve ırksal veya etnik kökenler, siyasi görüşler, dini veya diğer inançlar, ruhsal ve fiziksel sağlık veya cinsel yaşamla ilgili kişisel veriler.

Çocukların kişisel verilerinin toplanması

Çocuklar veri toplama uygulamalarına giderek daha fazla konu olmaktadır. Aşağıdaki infografik, verilerin toplandığı çeşitli alanları ve hangi aktörlerin dâhil olduğunu görselleştirmektedir.

<p>EVRE</p> <p>İnternete bağı bebek kameraları</p> <p>Bazı kameralarda ahının emesi koşu, varılan parolalar vardır ve sizden bu parolayı değiştirmeniz istenmez böylece bilgisayar korsanları video akışına girebilirler.</p> 	<p>İNTERNETTE</p> <p>İnternette gezinmek</p> <p>İnsanlar İnternette gezdikçe kendileri hakkındaki bilgiler (örneğin yaşları, sesitkileri) sızmadıkları, sağlığını haklarınıza bilgileri) açılır.</p> 	<p>DIŞARDA</p> <p>Okulların veri tabanları</p> <p>Bey suçundan ötürü, öğrencilerin verilerini görmek için CAPTA SMS programını kullanılmaktadır.</p> 	<p>DIŞARDA</p> <p>Perakende sadakat kartları</p> <p>Boots mağazasının Ebeveynlik Kulübüne kayıtlı olan ebeveynler doğum yapacakları tarihi girer ve 5 yığına kadar da hediye çekli almaya devam eder. Ancak Boots bu verileri kullanmaya devam etmekte ve ebeveynlere teklifler göndermektedir.</p> 	<p>DIŞARDA</p> <p>Okullardaki biyometrik veriler</p> <p>Okullar öğrencileri okul kutuphanesine ve yemekhanesine kaydetmek için biyometrik verileri kullanılmaktadır.</p>
<p>EVRE</p> <p>İnternete bağı oyuncaklar</p> <p>Geçtiğimiz yıl çocuklar, illikleri ve arkadaşları arasındaki mihnelece Claude'te mesajları, konuşmaları bir şekilde çerrini saklandığı tespit edilmiştir.</p> 	<p>İNTERNETTE</p> <p>Sosyal medyada ebeveynler</p> <p>Çocukları olan ebeveynler her yıl sosyal medyada oralamı 71 fotoğra ve 29 video paylaşılmaktadır.</p> 	<p>DIŞARDA</p> <p>Konum izleyen saatler</p> <p>Konum izleyen saatler (kendi telefonun olmayacağı kadar küçükler için saatlik saatler) ebeveynlerin konumlarını izlemesine tün vermektedir.</p> 	<p>DIŞARDA</p> <p>Çalışma ve davranış uygulamaları</p> <p>ClassDojo'nun günlük politika 12.000 kelimelemin fazladır. Veriler 31 kuruluşa paylaşılmaktadır.</p> 	<p>DIŞARDA</p> <p>KIRMIZI KİTAP</p> <p>Yeni bir dijital bağı kayıt hazırlanmaktadır, sağlık uzmanları bu dijital kayıtları görebilecektir.</p>
<p>EVRE</p> <p>Akıllı hoparör</p> <p>Akıllı bir hoparör olan Amazon Echo, her komutu ve sorunun ses kaydını ve transkriptini saklamaktadır.</p> 	<p>İNTERNETTE</p> <p>Sosyal medyada çocuklar</p> <p>İngiltere'de 12 yaşın üzerindeki yarımdan fazlası sosyal medyadadır.</p> 	<p>İNTERNETTE</p> <p>Akıllı telefonlar ve tabletler</p> <p>Akıllı bir hedi oyunu öğren 'Falling Angels' uygulamalarını veri toplamak için 18 takip ettiğii bulunmaktadır.</p> 	<p>DIŞARDA</p> <p>Tıbbi kayıtlar</p> <p>Sağlıkla ilgili daha fazla veri paylaşmaktadır. İmgeleğin ulusal sağlık sistemi (NHS) ile ortak şifreler arasında verileri paylaşmaktadır.</p> 	<p>DIŞARDA</p> <p>PASO</p> <p>Çocuklar pasaportu almak için yaları gibi bilgiler vermek zorundadır. Yolculuk verileri de kaydedilmektedir.</p>

Kaynak: Çocuk Komiseri, Who knows what about me? *infografik*, 2018.

Üye Devletler için kontrol listeleri

Verilerin korunmasına ilişkin (ulusal) kanunda şunlar yer almalıdır:

- ▶ çocukların kişisel verilerinin adil, hukuka uygun, doğru ve güvenli bir şekilde, belirli amaçlar için ve çocukların ve/veya ebeveynlerinin, çocuğa bakım vermekle sorumlu olanların veya yasal temsilcilerinin özgür, açık, bilgilendirilmiş ve muğlak olmayan rızasıyla veya kanunla belirlenmiş başka bir meşru temele uygun olarak işlenmesini sağlamaya yönelik tedbirler;
- ▶ kişisel verilerin işleme amacına göre yeterli, ilgili ve gerekli olanla sınırlı bir şekilde işlenmesi gerektiği anlamına gelen veri minimizasyonu ilkesi;
- ▶ amaçlanan veri işlemenin çocuğun hakları üzerindeki olası etkisinin değerlendirilmesini ve veri işlemenin bu haklara müdahale riskini önleyecek veya en aza indirecek şekilde tasarlanmasını sağlayan verilerin korunmasına ilişkin etki değerlendirme mekanizmaları.

Verilerin Korunmasına İlişkin Etki Değerlendirmesi

Veri işlemeyi tanımlamak, veri işlemenin gerekliliğini ve orantılılığını değerlendirmek ve kişisel verilerin işlenmesinden kaynaklanan gerçek kişilerin hak ve özgürlüklerine yönelik riskleri (bu riskleri değerlendirerek ve bunlara yönelik tedbirleri belirleyerek) yönetmeye yardımcı olmak üzere tasarlanmış bir süreçtir.

Kaynak: [Veri Koruma Etki Değerlendirmesi \(DPIA\)](#) ve işleme faaliyetinin 2016/679 sayılı Yönetmeliğe göre "yüksek riske yol açıp açmayacağı" belirlenmesine ilişkin Kılavuz İlkeler, Madde 29 WP (2017).

Verilerin korunmasına ilişkin (ulusal) kanunda şunlar yer almalıdır:

- ▶ özel nitelikteki verilerin (örneğin, genetik veriler, çocuğu benzersiz bir şekilde tanımlayan biyometrik veriler, sabıka kayıtlarına ilişkin kişisel veriler ve ırksal veya etnik kökenler, siyasi görüşler, dini veya diğer inançlar, ruhsal ve fiziksel sağlık veya cinsel yaşamla ilgili kişisel veriler) işlenmesine ilişkin kısıtlamalar
- ▶ veri sahiplerinin kişisel verilerinin işlenmesine verdikleri onayı geri çekme, kişisel verilerine erişme ve özellikle verilerin işlenmesinin hukuka aykırı olduğu veya onurlarını, güvenliklerini veya mahremiyetlerini tehlikeye attığı durumlarda bu verilerin düzeltilmesini veya silinmesini talep etme hakkı gibi hakları
- ▶ çocuklara verilerin nasıl toplandığı, saklandığı, kullanıldığı ve açıklandığı, verilerine erişme, bu verileri düzeltme veya silme ya da işlenmesine itiraz etme hakları ile bu haklarını nasıl kullanacakları konusunda kolay erişilebilir, anlamlı, çocuk dostu ve yaşlarına uygun bilgi sağlama zorunluluğu
- ▶ çocuğun yüksek yararını dikkate alarak, gizlilik tedbirlerinin varsayılan yöntemlerle ve tasarım yoluyla uygulanmasına ilişkin gereklilikler
- ▶ yalnızca çocuğun yüksek yararı ya da ağır basan bir kamu yararı söz konusu olduğunda ve kanun tarafından uygun güvencelerin sağlanması koşuluyla izin verilmesi haricinde, çocukların profillerinin çıkarılmasının (diğer bir ifadeyle, kişisel verilerin, özellikle çocukla ilgili kararlar almak veya kişisel tercihlerini, davranışlarını ve tutumlarını analiz etmek veya tahmin etmek amacıyla çocuğun bir "profile" oturtulmasını içeren her türlü otomatik işleme tabi tutulmasının), yasaklanması
- ▶ verilerin korunmasına ilişkin bağımsız bir kurumun tesis edilmesi

Profilleme

Profilleme, bir kişiyle ilgili kararlar almak veya bu kişinin kişisel tercihlerini, davranışlarını ve tutumlarını analiz etmek veya tahmin etmek amacıyla o kişinin belli bir 'profile' oturtulmasından oluşan otomatik bir veri işleme tekniğidir. Profilleme, sağlık nedenleri veya pazarlama veya reklam amaçları gibi çeşitli nedenlerle yapılabilir.

Kimi zaman, bir kişi hakkında **otomatik kararlar** almak için profillemeye başvurulur. Bununla birlikte, 108+ sayılı Sözleşme uyarınca, her bireyin, görüşleri dikkate alınmaksızın yalnızca verilerin otomatik olarak işlenmesine dayalı olarak kendisini önemli ölçüde etkileyen bir karara tabi tutulmama hakkı vardır.

Bakanlar Komitesi, Tavsiye Kararında, çocukların profillemesinin yaşamları boyunca kendileri için ciddi sonuçlar doğurabileceği ve kişisel verilerin profilleme amacıyla toplanması durumunda kendi adlarına özgür, spesifik ve bilgilendirilmiş rıza veremeyecekleri göz önüne alındığında, çocuğun yüksek yararının ve kişiliğinin gelişiminin BMÇHS'ye uygun olarak dikkate alınması için **çocukların korunmasına yönelik özel ve uygun tedbirlerin alınmasının gerekli olduğunu kabul etmiştir.**⁴⁶

46. Bakanlar Komitesinin, profilleme kapsamında kişisel verilerin otomatik olarak işlenmesine ilişkin olarak bireylerin korunmasına dair üye devletlere yönelik [CM/Rec\(2010\)13](#) sayılı Tavsiye Kararı.

Devletler, verilerin korunmasına ilişkin ulusal bir çerçeve oluştururken ya da mevcut çerçeveyi gözden geçirirken özellikle

- ▶ çocukların tasarım veya gözden geçirme sürecine katılmasını sağlamaya
- ▶ bir çocuğun kişisel verilerinin işlenmesine rıza gösterebileceği yaşı belirlemeye (bu yaşa karar verilirken çocukların hakları, görüşleri, yüksek yararı ve gelişen kapasiteleri göz önünde bulundurulmalıdır; çocukların veri toplama uygulamalarını ve teknolojik gelişmeleri ne kadar anladıkları göz önünde bulundurularak bu durum izlenmeli ve değerlendirilmelidir)
- ▶ çocuklara hakları, sorumlulukları, riskleri ve haklarının ihlal edilmesi durumunda başvurabilecekleri yollar hakkında yeterli bilgi verilmesini sağlamaya
- ▶ çocukların rıza gösteremeyecek kadar küçük kabul edildiği ve bu nedenle ebeveyn rızasının gerektiği durumlarda, rızanın çocuğun ebeveyni veya yasal temsilcisi tarafından verildiğinin doğrulanması için makul çabanın gösterilmesini sağlamaya
- ▶ çocuklara yönelik anonimlik, takma ad veya şifreleme teknolojilerinin kullanılmasının kanunen veya uygulamada yasaklanmasından kaçınmaya
- ▶ mevcut çerçevenin, çocuklara yönelik veya çocukların yakınında kullanılan akıllı ve bağlantılı oyuncaklar ve cihazlar veya giderek yaygınlaşan algoritma kullanımı ve yapay zekâ kullanımı gibi yeni veya gelişmekte olan teknik olgulara uygulanıp uygulanamayacağını ve nasıl uygulanacağını belirlemeye ve sağlamaya özellikle dikkat etmelidir.

İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Kılavuzunun Açıklayıcı Notunda, " *Avrupa Konseyi üyesi Devletlerin, çevrimiçi takibe karşı koruma sağlamak ve ifade özgürlüğünü geliştirmek amacıyla, İnternet kullanıcılarının **kimliklerini açıklamama** isteklerine saygı gösterilmesi gerektiği*" ifade edilmiştir. *Bununla birlikte, anonimliğe saygı gösterilmesi, üye devletlerin, ulusal hukuk, AİHS ve adalet ve polis konularındaki diğer uluslararası sözleşmelere uygun şekilde, suç teşkil eden eylemlerden sorumlu olanların izini sürmek için tedbir almalarını engellemez.*"⁴⁷

Kimliklerinin gizli kalması, özellikle çocukların gelişimleri ve kimliklerinin şekillenmesi açısından, örneğin cinsellik hakkında bilgi ararken çok önemli olabilir. Bu, Devlet, hizmet sağlayıcılar veya ebeveynlerden gizlilik anlamına gelebilir. Ayrıca, çocuklar özel yaşamlarının gizliliğine ve kimliklerinin gizli kalmasına gereken özen gösterilerek, zarar verme riski taşıyan içerik ve davranışları bildirebilmeli ve tavsiye ve destek alabilmelidir.⁴⁸ Öte yandan takma ad kullanımı, örneğin çocukların gerçek isimleriyle bağlantılı olmayan kullanıcı adları kullanarak dijital ortamda gezinmeleri için yararlı bir strateji olabilir.

47. Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Kılavuzuna ilişkin üye devletlere yönelik CM/Rec(2014)6 sayılı Tavsiye Kararı - Açıklayıcı Not, madde 59.

48. Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Kılavuzuna ilişkin üye devletlere yönelik CM/Rec(2014)6 sayılı Tavsiye Kararı - Açıklayıcı Not, madde 95.

Akıllı ve bağlantılı oyuncaklar ve cihazlar

Yeni ortaya çıkan bir endişe, Nesnelerin İnternetinin (IoT) ve özellikle de Oyuncakların İnternetinin çocukları nasıl etkilediğiyle ilgilidir. Çocuklara yönelik yeni akıllı ve bağlantılı oyuncaklar (bebekler, robotlar ve saatler gibi) çocuklar için eğlence, keyif ve güvence, (gayri resmi) öğrenme, kimlik oluşturma ve kişisel gelişim gibi birçok olumlu fırsat sunmaktadır. Bununla birlikte, bu tür cihazlar çocukların özel yaşamlarının gizliliğine saygı gösterilmesi ve verilerinin korunması hakları açısından da ciddi riskler oluşturabilir. Bu riskler arasında şirketlerin ve devletlerin izlemesi, verilerin gizliliği ve güvenlik sorunları, coğrafi konum takibi, teknolojilerin uzaktan kontrolü ve güvenlik hataları yer almaktadır. Dahası, bağlantılı oyuncaklar günümüzde çocukların kullandığı tek internete bağlı cihazlar değildir. Doğrudan çocukları hedeflemeyen ancak ev ortamlarında bulunan akıllı ev asistanları gibi çocukların yaşamlarını ve haklarını etkileyen diğer Nesnelerin İnterneti cihazlarının da mevzuata uygunluk kontrolüne tabi tutulması gereklidir.

Üye Devletlerin yapması gereken bir diğer şey de farkındalık yaratmadır:

- ▶ Çocuklara yönelik olarak: çocukların özel yaşamlarının gizliliğinin ve verilerinin korunması haklarını, gelişen kapasiteleri ile tutarlı bir şekilde ve yaşları ve olgunluk düzeyleri dikkate alınarak ve uygun olan durumlarda ebeveynlerinin, bakımından sorumlu olanların kişilerin, yasal vasilerinin veya çocuktan yasal olarak sorumlu olan diğer kişilerin yönlendirmesi ve rehberliğinde nasıl kullanabileceklerini bilmelerinin sağlanması
- ▶ Ebeveynlere yönelik: Ebeveynlerin kendi becerilerini geliştirmek üzere tavsiye ve eğitim alma imkânına sahip olmasını sağlamak için güncel bilgilere (örneğin, çocuklar tabletler ve akıllı telefonlar gibi kolayca taşınabilir cihazlar kullandığından, bilgisayarın oturma odasında tutulmasıyla ilgili tavsiyeler günümüzde daha az geçerlidir), bir yardım hattına veya benzerine ulaşmasının sağlanması

Sharenting (Paylaşımlı Ebeveynlik)

Ebeveynler çocuklarının çevrimiçi gizliliğini korunması açısından çok önemlidir ama aynı zamanda onların gizliliği açısından da risk oluşturabilirler. Sharenting (paylaşımlı ebeveynlik), 'sharing' (paylaşım) ve 'parenting' (ebeveynlik) kelimelerinden oluşan bir kelimedir. Ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili bilgileri, örneğin fotoğrafları bloglarda veya Facebook, Instagram veya YouTube gibi sosyal medyada paylaşması anlamına gelir. Elbette çoğu ebeveyn bunu iyi niyetle, çocuklarıyla gurur duydukları ya da ebeveyn olmanın harika ama bazen de zor yönleriyle ilgili deneyimlerini diğer ebeveynlerle paylaşmak istedikleri için yapmaktadır. Bazı ebeveynler sadece ara sıra paylaşımında bulunurken, bazı ebeveynler ise neredeyse günlük yaşamlarındaki her şeyi paylaşmaktadır. Çocuklar, özellikle de büyüdükçe, ebeveynlerinin paylaştığı bilgiler konusunda rahatsızlık duyabilir. Bazen çocuğun özel yaşamın gizliliği hakkı ile ebeveynin ifade özgürlüğü hakkı arasında çatışmalar ortaya çıkabilir. Koşullar ne olursa olsun, ebeveynler çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmalı ve çocuklarıyla neyi neden paylaştıkları konusunda konuşmalıdır.

- *Ticari işletmelere yönelik olarak:*⁴⁹ üye Devletler, çocukların özel yaşamın gizliliği ve verilerin korunması haklarına saygı duyan ve bu hakları destekleyen bir iş kültürü geliştirmeli, ticari işletmeleri sorumluluklarını iç tüzüklerine ve prosedürlerine, temel değerlerine, politikalarına ve stratejilerine dâhil etmeye teşvik etmelidir. Bu sayılanlar, şirketlerle doğrudan veya ticaret odaları, sektör grupları, meslek örgütleri ve diğer iş dernekleri gibi kanallar aracılığıyla proaktif bir şekilde iletişime geçilerek yapılabilir (UNICEF & ICJ, 2015)

İlgili bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan belgeler

Tavsiye, Bölüm 3.4.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 16

Avrupa Konseyi, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme, madde 8

Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunmasına İlişkin 108 sayılı Avrupa Konseyi Sözleşmesi

Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberine ilişkin üye devletlere yönelik CM/Rec(2014)6 sayılı Tavsiye Kararı

Profillemeyle İlgili Olarak Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunmasına ilişkin CM/Rec(2010)13 sayılı Tavsiye Kararı

Bakanlar Komitesinin algoritmik süreçlerin manipülasyon kabiliyetlerine ilişkin bildirisini

Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi Danışma Komitesi, Yapay Zekâ ve Verilerin Korunmasına İlişkin Kılavuz İlkeler

Avrupa Birliği, Genel Veri Koruma Yönetmeliği

Genel Veri Koruma Tüzüğü

Genel Veri Koruma Tüzüğü 2016 yılında Avrupa Birliği tarafından kabul edilmiştir ve 25 Mayıs 2018 tarihinden itibaren uygulanmaktadır. Bu Tüzük, gerçek kişilerin kişisel verilerin işlenmesiyle ilgili olarak korunmasına ilişkin kuralları ve kişisel verilerin serbest dolaşımına ilişkin kuralları belirlemektedir. Tüzük, 108 (+) sayılı Sözleşmede yer alan ilkeler, yükümlülükler ve haklar üzerine inşa edilmiştir

Ayrıca AB'de Veri Koruma ve [AB Veri Koruma Kuralları](#) hakkındaki bilgilere de bakınız.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ilgili içtihadı

Bilgi formu, [Kişisel verilerin korunması](#)

Bilgi formu, [Kişinin imajını koruma hakkı](#)

İlgili ek kaynaklar

FRA (2018) [Avrupa Verilerin korunması kanununa ilişkin el kitabı](#)

[HELP Kursu, Verilerin Korunması ve Özel Yaşamın Gizliliği Hakları](#)

49. Ayrıca bakınız 5. Bölüm: Ticari işletmeleri dâhil etmek.

5. Eğitim hakkı

Devletler, çocukların eğitim hakkının hayata geçirilmesi için dijital ortamın sunduğu fırsatlara aktif bir şekilde yatırım yapmalı ve bunları teşvik etmelidir. Eğitimin amacı, çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve fiziksel becerilerinin tam potansiyeline ulaşacak şekilde geliştirilmesi ve çocuğun özgür bir toplumda sorumluluk bilinciyle yaşamaya hazırlanmasıdır. Bu hedefe ulaşmak için, dijital ortamdaki bilgi ve kaynaklar, çocukların gelişen kapasitelerini ve savunmasız durumdaki çocukların özel koşullarını dikkate alacak ve kapsayıcı olacak şekilde tüm çocukların kullanımına sunulmalıdır (Kılavuz İlkeler, madde 40). Çocukların dijital ortamda ve dijital ortamla ilgili eğitimi, çok çeşitli örgün, yaygın ve serbest öğrenme kuruluşlarının faaliyetleriyle sağlanabilir. Çocuklar dijital ortamdaki hakları konusunda da eğitilmelidir.

“Bilgiye erişim hakkı da dâhil olmak üzere eğitim hakkına sahiptir. Bunun anlamı şudur:

1. *“Resmi dillerde, eğitime ve kültürel, bilimsel, akademik ve diğer içeriğe çevrimiçi erişebilmelisiniz. Fikri mülkiyet hakkı sahiplerine eserleri karşılığında ödeme yapılabilmesi için bu erişim bazı koşullara bağlı olabilir. Aynı zamanda, mevcut olduğu hallerde, internetteki kamuya açık alanda kamu fonlarıyla oluşturulmuş araştırma ve kültür eserlerine serbestçe erişim sağlayabilirsiniz.*

2. *“İnternet ve medya okuryazarlığının bir parçası olarak internetteki hak ve özgürlüklerinizi kullanmak üzere dijital eğitime ve bilgiye erişim sağlayabilmelisiniz. Bunlar, çok geniş bir yelpazeyi kapsayan internet araçlarını anlamaya, kullanmaya ve bunları kullanarak çalışmaya yönelik becerileri de içermektedir. Bu sayede erişim sağladığınız veya erişmek istediğiniz içerik, uygulamalar ve hizmetlerin doğruluğunu ve güvenilirliğini eleştirel bir biçimde analiz edebilmelisiniz.*

(Avrupa Konseyi İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Kılavuzu)

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

Dijital okuryazarlık

- ▶ Çocukların dijital ortamla akıllıca etkileşimde bulunma yetkinliğine ve dijital ortamla ilişkili risklerle başa çıkma direncine sahip olmalarını sağlamak için medya ve bilgi okuryazarlıkları ile dijital vatandaşlık eğitimi de dâhil olmak üzere dijital okuryazarlığın geliştirilmesini teşvik eden bir politika mevcut mu?
- ▶ Dijital okuryazarlık eğitimi, en erken yaşlardan itibaren ve çocukların gelişen kapasitelerini dikkate alarak herkese yönelik temel eğitim müfredatına dâhil ediliyor mu?
- ▶ Dijital okuryazarlık eğitimi şunları içeriyor mu:
 - farklı çevrimiçi araçları ve kaynakları kullanmak için teknik veya işlevsel yeterlilikler;
 - içerik oluşturma ve ifade etme ile ilgili beceriler ve
 - dijital ortamı, fırsatları ve riskleri eleştirel bir şekilde anlama
 - çocuğun kendi davranışları, başkalarının davranışları ve bir bütün olarak toplumda dijital medyanın kullanımı üzerine düşünme, etkileşime girme, bilgi edinme, yaratma, katılma ve boş zamanları değerlendirme için dijital medyayı kullanırken en yapıcı yaklaşımı seçme kapasitesi
- ▶ Dijital okuryazarlık, başta okullar ve çocuklarla ve çocuklar için çalışan kuruluşlar olmak üzere çocukların interneti kullandığı ortamlarda destekleniyor mu?

- ▶ Ebeveynlerin veya çocuğa bakım vermekle sorumlu olanların dijital okuryazarlığı, Devletin ebeveynlere ulaşmak için oluşturduğu mekanizmalar aracılığıyla teşvik ediliyor ve destekleniyor mu?
- ▶ Örgün ve yaygın öğrenimi birbirine bağlamak için dijital ağları kullanan eğitim politikaları, evde yeterli kaynağa sahip olmayan veya yatılı kurumlarda kalan çocukları dezavantajlı duruma düşürmüyor mu?
- ▶ Devletler ve diğer ilgili paydaşlar tarafından, eğitim ve kültür sistemi aracılığıyla,
 - sosyo-coğrafi veya sosyo-ekonomik nedenlerin yanı sıra bazen de ikamet ettiği yer nedeniyle dijital teknolojiye erişimi olmayan ya da çok az olan
 - dijital teknolojiye erişimi olan ancak kullanmayan;
 - engelli çocuklar başta olmak üzere, savunmasız durumda olduğu için dijital teknolojiyi kullanma becerileri olmayan ya da dijital teknolojiyi yetersiz kullanan çocukların dijital okuryazarlığını desteklemek ve teşvik etmek için özel çaba sarf ediliyor mu?
- ▶ Devletler kız çocuklarının bilgi ve iletişim teknolojisi daha fazla kullanmasını sağlamak ve tüm çocuklara fırsat ve kazanım eşitliği sunmak için çaba sarf ediyor mu?

Bkz: Avrupa Komisyonu'nun Dijital Yetkinlik Çerçevesi 2.0⁵⁰

DigiComp 2.0 Dijital yetkinliğin ana bileşenlerini aşağıda özetlenen beş alanda tanımlamaktadır

- 1) **Bilgi ve veri okuryazarlığı:** Bilgi ihtiyaçlarını ifade etmek, dijital veri, bilgi ve içeriği bulmak ve almak. Kaynağın ve içeriğin uygunluğunu değerlendirmek. Dijital veri, bilgi ve rızayı depolamak, yönetmek ve düzenlemek
- 2) **İletişim ve işbirliği:** Kültürel ve kuşaksal çeşitliliğin farkında olarak dijital teknolojileri kullanarak etkileşime girmek, iletişim kurmak ve işbirliği yapmak
- 3) **Dijital içerik yaratmak:** Dijital içerik hazırlamak ve düzenlemek. Telif haklarının ve lisansların nasıl uygulanacağını anlayarak, bilgi ve içeriği iyileştirmek ve var olan bilgiler ile birleştirmek. Bilgisayar sistemine anlaşılabilir talimatları nasıl vereceğini bilmek.
- 4) **Güvenlik:** Dijital ortamlarda cihazları, içeriği, kişisel verileri ve gizliliği korumak. Fiziksel ve zihinsel sağlığı korumak ve sosyal esenlik ve kapsayıcılık için kullanılabilecek dijital teknolojilerden haberdar olmak. Dijital teknolojilerin ve bunların kullanımının çevresel etkisinden haberdar olmak.
- 5) **Sorun çözme:** Dijital ortamlarda ihtiyaçları ve sorunları tespit etmek ve kavramsal sorunları ve sorunlu durumları çözümlenmek. Süreçlerde ve ürünlerde yenilik yapmak için dijital araçları kullanmak. Dijital evrimi takip etmek.

50. Bkz: Avrupa Komisyonu'nun Dijital Yetkinlik Çerçevesi 2.0

Eğitim programları ve kaynaklar

- ▶ Çocukların dijital ortamda çalışmasına yardımcı olmak ve örgün, yaygın ve serbest eğitimlerini desteklemek için yeterli yüksek kaliteli eğitim kaynaklarının, fiziksel cihazların ve altyapıların bulunmasını sağlayan tedbirler mevcut mu?
- ▶ Çocukların katılımıyla çocuklar, ebeveynler veya çocuğun bakımıyla sorumlu olanlar ve çocuklarla çalışan eğitimciler ve gönüllüler için eğitim ve farkındalık artırma girişimleri ve programları ile kullanıcı araçları geliştirildi ve güçlendirildi mi? Bu tür programlar şu konularda bilgi içermelidir:
 - dijital ortamın doğası ve işleyişi,
 - önleyici tedbirler,
 - dijital ortamdaki haklar ve sorumluluklar,
 - ihlallerin tespit edilmesi ve raporlanması,
 - karşılaşılan ihlallere karşı başvuru yolları ve mevcut telafiler,
 - çocuklara, yaşlarına ve gelişen kapasitelerine uygun olarak
 - rıza vermenin ne anlama geldiđini,
 - kendilerinin ve başkalarının diğer temel haklarına saygı göstermeyi,
 - gerektiğinde telafi talep etmeyi,
 - dijital ortamda haklarını korumak ve yerine getirmek için mevcut araçları kullanmayı öğretmek
 - Çocukların
 - potansiyel olarak zararlı içeriklerin (şiddet ve kendine zarar verme, yetişkinlere yönelik pornografi, çocukların cinsel istismarına yönelik materyaller, ayrımcılık ve ırkçılık, nefret söylemi gibi) ve davranışların (çocukların cinsel amaçlarla teşvik edilmesi veya cinsel amaçlarla hazırlanması (grooming), zorbalık veya taciz, kişisel verilerin hukuka aykırı şekilde işlenmesi, fikri mülkiyet haklarının ihlali gibi) ve
 - çocuklar hakkında veya çocuklar tarafından paylaşılan bilgilerin farklı ortamlarda ve başkaları tarafından daha fazla yayılmasının sonuçlarının farkında olmalarını ve başa çıkmalarını sağlamak.
- ▶ Örgün ve yaygın eğitim kurumları ve kültür kuruluşları (arşivler, kütüphaneler, müzeler, çocuk ve gençlere yönelik kuruluşlar ve diğer öğrenim kurumları dâhil) çeşitli dijital ve interaktif öğrenim kaynakları geliştirme ve kullanıma sunma ve dijital ortamla ilgili öğrenme fırsatlarını optimize etme konusunda kurumsal sınırlarının ötesinde işbirliği yapmak için destekleniyor ve teşvik ediliyor mu?

Yararlı Avrupa Konseyi kaynakları:

Avrupa Konseyi (2017) [İnternet Okuryazarlığı El Kitabında](#), dünyanın birçok yerinde insanların büyük çoğunluğunun hayatında bu kadar büyük bir rol oynayan dijital ve medyayla ilgili faaliyetlerle özünde bağlantılı olan bazı daha karmaşık etik, sosyolojik ve kültürel konular hakkında bilgiler verilmekte ve bu konular üzerinde düşünülmesi teşvik edilmektedir.

Bu el kitabı, Bilgi Formlarını her bir ayrı temayı ele alan altı bölüm halinde bir araya getirmektedir. Bu sayede kullanıcılar diledikleri bölümü tek tek ya da bölümler halinde daha kolay indirip yazdırabilmektedir.

Ayrıca bakınız:

[Dijital vatandaşlık eğitim projesi](#)

[AB-28’de medya okuryazarlığı uygulamalarının ve eylemlerinin haritalandırılması](#)

İlgili bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan belgeler

3.5 Numaralı Tavsiye

Birleşmiş Milletler, [Çocuk Hakları Sözleşmesi](#), Madde 28 ve Madde 29

Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberine ilişkin üye devletlere yönelik [CM/Rec\(2014\) 6](#) sayılı Tavsiye Kararı

6. Korunma ve güvenlik hakkı

Yeni teknolojilerin gelişimi dikkate alındığında, çocuklar dijital ortamdaki faaliyetleri sırasında veya sonucunda her türlü şiddet, sömürü ve istismardan korunma hakkına sahiptir. Devletler, teknolojik yeniliklerin ve teknolojiyle ilgili yeni uygulamaların ne kadar hızlı ortaya çıkabileceğini göz önünde bulundurarak, bu uygulamaların çocukların zihinsel ve fiziksel esenliğine ve haklarına saygı gösterilmesi, bunların korunması ve haklarının hayata geçirilmesine zarar verme riskini güvenilir kanıtlara dayanarak düzenli olarak değerlendirmelidir. Yeni riskler, ebeveynler, çocuğa bakım vermekle sorumlu olanlar veya öğretmenler bunlardan haberdar olmadan ya da bunlara karşı hazırlıklı olmadan önce çocukların güvenliğini tehdit edebileceğinden böyle bir değerlendirme yapılması çok önemlidir.

Önleyici tedbirler genellikle müdahaleci tedbirlere tercih edilse de her ikisi de hayati önem taşımaktadır. Her türlü önleyici veya koruyucu tedbir, çocuğun yüksek yararını ve gelişen kapasitesini göz önünde bulundurmalı, diğer hakların kullanımını gereksiz yere kısıtlamamalı ve çocuklar (akranları dâhil) tarafından işlenen ihlaller söz konusu olduğunda iyileştirici amaçlar gütmelidir. Çocukların dijital ortam kullanımından dolayı zarar görme riskleri AB Çevrimiçi Çocuklar ağı tarafından dört gruba (4 C) ayrılmıştır:⁵¹

- ▶ İçerik riskleri: çocuk önceden hazırlanmış medya içeriğinin alıcısıdır ve bundan olumsuz etkilenebilir - örneğin pornografi, şiddet içeren görüntüler, ırkçı içerik
- ▶ Temas riskleri: çocuklar kendilerini (genellikle) yetişkinlerin başlattığı ve kendilerini risk altına sokan etkileşimlere katılırken bulabilirler - örneğin, cinsel amaçlarla hazırlama, taciz, sömürü
- ▶ Davranış riskleri: çocuklar (genellikle) akranlar arasındaki etkileşimlere (fail veya mağdur olarak veya her ikisi birden, çünkü bu gruplar örtüşebilir) katılabilirler (örneğin, siber zorbalık, çevrimiçi itibar saldırıları, kendine zarar vermeye teşvik, kimlik avı, bilgisayar korsanlığı ve dolandırıcılık)

51. Bkz. “What are you concerned about?”, Hans-Bredow-Institute (D), 2018.

- Sözleşme riskleri: çocuklar (yaşlarına uygun olmadığı için veya sitenin tasarımından veya içeriğinden dolayı⁵²) anlamadıkları ve ticari açıdan sömürücü veya gereksiz yere ikna edici sözleşmeleri kabul edebilir veya yaşlarına uygun olmayan mal veya hizmetlere (bıçak, uyuşturucu, kumar vb.) çevrimiçi erişim sağlayabilir.

Çocuklara yönelik çevrimiçi zarar risklerinin sınıflandırılması - AB Çevrimiçi Çocuklar ağından 4C'ler

Ayrıca, Kılavuz İlkelerde (para 51) sağlık risklerinin (uyku yoksunluğu, obezite, sosyal yabancılaşma ve aşırı internet kullanımı dâhil olmak üzere zihinsel ve fiziksel) de bulunduğu kabul edilmektedir.

İlgili yargı çevresine bağlı olarak, bu zarar görme risklerinin bazıları yasa dışı, bazıları ise yasaldir. Cinsel içerikli mesajlaşma gibi bazı riskler söz konusu olduğunda, mevcut hukuki çerçeve muğlak olabilir ve insanların gelişim sürecinde cinselliğin normal keşfinin ayrılmaz bir parçası olabilecek davranışların ele alınmasına uygun olmayabilir.⁵³ Meşru davranışların suç haline getirilmemesini sağlamak için ulusal hukuki çerçevelerin gözden geçirilmesi gerekebilir. Ayrıca, çocuklar tarafından uygulanan şiddet veya istismar vakalarında, örneğin siber zorbalık vakalarında, bir yandan çocukların suçlu ilan edilmesini önlenirken, diğer yandan da uygun ve yeterli önleyici ve onarıcı yaklaşımların izlenebilmesi için hukuki çerçevenin gözden geçirilmesine ihtiyaç duyulabilir. Birçok ülkede siber zorbalık, kişiye karşı işlenen suçlar kapsamında ceza hukukunu ilgilendirebilir, ancak bu durumda kolluk kuvvetlerinin veya mahkemelerin devreye girmesi sadece nadir vakalarda yerinde olacaktır.

Dijital ortamdaki gelişmelerden dolayı daha fazla sayıda çocuk, satılma ve cinsel sömürü riskine maruz kalmaktadır.⁵⁴ Çocukların ve gençlerin cinsel sömürsünün önlenmesi söz konusu olduğunda, Devlet, "bu Protokolde tanımlanan ihlallerin önlenmesi amacıyla yasalar, idarî önlemler, sosyal politikalar ve programları" geliştirerek, var olanları güçlendirerek, uygulayarak ve yaygınlaştırarak çocukların ve

52. Bkz. *Sosyal medya, çevrimiçi oyunlar ve mobil uygulamalar aracılığıyla yapılan pazarlamanın çocukların davranışları üzerindeki etkisine ilişkin çalışma* (AB, 2016).

53. Bakanlık Lanzaote Komitesi, *çocuklar tarafından çekilen, paylaşılan ve alınan cinsel içerikli veya müstehcen görüntü ve/veya videolara ilişkin görüş*, 2019.

54. BMÇHS Komitesi, *Çocuk Haklarına dair Sözleşmenin çocukların satılması, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisine ilişkin İhtiyari Protokolünün uygulanmasına ilişkin Kılavuz İlkeleri*, 2019.

gençlerin korunmasını sağlamalıdır (bkz. BMÇHS'nin çocukların satılmaları, çocuk fuhşu ve çocuk pornografisine ilişkin İhtiyari Protokolünün 9(1) maddesi). Bununla birlikte, İhtiyari Protokolde ayrıca şu hükümler de (madde 9(2)'de) mevcuttur:

“Taraf Devletler, bu Protokol’de tanımlanan ihlallerin zararlı sonuçlarına ve bu tür ihlalleri önleyecek girişimlere ilişkin bilgilendirme ve eğitim yoluyla çocuklar dâhil olmak üzere genel kamuoyunda bu konuya ilişkin bilinç ve duyarlılık oluşmasını sağlayacaklardır. Taraf Devletler, bu madde altındaki yükümlülüklerini yerine getirirken, başta çocuklar ve çocuk mağdurlar olmak üzere genel olarak toplumun söz konusu bilgilendirme ve eğitim çalışmalarına uluslararası düzeyde olanlar dâhil katılmasını teşvik edecektir.” [Vurgu eklenmiştir]

Çocukların ve gençlerin bu alandaki politika oluşturma sürecine daha fazla 'katılmasına' ihtiyaç olduğu açıktır. Çocuğun bilgi edinme hakkı (BMÇHS'nin 17. maddesinde yer almaktadır) cinsel konularda (cinsel sağlık, cinsel suçlar vb.) uygun bilgilere erişim hakkını da içermektedir. Bu durum özellikle büyük çocuklar için geçerlidir. 2015 yılında, çocukların satılması, çocuk fuhşu ve çocuk pornografisi Özel Raportörü, bilgi ve iletişim teknolojileri ile çocukların satılması ve cinsel sömürüsü konusunda tematik bir çalışma içeren bir rapor yayınlamıştır ve bu raporda "Çocukların Güçlendirilmesi" başlıklı bir bölüm yer almaktadır. Bu bölümde bilgi sağlanması ve (aktif ve anlamlı bir şekilde) katılım fırsatı, genel olarak koruma açısından önemli olarak kabul edilmektedir. Bu husus, BMÇHS Komitesinin Çocuk Haklarına dair Sözleşmenin çocukların satılması, çocuk fuhşu ve çocuk pornografisine ilişkin İhtiyari Protokolünün uygulanmasına ilişkin 2019 Kılavuz İlkelerinde de vurgulanmıştır.

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

- ▶ Ticari işletmeleri, çocuklar tarafından kullanılan veya çocuklara yönelik sunulan ürün ve hizmetlerin özellikleri ve işlevleri açısından, güvenlik ve özel yaşamın gizliliğini tasarıma ve varsayılan özelliklere dâhil etmeleri konusunda destekliyor ve teşvik ediyor musunuz?
- ▶ Ticari işletmelerin dijital ortamda çocuklara yönelik riskleri azaltmak amacıyla ebeveyn kontrolleri geliştirmesi, üretmesi ve düzenli olarak güncellemesi teşvik edildiğinde, bu kontroller çocukların gelişen kapasiteleri göz önünde bulundurularak, ayrımcı tutumları güçlendirmeden, çocukların özel hayatın gizliliği ve verilerin korunması hakkını ihlal etmeksizin veya çocukların bilgi edinme hakkını reddetmeksizin, yaşlarına ve olgunluk düzeylerine uygun şekilde mi geliştiriliyor ve uygulanıyor?
- ▶ Bebeklerin özel fiziksel, psikolojik, sosyal ve uyarılma ihtiyaçları bakımından sağladığı faydalar sınırlı olduğundan, bebekleri dijital ortama erken maruz kalmaktan korumaya yönelik tedbirler ve politikalar uygulanıyor mu?
- ▶ Çocukların dijital ortamda kanunen belli yaşlarla sınırlı olan ürün, hizmet ve içeriklerden korunmasını sağlamak için veri minimizasyonu ilkeleriyle tutarlı yöntemlerin izlenmesi yoluyla etkili yaş doğrulama sistemlerinin kullanılması zorunlu mu?
- ▶ Çocukların yaşlarına uygun olmayan reklam ve pazarlama biçimlerine maruz kalmaya karşı korunması da dâhil olmak üzere dijital ortamda ticari istismardan korunmalarını sağlayacak tedbirler mevcut mu? Ticari işletmelerin (örneğin, uygulama içi satın almalarla ilgili yanıltıcı bilgilere yer vererek), çocuklara yönelik haksız ticari uygulamalarda bulunmaması sağlanıyor ve çocuklara yönelik dijital reklam ve pazarlamanın açıkça ayırt edilebilir olması ve ilgili tüm paydaşların çocukların kişisel verilerinin ticari amaçlarla işlenmesine sınır getirmesi şart koşuluyor mu?

- ▶ Çocukları zararlı içerikten korumayı ve yasadışı çevrimiçi faaliyetlere katılmalarını önlemeyi amaçlayan bilinçlendirme programları hazırlamak üzere medya özgürlüğüne gereken saygı gösterilerek medyayla, eğitim kurumlarıyla ve diğer ilgili paydaşlarla işbirliği yapılıyor mu?
- ▶ Ticari işletmeleri ve diğer ilgili paydaşları dijital ortamda siber zorbalık, taciz ve nefret ve şiddete teşvik konularının üzerine giden politikalar geliştirmeye ve uygulamaya teşvik edecek tedbirler mevcut mu? Bu tür politikalar kabul edilemez davranışlar, bildirim mekanizmaları ve bu tür eylemlere karışan çocuklara yönelik anlamlı destek konularında net bilgiler içeriyor mu?
- ▶ Dijital ortamdaki risklerin ortadan kaldırılmasına yönelik tedbirlere ve başvuru yollarına ilişkin iyi uygulamalar paylaşılıyor mu?
- ▶ Danışma, bildirim ve şikâyet mekanizmaları hakkında kamuoyunu bilinçlendirici önlemler alınıyor mu?
- ▶ Çocukların cinsel istismarıyla ilişkili materyallere yönelik polislik faaliyetleri mağdur odaklı mı ve en yüksek öncelik bu tür materyallerde tasvir edilen çocuğun tespit edilmesi, yerinin belirlenmesi, korunması ve sağaltıcı hizmetlerin sunulmasına mı veriliyor?
- ▶ Yargı çevrenizde çocuk cinsel istismarı materyallerinin barındırılıp barındırılmadığı ve nasıl barındırıldığına dair sürekli izleme yapılıyor mu ve kolluk kuvvetlerinin cinsel sömürüye veya istismara maruz kalan çocukların tespit etmek, yerlerini belirlemek, bu tür içerikleri kaldırmak veya bunlara erişimi kısıtlamak ve faileri yakalamak için yapılacak işlemleri hızlandırmak amacıyla "hash" veri tabanları oluşturmaları zorunlu mu?

Hash (Görüntünün Dijital Parmak İzi)

Hash, çocuk cinsel istismarına yönelik malzemeleri temsil eden dosyalar da dâhil olmak üzere dijital dosyalara atanan benzersiz dijital parmak izidir. "Hash"ler çok büyük miktarlarda verinin süratle analizini mümkün kılarak, çocuk suiistimaliyle ilgili potansiyel görüntülerin tek tek incelenmesi ihtiyacını ortadan kaldırır. "Hash"ler görüntünün bizzat kendisini temsil etmez ve bunlar kullanılarak, ters mühendislik yöntemiyle çocuk suiistimaliyle ilgili görüntüler oluşturulamaz.

- ▶ Çocuklara karşı işlenen suçların faillerinin tespit edilmesine destek olmak, cezai kovuşturmalar için gerekli kanıtları toplamak amacıyla uygun teknik destek ve ekipmanın verilmesi de dâhil olmak üzere kolluk kuvvetlerine yardım etmek için ticari işletmelerle işbirliği yapıyor musunuz?
- ▶ Mevcut teknolojileri göz önünde bulundurarak ve internet araçlarının mesuliyet ilkelerine ve genel izleme yükümlülüklerinden muafiyetlerine hâle getirmeksizin, ticari işletmelerin, kendi ağlarının veya çevrimiçi hizmetlerinin, çocuklara zarar verebilecek şekilde suç teşkil eden eylemler (örneğin, çocuk cinsel istismarı materyallerinin veya diğer çevrimiçi çocuk istismarı biçimlerinin hazırlanması, dağıtılması, bunlara erişim sağlanması, bunların reklamının yapılması veya saklanması) veya diğer yasadışı amaçlar için kötüye kullanılmasını sağlamak amacıyla makul, orantılı ve etkili tedbirler almasını şart koşuyor musunuz?
- ▶ İlgili ticari işletmelerin, ağlarının çocukların cinsel istismarı görüntülerini saklamak veya dağıtmak için kötüye kullanılmasını sağlamak amacıyla hash listeleri uygulamasını zorunlu tutuyor musunuz?
- ▶ Ticari işletmelerin ve diğer ilgili paydaşların, yerel sunucularda bulunan her türlü çocuk cinsel sömürüsü ve istismarı materyaline ilişkin meta verilerin kullanılabilirliğini güvence altına almak

için gereken tüm adımları derhal atmasını, bunları kolluk kuvvetlerine vermesini, bu materyalleri kaldırmasını ve kaldırılana kadar kendi yargı çevreleri dışındaki sunucularda bulunan bu materyallere erişimi sınırlamasını zorunlu tutuyor musunuz?

- Kamuoyunda farkındalık yaratmak için her yıl düzenlenen [Daha Güvenli İnternet Günü](#), [Avrupa Medya Okuryazarlığı Haftası](#), [Avrupa Konseyi Veri Koruma Günü](#), [Avrupa Çocukları Cinsel Sömürüden Koruma Günü](#), [Tüm Dijital Hafta](#) etkinliklerine ve diğer etkinliklere katılıyor musunuz?

Lüksemburg Kılavuz İlkeleri nelerdir?

Çeşitli sözleşmelerde ve diğer yasal belgelerde 'çocuk pornografisi' gibi kavramlar kullanılsa da, son bir kaç yıldır bu kavram hakkında tartışılmaktadır. Birçok paydaş, çocukların cinsel sömürsü ve cinsel istismarı konusunda ortak bir anlayışa ulaşılmasına, kavramların belirlenmesine, tanımının yapılmasına ve bu tanımın çevrilmesine ihtiyaç olduğu sonucuna varmıştır; zira bu böyle bir çalışma bu tür çocuk hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasına yönelik küresel çabalar açısından önem taşımaktadır. Dilin ve terimlerin tutarsız şekilde kullanılması ve yorumlanması, aynı konuda tutarsız kanunların ve politikaların oluşturulmasıyla sonuçlanabilir.

Çocuklara yönelik cinsel sömürü ve cinsel istismarın farklı biçimlerini tanımlamak için hangi terimlerin kullanılacağı konusunda bir fikir birliğine varılması amaçlanmıştır. Kurumlar arası bir Çalışma Grubu tarafından terminoloji ve tanımlar ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve bu konuda bir tartışma başlatılmıştır. Bu çalışma grubuna BM Çocuk Hakları Komitesi eski Başkanı Profesör Jaap Doek başkanlık etmiştir. Çalışma grubu, Ocak 2016'da Lüksemburg'da "Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismardan Korunmasına Yönelik Terminoloji Kılavuz İlkelerinin " kabul edilmesiyle çalışmalarını resmen tamamlamıştır.

Lüksemburg Kılavuz İlkelerine şu adresten ulaşılabilir <http://luxembourgguidelines.org/>

Bu bağlamda tamamlayıcı bir referans, Çocuk Hakları Komitesinin Mayıs 2019'daki 81. oturumunda kabul ettiği Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin çocukların satılması, çocuk fuhşu ve çocuk pornografisine ilişkin İhtiyari Protokolünün uygulanmasına ilişkin Kılavuz İlkelerdir.⁵⁵

55. Resmi BMÇHS Kılavuz İlkeleri (2019).

Lanzarote Sözleşmesi

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunması Sözleşmesinin amacı, fail kim olursa olsun çocukların cinsel sömürsünü ve cinsel istismarını önlemek ve bunlarla mücadele etmek, mağdurların haklarını korumak ve onlara yardım temin etmek ve bu alanda ulusal ve uluslararası işbirliğini teşvik etmektir.

Lanzarote Sözleşmesi, Devletlerin çocukların cinsel istismarına karşı etkili tedbirler almasını güvence altına almayı amaçlayan, çocukların şiddetten korunmasına yönelik bütüncül ulusal stratejilere ilişkin politika kılavuzları gibi, yasal bağlayıcılığı olmayan çeşitli belgelerle desteklenmektedir.

Lanzarote Sözleşmesi, Devletlerin önleyici tedbirler almasını, bu konuda uzmanlaşmış yetkililer ve koordinasyon birimleri görevlendirmesini, koruma tedbirleri almasını ve mağdurlara yardım sağlamasını, müdahale programları veya tedbirleri belirlemesini, belirli suçların ulusal ceza mevzuatına dâhil edilmesi için tedbir almasını, soruşturma, kovuşturma ve usul hukukuna ilişkin güvenceler sağlamasını, verileri kaydetmesini ve saklamasını ve uluslararası düzeyde işbirliği yapmasını gerektirmektedir. Sözleşme bir izleme mekanizması da tesis etmektedir.

İnternet, çocukların cinsel sömürsü ve istismarı amacıyla, örneğin çocuklara yönelik cinsel istismar materyallerinin ticaretini yapmak veya çocukları internet üzerinden cinsel amaçlarla teşvik etmek için giderek daha fazla kullanılan bir ortamdır. Lanzarote Sözleşmesi, Devletlerin bu tür eylemleri, özellikle de çevrimiçi 'çocuk pornografisini' (veya çocukların cinsel istismarına yönelik materyalleri)⁵⁶ ve çocukların cinsel amaçlarla internet üzerinde teşvik edilmesini (grooming) açıkça suç saymasını gerektirmektedir.

Lanzarote Sözleşmesinin 20. Maddesinin üçüncü paragrafına göre taraflar, (ulusal) cinsel rıza yaşına ulaşmış çocukların yer aldığı pornografik materyallerin üretimini ve bulundurulmasını, bu görüntülerin **kendi rızalarıyla** ve yalnızca **kendi özel kullanımları** için üretildiği ve bulundurulduğu durumlarda, **suç saymama** hakkını saklı tutma imkânına sahiptir. Bu hüküm üye Devletlere, cinsel içerikli mesajlaşma gibi uygulamaları çocukların cinsel istismarına ilişkin materyallerin suç sayılması kapsamı dışında tutma seçeneği sunmaktadır.

Lanzarote Komitesinin ikinci izleme turu 'çocukların cinsel istismara karşı BİT (bilgi ve iletişim teknolojileri) tarafından kolaylaştırılan cinsel istismara karşı korunması' konusuna odaklanmaktadır. Bu izleme turunun sonuçları hakkında daha fazla bilgiye şu adresten ulaşılabilir: <https://www.coe.int/en/web/children/2nd-monitoring-round>⁵⁷

Ulusal Müdahale Modeli

2015 yılında oluşturulan **Ulusal Müdahale Modeli**,⁵⁸ WePROTECT Küresel İttifakının çalışmaları sonucunda hazırlanmıştır. Bu Model, özellikle çevrimiçi çocuk cinsel sömürsü ve istismarını ele alan ayrıntılı bir çerçeve sunmaktadır.

56. Siber Suç Sözleşmesinin 9. maddesinin çocuk pornografisiyle ilgili suçları da kapsadığı dikkate alınmalıdır.

57. Bkz: Çerçeveleme Uygulamasına ilişkin IMEC kılavuzu (2017).

58. Bkz: [WeProtect Model National Response](#).

Ayrıntılı öneri ve tavsiyeler, Avrupa Konseyinin Tavsiye Kararının ilgili bölümleriyle yakından uyumludur.

Model, bir ülkenin (başlangıç noktası ne olursa olsun) kapasitesindeki boşlukları tespit etmesini ve bu boşlukları gidermek için plan yapmaya başlamasını sağlayacaktır. Modelin kullanılması, başta 16.2 sayılı hedef (Çocuklara yönelik her türlü şiddet ve işkencenin sona erdirilmesi) olmak üzere Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunacak eylemlerin belirlenmesinde ülkelere yardımcı olabilir. Ayrıca 8.7 ve 5.2 numaralı hedeflere ulaşılmasına da yardımcı olabilir.

İlgili bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan belgeler

3.6 Numaralı Tavsiye

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, Madde 34

Çocuk Hakları Sözleşmesinin çocukların satılması, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisine ilişkin İhtiyari Protokolü

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 13, çocukların her türlü şiddete karşı korunmasına yönelik tedbirleri açıklamaktadır

Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi (AAS No. 185) ve bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçı ve yabancı düşmanı nitelikteki eylemlerin suç sayılmasına ilişkin Ek Protokolü (AAS No. 189)

Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi (AKAS No. 197)

Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (AKAS No. 201) (Lanzarote Sözleşmesi)

7. Başvuru yolları

Çocuk haklarının gerçek ve etkili bir şekilde kullanılabilmesi için, bu hakların ihlali durumunda başvuru yolları bulunmalıdır. Bir çocuğun haklarının dijital ortamda ihlal edilmesi durumunda da başvuru yolları mevcut olmalıdır. Bu nedenle, çocukların yanı sıra ebeveynlerinin veya yasal temsilcilerinin de şikâyetlerini iletebilecekleri ve çözüm arayabilecekleri mevcut, bilinen, erişilebilir, makul fiyatlı ve çocuk dostu yollar sağlanmalıdır.

Olası yollar şunlardır: hukuk ve ceza mahkemelerinde dava açmak, çocuk ombudsmanlarına, ulusal insan hakları kurumlarına ve verilerin korunması ile ilgili mercilere şikâyette bulunmak veya şirketler tarafından sunulan şikâyet mekanizmalarına başvurmak. Dijital ortamda, platformlarında barındırılan teknik özellikleri ya da içeriği fiilen kontrol eden taraflarca sağlanan mekanizmalar özellikle faydalı olabilir ve hızlı bir şekilde telafiye imkân tanıyabilir.

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

- ▶ Çocukların yanı sıra ebeveynlerinin veya yasal temsilcilerinin de şikâyetlerini iletebilecekleri ve çözüm arayabilecekleri mevcut, bilinen, erişilebilir, makul fiyatlı ve çocuk dostu yollar mevcut mu? Etkili başvuru yolları arasında ihlalin niteliğine bağlı olarak, soruşturma, açıklama, cevap, düzeltme, yargılama, hukuka aykırı içeriğin derhal kaldırılması, özür, eski hale getirme, tekrar bağlantı kurma ve tazminat yer alabilir.

Çocuk dostu şikâyet prosedürleri

CPAT aracına göre, bir şikâyet prosedürünün çocuk dostu olabilmesi için aşağıdaki unsurları içermesi gerekmektedir:

- ▶ Güvenli ve erişilebilirdir.
- ▶ Çocuklara şikâyetle bulunabilmeleri ve şikâyetlerini takip edebilmeleri için bilgi ve yardım sağlanır
- ▶ Bilgiler, el ilanları, broşürler, okullara asılan posterler ve özel web siteleri de dâhil olmak üzere yaşa ve engelliliğe uygun formatlarda hazırlanır ve çocukların bulabileceği yerlerde dağıtılır
- ▶ Takip, yönlendirme ve müdahale mekanizmaları iyi kurulmuş ve etkilidir ve meşru şikâyetlere yanıt olarak değişikliklerin uygulandığını gösterebilir
- ▶ Bu tür şikâyetlere ilişkin geri bildirim, makul bir süre içinde, yaşlarına ve anlayış seviyelerine uygun bir şekilde çocuklara doğrudan iletilir
- ▶ Çocuklara, yaşlarına ve olgunluk seviyelerine uygun bir şekilde, anlayabilecekleri bir dilde, toplumsal cinsiyete ve kültüre duyarlı bir yaklaşımla, ulusal düzeyde mevcut olan başvuru yolları hakkında bilgi ve tavsiye veriliyor mu? Yürürlükte olan mekanizmalar ve süreçler, başvuru yollarına erişimin hızlı ve çocuk dostu olmasını ve çocuklara uygun telafiler sağlanmasını temin ediyor mu?
- ▶ Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin çocuk dostu adalete ilişkin Kılavuz İlkelerinde belirtilen ilkelere uygun şekilde, her durumda mahkemelere erişmek ya da idari başvuru yollarının ve diğer usullerin yargısal denetimine başvurmak mümkün mü?
- ▶ Çocuklara ve/veya ebeveynlerine veya yasal temsilcilerine, çocuk ombudsmanları ve diğer ulusal insan hakları kurumları ve kişisel verileri koruma kurumları gibi adli olmayan mekanizmalar, idari veya başka türlü başvuru yolları sunuluyor mu?
- ▶ Dijital ortamda çocuk hakları konusunda çalışan tüm görevliler yeterli eğitim ve öğretime sahip mi?
- ▶ Dijital ortamda çocuk haklarının ihlali veya istismarı vakalarının ele alınmasına yönelik bu mekanizmaların mevcudiyeti, yeterliliği ve etkinliği düzenli olarak gözden geçiriliyor mu?
- ▶ Ticari işletmeleri kendi telafi ve şikâyet mekanizmalarını BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkelerinde belirtilen etkililik ölçütlerine uygun olarak kurmaya teşvik etme ve bu mekanizmaların çocuğun Devlet temelli adli veya adli olmayan mekanizmalara erişimini engellememesini sağlama amacını güden politikalar ve tedbirler uygulanıyor mu?
- ▶ Ticari işletmeler, şikâyetlerin nasıl iletileceği ve telafi ve şikâyet mekanizmaları yoluyla nasıl giderileceği konusunda erişilebilir, yaşa uygun ve çocuğun anlayacağı dilde bilgi sağlamaya teşvik ediliyor mu?
- ▶ Ticari işletmelerin, platformlarında veya hizmetlerinde, başta çocuklar olmak üzere bireylerin endişe duydukları materyalleri ya da faaliyetleri bildirmeleri için kolay erişilebilir yollar sunmaları ve gelen bildirimlerin etkin bir şekilde ve makul süreler içinde değerlendirilmesi zorunlu mu?

İlgili bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan belgeler

3.7 Numaralı Tavsiye

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin Ek İletişim Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolü

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AAS No. 5), madde 6 ve 13

Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberine ilişkin üye devletlere yönelik CM/Rec(2014)6 sayılı Tavsiye Kararı

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin çocuk dostu adaletle ilişkin kılavuz ilkeleri

Bölüm 4

Uluslararası İşbirliği ve Koordinasyon

1. BM/Avrupa Konseyi Sözleşmelerinin onaylanması ve uygulanması

Uluslararası örgütler hızla değişen, teknolojik açıdan yenilikçi, küresel dijital ortamda bilginin paylaşılması, etkili işbirliğinin sağlanması ve geleceğe odaklanması açısından çok önemli bir rol oynayabilir. Hem Birleşmiş Milletler hem de Avrupa Konseyi düzeyinde, çocuk haklarının dijital ortamda dâhil olmak üzere hayata geçirilmesiyle ilgili önemli bağlayıcı yasal düzenlemeler mevcuttur.

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

- ▶ Dijital ortamda çocuk haklarının desteklenmesiyle ve korunmasıyla ilgili aşağıdaki uluslararası belgeleri onayladınız ve uyguladınız mı?
 - Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin çocukların satılması, çocuk fuhuşu ve çocuk pornografisine ilişkin İhtiyari Protokolü (2000)?
 - Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin Ek İletişim Usulüne İlişkin İhtiyari Protokolü (2011)?
 - Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunmasına. İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (AAS No.108)?
 - Avrupa Konseyi Siber Suç Sözleşmesi (AAS No. 185) ve bilgisayar sistemleri aracılığıyla işlenen ırkçı ve yabancı düşmanı nitelikteki eylemlerin suç sayılmasına ilişkin Ek Protokolü (AAS No. 189),
 - Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi (AKAS No. 197)
 - Çocukların Cinsel Sömürü ve Cinsel İstismara Karşı Korunmasına İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (AKAS No. 201)?
- ▶ Sözleşmenin tam anlamıyla uygulanmasını engelleyebilecek çekinceler belirlediniz mi ve/veya çekinceleri kaldırdınız mı?

2. Diğer devletlerle işbirliği

- ▶ Dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi amacıyla ilgili uluslararası ve bölgesel belgeleri ve düzenlemeleri mümkün olan en geniş ölçüde uygulayarak diğer Devletlerle veya uluslararası kurumlarla/Avrupa kurumlarıyla işbirliği yapıyor musunuz?
- ▶ Yardım sağlamak için yeterli yasal dayanak var mı?
- ▶ Diğer devletlerle etkin işbirliğini mümkün kılacak anlaşmalar, düzenlemeler veya diğer mekanizmalar mevcut mu?

- ▶ Yetkili makamların etkili bir şekilde bilgi ve diğer yardım taleplerinde bulunabilmesi ve gelen talepleri yerine getirmesi için belirli kanalları veya mekanizmaları hızlı, yapıcı ve etkili bir şekilde kullanabilmelerini sağlıyor musunuz?
- ▶ Taleplerin öncelik sırasının belirlenmesi ve zamanında yerine getirilmesi için net ve etkin süreçler mevcut mu?
- ▶ Yardım ya da işbirliğinin sağlanmasını yasaklayan ya da makul olmayan veya gereğinden fazla kısıtlayıcı koşullar koymaktan kaçınıyor musunuz?
- ▶ Başarılı eğitim ve bilinçlendirme araçlarının bir havuzda toplanması ve paylaşılması da dâhil olmak üzere, dijital ortamda çocuk haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesi amacını güden politikaların ve operasyonel tedbirlerin iyileştirilmesine yönelik bölgesel ve uluslararası kapasite geliştirme çabalarını destekliyor musunuz?
- ▶ Çocuklar için neyin uygun neyin uygunsuz olduğunu tanımlayan içerik sınıflandırmasının ve tavsiye etiketlerinin ülkeler arasında ve paydaş gruplar arasında standartlaştırılmasını teşvik etmek amacıyla işbirliği yapıyor musunuz?⁵⁹

3. Avrupa Konseyi ile işbirliği

Kılavuz İlkelerdeki 4 sayılı Tavsiyeye göre üye Devletler "*çocukların dijital ortamda haklarına saygı gösteren, bu hakları koruyan ve bu hakların gerçekleştirilmesini sağlayan stratejileri ve programları yaratarak, uygulayarak ve izleyerek Avrupa Konseyiyle işbirliği yapmalı ve bu tavsiye kararının uygulanmasıyla ilgili stratejileri, eylem planlarını, mevzuatı ve iyi uygulama örneklerini düzenli bir biçimde paylaşmalıdır.*"

İlgili belgeler arasında şunlar yer almaktadır:

- ▶ Bakanlar Komitesinin İnternet Kullanıcıları için İnsan Hakları Rehberine ilişkin üye devletlere yönelik [CM/Rec\(2014\)6 sayılı Tavsiye Kararı](#)
- ▶ [İnternet yönetişimi Avrupa Konseyi stratejisi 2016-2019](#), Dijital dünyada demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü
- ▶ [Avrupa Konseyi raporu DGI \(2017\)09](#), Bilgi Kirliliği: araştırma ve politika yapmak için disiplinler arası bir çerçeveye doğru
- ▶ Bakanlar Komitesinin medya çoğulculuğu ve medya sahipliğinin şeffaflığına ilişkin, üye devletlere yönelik [CM/Rec\(2018\)1 sayılı Tavsiye Kararı](#)
- ▶ Bakanlar Komitesinin internet araçlarının rol ve sorumluluklarına ilişkin üye devletlere yönelik [CM/Rec\(2018\)2 sayılı Tavsiye Kararı](#)
- ▶ Yapay zekânın gelişiminin insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü üzerindeki etkilerine ilişkin Kavram belgesi dâhil olmak üzere Avrupa Konseyinin yapay zekâ konusundaki çalışmaları ve Bakanlar Komitesinin algoritmik sistemlerin insan hakları üzerindeki etkilerine ilişkin [CM/Rec\(2020\)1 sayılı Tavsiye Kararı](#)⁶⁰

59. Örneğin, bkz. [PEGI](#) (Pan European Game Information) çalışmaları.

60. Bkz: [Avrupa Konseyi ve Yapay Zekâ](#)

4. Hükümetler arası organlar, ulus ötesi ağlar ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği

Hükümetler arası organlar, ulus ötesi ağlar ve diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapıyor musunuz?

- ▶ Kolluk kuvvetleri çocuk cinsel istismarı materyalleriyle ilgilenen INTERPOL veri tabanına bağlanabiliyor mu?
- ▶ Çocuk cinsel sömürüsü veya çocuk cinsel istismarı materyalleri konusunda yargı çevreleri arasında karşılıklı kanıt alışverişini kolaylaştırıyor musunuz?
- ▶ Özellikle çocuklara yönelik cinsel istismar materyallerinin veya çocuklara yönelik diğer suçların açıkça reklamını yapan veya teşvik eden web adreslerinin tespit edilip kaldırılmasını veya tescil edilmesine izin verilmemesini sağlayarak çocuk haklarını güçlendirecek veya sürdürecekt politikaların etkili bir şekilde uygulanması yönünde baskı yapmak amacıyla İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu (ICANN) ile aktif bir şekilde işbirliği yapıyor musunuz?
- ▶ Bu alandaki kamu politikalarına yön vermeyi amaçlayan en son uluslararası faaliyetleri ve yayınları takip ediyor musunuz?

İlgili uluslararası kuruluşlar şunlardır (tüm kuruluşları içermemektedir):

Avrupa Birliği

- ▶ All Digital
- ▶ BEUC
- ▶ Avrupa Konseyi
- ▶ COFACE Aileleri Avrupa
- ▶ Avrupa Komisyonu
- ▶ Avrupa Parlamentosu
- ▶ Eurochild
- ▶ Avrupa Okul Ağı
- ▶ Avrupa Veri Koruma Kurulu
- ▶ ENISA
- ▶ ENOC
- ▶ Europol
- ▶ Medya & Öğrenme

Birleşmiş Milletler

- ▶ GapMIL UNESCO Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Ortaklıkları Küresel İttifakı)
- ▶ Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)
- ▶ UNICEF
- ▶ BM Özel Raportörleri
- ▶ UNESCO

Uluslararası

- ▶ Çocuk Haysiyet İttifakı
- ▶ Uluslararası Çocuk Yardım Hattı
- ▶ CRIN
- ▶ ECPAT International
- ▶ ENOC
- ▶ ICANN
- ▶ IAME (Uluslararası Medya Eğitimi Derneği)
- ▶ ICMEC
- ▶ INHOPE
- ▶ Insafe
- ▶ Uluslararası Veri Koruma ve Gizlilik Komiserleri Konferansı
- ▶ Uluslararası Adalet Misyonu
- ▶ İnternet Yönetişim Forumu
- ▶ INTERPOL
- ▶ NCMEC
- ▶ OECD
- ▶ Plan International
- ▶ Save the Children International
- ▶ Terre des Hommes
- ▶ Sanal Küresel Görev Gücü
- ▶ WeProtect Global Alliance

Bölüm 5

Ticari işletmeleri dâhil etmek

Bakanlar Komitesinin dijital ortamda çocuk haklarına saygı, çocuk haklarının korunması ve bu hakların kullanılmasına ilişkin Kılavuz İlkelerle ilgili CM/Rec(2018)7 sayılı Tavsiye Kararı üye Devletlere yönelik hazırlanmıştır. Üye Devletler, çocuklar da dâhil olmak üzere kendi yetki çevreleri içinde bulunan herkesin uluslararası sözleşmelerde ve Avrupa sözleşmelerinde yer alan hak ve özgürlüklerini güvence altına almakla yükümlüdür. Ticari işletmeler de bu hak ve özgürlüklere saygı göstermekle **sorumludur**. Devletler ve ticari işletmeler birlikte, çocukların korunması ile dijital dünyada tüm çocukların eşit erişim ve fırsatlara sahip olması arasında doğru dengeyi sağlamayı hedeflemelidir. Devletler, işletmeler için net çerçeveler belirlemeli, ancak aynı zamanda işletmelerin hakların hayata geçirilmesine katkıda bulunması için alan bırakmalıdır.

Bu ortak sorumluluk, BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkelerinde, Avrupa Konseyinin insan hakları ve iş dünyasına ilişkin Tavsiye Kararında ortaya konmuş ve BM Çocuk Hakları Komitesinin iş dünyasının **çocuk hakları** üzerindeki etkisine ilişkin Devlet yükümlülükleri hakkındaki 16 No.lu Genel Yorumunda (2013) ve UNICEF, UN Küresel İlkeler Sözleşmesi ve Save the Children tarafından geliştirilen Çocuk Hakları ve İş Dünyası İlkelerinde çocuk haklarına ilişkin olarak açıklığa kavuşturulmuştur.

Avrupa Konseyinin insan hakları ve iş dünyasına ilişkin Tavsiye Kararı, **BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Kılavuzunu temel almakta ve üç temel üzerine oturmaktadır:**

- ▶ Devletlerin insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterme, bu hakları koruma ve hayata geçirme konusundaki mevcut yükümlülüğü ("Devletin insan haklarını koruma yükümlülüğü");
- ▶ ticari işletmelerin, toplumun özel işlevler yerine getiren, yürürlükteki tüm kanunlara uyması ve insan haklarına saygı göstermesi gereken uzmanlaşmış organları olarak üstlendiği rol ("insan haklarına saygı göstermeye yönelik kurumsal sorumluluk");
- ▶ hak ve yükümlülüklerin ihlal edildiğinde uygun ve etkili başvuru yollarına kavuşturulması ihtiyacı ("başvuru yoluna erişim").

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin insan hakları ve iş dünyasına ilişkin Tavsiye Kararına göre (2016):
*"Üye Devletler, ticari işletmelerin kendi yargı çevrelerinde faaliyet gösterirken ve duruma göre, kendi yargı çevrelerinde yerleşik olmaları halinde yurt dışındaki faaliyetleri boyunca **çocuk haklarına saygı** göstermelerini şart koşmalıdır".*

Ülkesel kapsam

Tavsiye Kararında, ticari işletmeler sadece bir üye devlette yerleşik olduklarında değil, aynı zamanda bu devletin yargı çevresinde faaliyet gösterdiklerinde de çocukların haklarına saygı göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır. Örneğin, hizmetlerin söz konusu üye devletin vatandaşlarına sunulması halinde bu durum söz konusu olabilir.

Dijital ortamda çocuk haklarına saygı, çocuk haklarının korunması ve bu hakların kullanılmasına ilişkin Kılavuz İlkelerde, üye Devletlerin ticari işletmelerle ilgili alması gereken belirli tedbirlere yer verilmiştir. Kılavuz İlkelerde yer alan ve üye Devletlerin yetkili makamlarının ticari işletmelerle hangi şekillerde etkileşime girmesi gerektiğine dair tavsiyeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Devletler ve iş dünyası: Kılavuz İlkelerde tavsiye edilen farklı etkileşim türleri

Devletler, işletmelerin

- ▶ İnsan haklarına ilişkin sorumluluklarına saygı göstermesini ve bu sorumluluklarıyla ilgili hesap verebilmesini
- ▶ Çocukların gelişen kapasitelerini dikkate alarak ve çocuk haklarına uygun bir şekilde ebeveyn kontrolleri oluşturmasını ve uygulamasını
- ▶ Çocuklara yönelik haksız ticari uygulamalarda bulunmamasını, ticari reklamları açıkça ayırt etmesini ve çocukların verilerinin ticari olarak işlenmesini sınırlandırmasını
- ▶ Ağlarının veya hizmetlerinin çocuklara zarar verebilecek suç işleme amacıyla veya diğer yasa dışı amaçlarla kullanılmamasını sağlamak için makul, orantılı ve etkili tedbirler almasını
- ▶ Hash listeleri uygulamasını (ilgili işletmeler)
- ▶ Çocuğun cinsel istismarına ilişkin materyallerle ilgili meta verileri güvence altına almasını, bunları kolluk kuvvetlerine temin etmesini, bunları sunucularından kaldırmasını ve kaldırılincaya kadar erişimi yasaklamak için gerekli tüm adımları derhal atmasını (ilgili işletmeler)
- ▶ Endişeye neden olan materyallerin ya da faaliyetlerin bildirilmesi için kolay erişilebilir yollar sunmasını ve yapılan bildirimleri etkin bir şekilde ve zamanında almasını ve işleme koymasını
- ▶ Çocuk haklarıyla ilgili durum tespiti yapmasını
- ▶ Düzenli çocuk hakları risk değerlendirmeleri yapmasını ve riskleri yönetmek ve azaltmak için makul ve orantılı tedbirler alındığını göstermesini
- ▶ Hizmet koşul ve kurallarının uygulanması için makul, orantılı ve etkili tedbirler almasını **zorunlu kılmalı veya sağlamalıdır.**

Devletler işletmeleri

- ▶ İlgili paydaşlarla işbirliği yapmaya
- ▶ Çocuklara yönelik veya çocuklar tarafından kullanılan ürün ve hizmetlerde güvenlik ve özel yaşamın gizliliğini tasarıma ve varsayılan özelliklere dâhil etmeye

- ▶ Dijital ortamda siber zorbalık, taciz ve nefret ve şiddete teşvik konularının üzerine giden politikalar geliştirmeye ve uygulamaya
- ▶ Başvuru ve şikâyet mekanizmaları oluşturmaya
- ▶ Nasıl şikâyette bulunulacağı ve telafi isteneceği konusunda çocuğun kendi dilinde erişilebilir, yaşına uygun bilgiler sağlamaya
- ▶ çocuk odaklı endüstri politikaları, standartları ve davranış kuralları oluşturmaya, bunları uygulamaya ve düzenli olarak gözden geçirip değerlendirmeye teşvik etmeli, sayılanların yapılması konusunda desteklemeli veya teşvikler sunmalıdır.

Devletler İşletmeleri

- ▶ Ulusal stratejinin ya da eylem planının tasarlanmasına, hazırlanmasına, uygulanmasına
- ▶ Sektörel politikaların uygulanmasına
- ▶ Çok paydaşlı bir yaklaşımla ve işbirliği çerçeveleri, prosedürleri ve süreçleri oluşturarak
- ▶ İnternet hizmet sağlayıcılarının ve sosyal ağ sağlayıcılarının yasa dışı içeriğin önlenmesi ve silinmesinde aktif bir rol oynamasını sağlayarak dâhil etmelidir.

Devletler

- ▶ Açık ve öngörülebilir hukuki ve düzenleyici çerçeve oluşturarak
- ▶ Görevleri, sorumlulukları ve çocuk hakları üzerindeki etkileri ve ilgili paydaşlarla işbirlikleri konusunda farkındalıklarını ve desteklerini artırarak işletmelerin çocuk haklarına saygı gösterme sorumluluklarını yerine getirmesine yardım etmelidir.

(Kaynak: Kılavuz İlkelerin ilgili kısımları Temmuz 2020)

Kılavuz İlkelerde yer alan olası tedbirler yelpazesinden hareketle, ticari işletmelerin dijital ortamda çocuk haklarına saygı göstermelerini sağlamak, desteklemek ve talep etmek için çeşitli mekanizmalar kullanılabilir:

- ▶ İş Dünyası ve İnsan Hakları Ulusal Eylem Planının hazırlanması:

BM İnsan Hakları Konseyi, tüm üye devletlere Birleşmiş Milletlerin iş dünyası ve insan haklarına ilişkin rehber ilkelerinin uygulanmasını desteklemek üzere Ulusal Eylem Planları hazırlaması çağrısında bulunmuştur.

Araçlar, rehberlik ve ulusal örnekler Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü tarafından bir araya getirilmiştir. [UNICEF'in de Ulusal Eylem Planlarında](#) Çocuk Haklarına ilişkin bir aracı bulunmaktadır ve bu araçta çocuk hakları ve medya ile ilgili bir bölüm özellikle önemlidir (Bölüm 3.7).

Avrupa Konseyi de insan hakları ve iş dünyasına ilişkin Tavsiye Kararında üye devletleri böyle bir Eylem Planı hazırlamaya, tüm paydaşların katılımıyla bu Planın nasıl uygulandığını izlemeye, değerlendirmeye ve Planı güncellemeye, ayrıca Ulusal Eylem Planlarında çocuk haklarını özellikle dikkate almaya davet etmiştir.⁶¹

61. Avrupa Konseyinin (2016) insan hakları ve iş dünyasına ilişkin CM/Rec (2016)3 sayılı Tavsiye Kararı

Avrupa Konseyi Hukuk Uygulayıcıları için İş Dünyası ve İnsan Hakları El Kitabında, ulusal eylem planları hakkında daha fazla bilgiye ulaşılabilir.

- ▶ İşletmelerin, iş ilişkileri ve küresel operasyonları da dâhil olmak üzere **çocuk hakları üzerindeki etkilerini** belirlemesi, önlemesi ve azaltması için çocuk hakları konusunda ayrıntılı inceleme yapmasının zorunlu kılınması.⁶² İşletmeler ayrıca çocuk hakları üzerindeki etkilerine ilişkin raporlarını kamuoyuyla paylaşmalıdır.⁶³
- ▶ Etki değerlendirmeleri ve çocuk haklarını desteklemeye yönelik diğer tedbirler de dâhil olmak üzere, **ticari işletmelerin çocuk hakları konusundaki politika taahhütlerinin teşvik edilmesi, kolaylaştırılması ve izlenmesi** (örneğin sosyal yatırımlar, savunuculuk ve kamu politikası katılımı, gönüllü davranış kuralları, çocuk hakları temelli yenilikçilik, hayırseverlik ve diğer kolektif eylemler).

UNICEF, işletmelerin dijital ortamda çocuk haklarını hayata geçirmelerini desteklemek için bu tür araçlar ve başka ilgili kaynaklar geliştirmiştir:

- ▶ Çocuk Haklarını İşinize Entegre Etmek için UNICEF Araç Kiti
- ▶ UNICEF Çevrimiçi Çocuk Güvenliği Değerlendirme aracı (COSA)
- ▶ UNICEF Mobil Operatör Çocuk Hakları Öz Etki Değerlendirme Aracı
- ▶ UNICEF ITU Çocukların Çevrimiçi Korunmasına İlişkin Sektör İçin Kılavuz İlkeleri
- ▶ UNICEF Çocukların Çevrimiçi Gizliliği ve İfade Özgürlüğüne İlişkin Sektör Araç Kiti

- ▶ Yuvarlak masa toplantıları veya çok paydaşlı forumlar düzenlenmesi gibi yollarla işletmelerle **diyalog kanallarının** oluşturulması

Hangi tür ticari işletmelerle ilişki kurmak uygun olabilir?

- ▶ cihaz üreticileri (bilgisayarlar / dizüstü bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar, bağlı oyuncaklar, akıllı ev asistanları gibi)
- ▶ İnternet Hizmeti Sağlayıcıları
- ▶ mobil bağlantı sağlayıcıları
- ▶ hizmet ve uygulama geliştiricileri & sağlayıcıları (sosyal medya, oyun, web sitesi)
- ▶ veri komisyoncuları
- ▶ bulut hizmet sağlayıcıları
- ▶ analitik hizmeti sağlayıcıları
- ▶ öğrenme platformu hizmeti sağlayıcıları
- ▶ güvenlik hizmeti sağlayıcıları
- ▶ finansal kurumlar.

62. BM Çocuk Hakları Komitesi (2013) İş sektörünün çocuk hakları üzerindeki etkisine ilişkin Devlet yükümlülükleri hakkında Genel Yorum No. 16 (2013). CRC/C/GC/16, para. 62).

63. BM Çocuk Hakları Komitesi (2013) İş sektörünün çocuk hakları üzerindeki etkisine ilişkin Devlet yükümlülükleri hakkında Genel Yorum No. 16 (2013). CRC/C/GC/16, para. 64).

- ▶ Ticaret, iş veya sanayi birlikleri, ticaret odaları, mesleki eğitim kuruluşları, kodlayıcılar / mühendisler ile işbirliği yapılması

İlgili birlikler şunlardır:

- ▶ EuroISPA
- ▶ ICT Coalition
- ▶ GSMA
- ▶ ISPA
- ▶ Technology Coalition

İnsan hakları standartlarının uygulanması konusunda eğitim almak isteyen farklı alanlardan gelen hukukçular için Avrupa Konseyinin HELP online kursları (HELP = Human Rights Education for Legal Professionals – Hukukçular İçin İnsan Hakları Eğitimi) gerçekten de çok yardımcı olmaktadır. Dijital ortamla ve iş dünyasıyla işbirliği yapılmasıyla ilgili olabilecek eğitimleri arasında aşağıda sıralanan konulardaki eğitimleri bulunmaktadır: Ayrımcılıkla mücadele, İş dünyası ve insan hakları, Çocuk dostu adalet, Verilerin korunması ve özel yaşamın gizliliği hakları, Aile hukuku, Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı, Homofobi ve Transfobi ile Mücadele, İfade özgürlüğü, Nefret suçu ve nefret söylemi, Mülteci ve göçmen çocuklar, Özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı.

- ▶ Büyük ölçekli **farkındalık kampanyalarının** oluşturulması ve uygulanması için işletmelerle işbirliği yapılması

Kitle iletişim araçlarının rolü

BM Genel Kurulu (2002), kitle iletişim araçlarının kamuoyunun riskler hakkında eğitilmesi ve bilgilendirilmesi açısından çok önemli bir role sahip olduğunu belirtmiştir:

"Kitle iletişim araçları ve kuruluşları, çocukların durumu ve karşılaştıkları zorluklar hakkında farkındalık yaratma konusunda çok önemli bir role sahiptir. Ayrıca, çocukların, ebeveynlerin, ailelerin ve genel olarak kamuoyunun çocuk haklarını koruyan ve destekleyen girişimler hakkında bilgilendirilmesinde daha aktif bir rol üstlenmeli ve çocuklara yönelik eğitim programlarına katkıda bulunmalıdır. Bu bağlamda medya, çocuklar üzerindeki etkisine dikkat etmelidir."

Günümüzde sosyal ve çevrimiçi medya platformları ve sağlayıcıları da bu sorumluluğu paylaşmaktadır, zira tüm çocuklara ve ailelerine olmasa bile büyük çoğunluğuna farkındalığı artıracak mesajlarla ulaşmak için ellerinde yeterli imkânlar bulunmaktadır.

İlgili uluslararası ve bölgesel belgeler

BM Çocuk Hakları Komitesi (2013) İş sektörünün çocuk hakları üzerindeki etkisine ilişkin Devlet yükümlülükleri hakkında Genel Yorum No. 16 (2013). CRC/C/GC/16, PARA. 64).

BM İnsan Hakları Konseyi (2011) [BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri](#)

Avrupa Konseyinin (2016) insan hakları ve iş dünyasına ilişkin CM/Rec (2016)3 sayılı Tavsiye Kararı

UNICEF, Save the Children, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (2012) [Çocuk hakları ve iş prensipleri](#)

ÖZEL KONU: Yapay Zekâ Alanındaki Gelişmeler ve Çocuk Hakları Üzerindeki Etkileri

Bu bölümde, Avrupa Konseyinin Kılavuz İlkelerinin kabulünden iki yıl sonra Yapay Zekâ (AI) ve bunun çocuk hakları üzerindeki etkileri hakkında daha fazla bilgi verilmektedir. Avrupa Konseyinde kullanılan bir tanıma göre yapay zekâ, amacı bir insanın bilişsel yeteneklerini bir makine tarafından yeniden üretmek olan bir dizi bilim, teori ve tekniği ifade etmektedir.⁶⁴ Bazıları, makinelerin yalnızca insanların verdiği talimatlara göre hareket ettiğini ve insanların sahip olduğu kavrama yetisine sahip olmadığını göz önünde bulundurarak, yapay zekâyı "görsel algılama, konuşma tanıma ve dil çevirisi gibi insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirme becerisine sahip teknolojiler" şeklinde tanımlamayı tercih etmektedir.⁶⁵

Bu tanıma bağlı kalmaksızın, yapay zekânın çocukların yaşamını çok yönlü etkileyebilecek farklı sektörlerde geliştirilip, farklı ürünlerde kullanıldığı bir gerçektir. Akıllı telefonlardan sosyal medyadaki algoritmalara ve hedefli reklamcılığa kadar farklı alanlarda karşımıza çıkan yapay zekâ artık fütüristik bir beklenti değil, modern yaşamın önemli bir parçasıdır.

Dijital ortamın diğer birçok alanında olduğu gibi, yapay zekâ da çocukların eğitim ve oyun faaliyetlerine ve kültürel faaliyetlere katılımını büyük ölçüde artırabilir ve zenginleştirebilir. Çevrimiçi ortamın daha güvenli olmasında ya da çocuk haklarının farklı yönlerinin desteklenmesinde kullanılabilir. Yapay zekâ giderek yaygınlaştığından, çocukların da yapay zekânın ne olduğunu anlaması çok önemlidir.

Ancak, yapay zekâ, ayrımcılıktan korunma hakları da dâhil olmak üzere çocuk hakları açısından bazı zorlukları da beraberinde getirebilir. Bunun nedeni, yapay zekâ sistemlerinin bir programcı tarafından kendilerine verilen talimatlar temelinde çalışması ve bu talimatların da çeşitli kaynaklardan elde edilen verilere dayanmasıdır. Bu verilerin önceden var olan önyargıları veya hataları yansıtması durumunda, bu ön yargı ve hatalar yapay zekânın çocuklarla etkileşim biçiminde tekrarlanacaktır.⁶⁶ Dahası, yapay zekâyı büyük miktarlarda (kişisel) verilerin aktarılması nedeniyle, bireylerin özel yaşamlarının gizliliğinin ihlal edilmesine ve son derece kişiselleştirilmiş manipülasyon olasılığının artmasına ilişkin endişeler ortaya çıkmaktadır.⁶⁷

64. Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi Danışma Komitesi, [Yapay Zekâ ve Verilerin Korunmasına İlişkin Kılavuz İlkeler](#).

65. İngiltere İş, Enerji ve Endüstriyel Strateji Bakanlığının yaptığı ve Londra Belediye Başkanının 2018 tarihinde "Zekâ Büyüme Başkenti"³ raporunda kullanılan tanıma bkz.

66. Bkz: [Report on Artificial Intelligence and Data Protection: Challenges and Possible Remedies](#).

67. [Bakanlar Komitesinin algoritmik sistemlerin insan hakları üzerindeki etkilerine ilişkin Tavsiye Kararı](#) (CM/Rec(2020)1).

Bakanlar Komitesi, algoritmik sistemlerin insan hakları üzerindeki etkilerine ilişkin 2020 tarihli Tavsiye Kararında, otomatik veri toplama, analitik, karar verme, optimizasyon veya makine öğrenimi kapasitesine sahip algoritmik sistemlerin uygulanmasının tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin kullanılması, bunlardan yararlanılması ve bunların korunması üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkiler ile ve günlük yaşamda algoritmik sistemlere giderek daha fazla bel bağlanmasının demokratik toplumlar ve hukukun üstünlüğü açısından da yarattığı önemli zorluklara atıfta bulunmuştur.

Bu kılavuzun okuyucuları ve kullanıcıları da yapay zekâ hakkında daha geniş bir bağlamda ve eleştirel düşünmeye davet edilmektedir. Örneğin, yapay zekâ sistemleri birçok alanda büyük umut vaat etse de, şifrelemenin çok yaygın kullanılması yapılabilecekleri kısıtlayabilir.⁶⁸ Şu anda, akıllı araçların "perdenin arkasını görmesine" ve şifreli mesajlaşma ve diğer uygulamalar aracılığıyla gerçekleşen suç davranışlarını tespit etmesine olanak tanıyacak ölçekte çalışabilen bilinen güçlü şifreleme biçimleri bulunmamaktadır.

Çocuk haklarını yapay zekâ bağlamında en üst düzeye çıkarmak için genellikle karar vericiler ve işletmelerden ebeveynlere, bakıcılara ve çocuklara kadar tüm tarafların dengeleyici bir rol oynaması gerekecektir. Yapay zekânın çocuklar ve hakları üzerindeki etkisi, dijital ortamda çocuk haklarıyla ilgili politikaların, kanunların ve uygulamaların her aşamasında dikkate alınmalıdır.

Bir başka ifade ile bu hususlar ana akımlaştırılmalıdır.

Kılavuz İlkeler, üye devletlerin yapay zekâ ve çocuk haklarına ilişkin ulusal hukuki çerçevelerine ve politikalarına dâhil etmeleri gereken kapsamlı bir dizi tedbir sunmaktadır: uygulandığı takdirde, bu tedbirler yalnızca çocukların içinde bulunduğumuz dijital devrim, büyük veri ve makine öğrenmesi sistemleri çağında gelişmelerine yardımcı olmakla kalmayacak, aynı zamanda hakları için hesap verebilirliği ve haklarının korunmasını da sağlayacaktır.

Yapay zekânın hızla ilerlediği göz önüne alındığında, çocuk haklarının ve esenliğinin hangi şekillerde etkilenebileceğine dair kapsamlı bir genel değerlendirme yapmak faydalı görünmemektedir. Bunun yerine, Kılavuz İlkelerin temel ve operasyonel ilkeleri doğrultusunda yapay zekânın sunduğu fırsat ve risklere ilişkin bazı örnekler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

— Üye Devletler için sorular / kontrol listesi

- ▶ Bu el kitabının diğer bölümlerinde yer alan kontrol listelerine/sorulara verdiğiniz yanıtlar yapay zekânın çocuklar ve çocuk hakları üzerindeki etkisini dikkate alıyor mu?
- ▶ Özellikle 5. Bölümle (Ticari işletmeleri dâhil etmek) ilgili olarak:
 - İşletmeler, yapay zekâ teknolojilerini geliştirirken veya kullanırken çocuk haklarını ve çocukların esenliğini sağlamaya zorunlu tutuluyor ve teşvik ediliyor mu?
 - Devlet, yapay zekâ teknolojilerini geliştiren veya kullanan işletmelerle çocuk hakları konularında işbirliği yapıyor mu ve sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı oluyor mu?

68. Bilginin, özellikle sadece yetkisi olanların okuyup, anlayabileceği şekilde bir koda dönüştürülmesi.

İlgili bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan belgeler

Algoritmik sistemlerin insan hakları üzerindeki etkilerine ilişkin Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı (CM/Rec(2020)1

Bakanlar Komitesinin algoritmik süreçlerin manipülasyon kabiliyetlerine ilişkin bildirisini (13/02/2019)1

Bakanlar Komitesinin İnternet Filtreleri ile ilgili olarak ifade ve bilgi edinme özgürlüğüne saygıyı teşvik edecek tedbirlere ilişkin Tavsiye Kararı(CM/Rec(2008)6)

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin teknolojik yakınsama, yapay zekâ ve insan haklarına ilişkin 2102 (2017) sayılı Tavsiye Kararı

Yararlı Avrupa Konseyi kaynakları:

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri (2019) [Unboxing artificial intelligence: 10 steps to protect human rights, step 10](#) ("Yapay zekâ okuryazarlığının" teşvik edilmesi)

Avrupa Konseyi Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması Sözleşmesi Danışma Komitesi (2019) [Yapay Zekâ ve Verilerin Korunmasına İlişkin Kılavuz İlkeler](#).

Frederik Zuiderveen Borgesius (Avrupa Konseyi, 2018) [Ayrımcılık, yapay zekâ ve algoritmik karar verme](#)

Avrupa Konseyi ve Yapay Zekâ

Avrupa Konseyinin (2017) [İnternet Okuryazarlığı El Kitabında](#) etiketleme ve filtreleme; nesnelere interneti; yapay zekâ, otomasyon ve yıkıcı teknolojiler; sanal ve artırılmış gerçeklik; büyük veri, veri madenciliği ve gizlilik konularında bilgi formları ve kontrol listeleri yer almaktadır (bilgi formları 20, 23-26).

Bunlar yapay zekâ ile ilgili konularda eğitim kaynakları olarak kullanılabilir

İlgili ek kaynaklar

[UNICEF Yapay Zekâ Kuşağı projesi](#)

Dijital ortamda çocuk hakları bağlamında yapay zekaya ilişkin fırsatlar ve riskler

TEDBİRİN TÜRÜ	İLGİLİ İLKE/HAK	YAPAY ZEKÂYLA İLGİLİ FIRSATLAR (ÖRNEKLER)	YAPAY ZEKÂYLA İLGİLİ RİSKLER (ÖRNEKLER)
Temel ilkeler ve haklar	Çocuğun yüksek yararı / gelişen	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâ teknolojileri çocukların olgunluk seviyesine ve kapasitesine uyum sağlayabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Çocuklar, kendileri düşünmeden tasarlanmış yapay zekâ teknolojileriyle temas ettiklerinde (örn. evdeki yapay zekâ cihazları): kullanımı zorluğu yaşayabilirler, uygunsuz bilgilere veya içeriğe maruz kalabilirler.
	Ayrımcılığa uğramama hakkı	<ul style="list-style-type: none"> Engelli çocukların güçlendirilmesi: Yapay zekâ, ürünleri çocukların bireysel öğrenme, fiziksel ve diğer ihtiyaçlarına göre uyarlayabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Algoritmalar belirli grupları göz ardı edecek şekilde tasarlanırsa veya yapay zekâ önyargılı veya temsili olmayan verilerden "öğrenirse" önyargıya neden olabilir, eşitsizlikleri yaygınlaştırabilir veya arttırabilir.
	Katılım hakkı	<ul style="list-style-type: none"> Hakları da dâhil olmak üzere tüm çocukların bilgiye erişimini kolaylaştırabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâ ve yapay zekâ teknolojilerine ilişkin kanun, politika ve uygulamaların, çocukların ve çocuk hakları savunucularının görüşleri alınmadan oluşturulması çocukların katılım hakkını kullanmalarını engelleyebilir, çıkarlarını göz ardı edebilir.
	Paydaşların katılımını sağlama görevi	<ul style="list-style-type: none"> Ticari işletmelerin dâhil edilmesi: dijital ortamda çocuk haklarına saygı duyan, koruyan ve hayata geçirilmesini sağlayan yapay zekâ teknolojilerinin, hizmetlerinin ve politikalarının geliştirilmesi teşvik edilebilir Yapay zekâya dayalı uyarlanabilir teknolojiler, özellikle engelli çocuklar için dijital ortama erişimi iyileştirebilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Ticari işletmelerin dâhil edilmemesi: yapay zekâ teknolojileri çocuklar üzerindeki etkisi dikkate alınmadan geliştirilebilir. Diğer paydaşların (ebeveynler/bakıcılar, sivil toplum) dâhil edilmemesi, sahada çocukların korunması ve güçlendirilmesi için yeterli kapasitenin bulunmamasına neden olabilir.
Operasyonel ilkeler ve tedbirler	Dijital ortama erişim	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâya dayalı uyarlanabilir teknolojiler, özellikle engelli çocuklar için dijital ortama erişimi iyileştirebilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâ teknolojilerinin çok pahalı olması dijital ortamda belirli çocuk gruplarının (örneğin yoksullar, engelliler) daha fazla dışlanmasına neden olabilir.
	İfade ve bilgi edinme özgürlüğü hakkı	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâ filtreleme sistemleri, çocukları ilgi alanlarına veya ihtiyaçlarına göre uyarlanmış uygun çevrimiçi içeriğe yönlendirebilir. Filtreleme sistemleri bilgi kirliliği yaratan içeriğe erişimi engelleyebilir. 	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâ filtreleme sistemlerinin otomatik olması, genellikle şeffaf olmayan kriterlere ve algoritmalara göre çalışması beraberinde ifade ve bilgi edinme özgürlüğüne haksız müdahale riskini getirebilir. Yapay zekâyla üretilen bilgi kirliliği (örn. yanlış veya yanıltıcı hikayeler yaratan "Deepfake" teknolojisi/programları) kaliteli bilgiye erişilmesini zorlaştırabilir. Kullanıcının geçmişte görüntülediği sayfalara ve ilgi duyduğu belirlenen alanlara dayalı olarak çeşitlilik içermeyen, kalitesiz veya kişiselleştirilmiş içeriği ya da yaşa uygun olmayan veya uyarlanmamış içeriği teşvik eden algoritmalar, bilgi edinme ve arama özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, gelişim hakkı açısından risk teşkil edebilir.

TEDBİRİN TÜRÜ	İLGİLİ İLKE/HAK	YAPAY ZEKÂyla İLGİLİ FIRSATLAR (ÖRNEKLER)	YAPAY ZEKÂyla İLGİLİ RİSKLER (ÖRNEKLER)
Operasyonel ilkeler ve tedbirler	Katılım, oyun oynama hakkı ve toplanma ve örgütlenme hakkı	<ul style="list-style-type: none"> Etkileşimli oyuncaklardaki ve diğer cihazlardaki yapay zekâ, çocukların oyun oynama deneyimini kişiselleştirebilir ve geliştirebilir, sosyal becerilerin geliştirilmesine, yaygın eğitime (örneğin "kodlama oyuncağı") veya sağlıklı alışkanlıkların geliştirilmesine yardımcı olabilir 	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâ oyuncaklarının ve diğer cihazların çocukların çeşitli kişisel bilgilerinin depolayabilmesi verilerin korunması ve güvenlik açısından (bilgisayar korsanlığı) risk yaratabilir, işletmelerin çocuğun güvenliği açısından sorun yaratan verileri bildirme ve paylaşma yükümlülüğü olup olmadığına ilişkin etik sorular ortaya çıkabilir Yapay zekâ oyuncakları ve internete bağlı diğer cihazlar: dışarıdan birinin saldırısına uğramaya ve böyle biri tarafından "kontrol edilmeye" neden olabilir Yapay zekâ oyuncakları ve diğer cihazlar, ebeveynlerin/bakım verenlerin ve ticari işletmelerin çocuğun konumunu tespit etmesine ve izlemesine, gözetlemesine olanak sağlayabilir, özel yaşamın gizliliğinin ve verilerin korunması haklarının ihlal edilmesine neden olabilir Komutları/emirleri etkinleştirilen yapay zekâ cihazları, özellikle cihazların ağırlıklı olarak "dış" karakterlere sahip olması durumunda çocukların gelişimi, davranışlarını ve tutumlarını olumsuz şekilde etkileyebilir
Özel yaşamın gizliliği ve verilerin korunması		<ul style="list-style-type: none"> Gizliliğin otomatikleştirilmesi (diğer bir ifadeyle, bilgisayar sistemleri aracılığıyla verilerin otomatik olarak gizliliğinin sağlanması) çevrimiçi ortamda gizliliğin ve verilerin korunmasına katkıda bulunabilir ve hatta bunu geliştirebilir 	<ul style="list-style-type: none"> Yapay zekâ cihazları çocukların kişisel bilgilerini toplar ve saklar, bu bilgilerin veri koruma yasalarına uygun şekilde işlenmemesi durumunda özel yaşamın gizliliği ve verilerin korunması hakları ihlal edilebilir Çevrimiçi toplanan veriler ile eğitim ve tıp alanlarında toplanan veriler dâhil olmak üzere "büyük verilerin" toplanması ve analiz edilmesi çocukların veri koruma ve özel yaşamın gizliliği hakları, ayrımcılığa uğramama hakkı, gelişim hakkı açısından risk teşkil edebilir Kişisel veriler otomatik olarak işlenip, çocukları olumsuz etkileyebilecek amaçlarla (ticari istismar dâhil) kullanılabilir, çocukların profilini çıkarmak için yapay zekânın kullanılabilir ve bu da beraberinde verilerin korunması hakkına yönelik riskler ile diğer koruma sorunlarını (bkz. "koruma ve güvenlik") getirebilir

TEDBİRİN TÜRÜ	İLGİLİ İLKE/HAK	YAPAY ZEKÂyla İLGİLİ FIRSATLAR (ÖRNEKLER)	YAPAY ZEKÂyla İLGİLİ RİSKLER (ÖRNEKLER)
Operasyonel ilkeler ve tedbirler	Eğitim hakkı	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Öğrenme sistemleri çocukların ihtiyaçlarına ve olgunluk seviyelerine uyarlabilir ▶ Erken müdahale programlarına yardımcı olabilir: Yapay zekâ, öğrencilerin durumuna göre okul sistemlerinden ayrılma riski olanları belirleyebilir ▶ Geliştirilmiş öğrenme deneyimi elde edilebilir, sınıflarda yapay zekâyı yatırım yapılabilir ▶ Öğretmenlerin kapasitesi artırılabilir; öğretmen eğitimi ve öğretim yöntemlerinde yapay zekâ kullanılabilir ▶ Dijital okuryazarlık girişimlerinde/programlarında yapay zekâ kullanılması, çocukların yapay zekâyı güvenli bir şekilde kullanma konusunda güçlendirilmesini ve desteklenmesini sağlayabilir 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Sınıf içi davranışların ve performansın izlenmesi çocukların özel yaşamın gizliliği hakkı ihlal edebilir ve çocukların özgürce hareket etme ve kendilerini ifade etme konusunda cesaretini kırabilir ▶ Yapay zekâ destekli eğitim araçları aracılığıyla kişisel verilerin toplanması verilerin korunması hakkının ihlal edilmesine neden olabilir ▶ Kalıp yargılara ya da önyargılara dayalı bilgi aktarılması eşitsizlikleri yaygınlaştırabilir/arttırabilir ▶ Yapay zekâ okuryazarlığının ve eğitiminin zayıf olması/eksik olması, çocukların risklere maruz kalmasına ve yapay zekâdan tam olarak yararlanmamasına neden olabilir
	Korunma ve güvenlik hakkı	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Filtreleme sistemleri kötü niyetli veya yasa dışı içeriğe erişimi engelleyebilir ▶ Yapay zekâ, çocuk cinsel istismarı materyallerinin ve diğer çevrimiçi cinsel sömürü ve istismar biçimlerinin tespit edilmesini, incelenmesini, kaldırılması ve raporlanmasını yani sıra çocuk mağdurların ve istismarcıların tespit edilmesine yardımcı olabilir: daha hızlı ve verimli olması, ilgili profesyonellerin olumsuz etkilere daha az maruz kalmasını ve duygusal açıdan daha az zarar görmesini sağlayabilir 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ticari içeriğin/reklamın gizlenmiş/hedeflenmiş biçimlerini yaygınlaştırmak için algoritmaların manipüle edilebilir ya da ticari reklamcılıkta "mikro hedeflemeyi" mümkün kılmak için çocuk profillemesi yapılabilir ▶ Yapay zekâ son derece çekici ve "bağımlılık yapabilecek" oyunlar, uygulamalar, oyuncaklar vs. üretmek için kullanılabilir, bu nedenle aşırı kullanıma ve sağlıksız alışkanlıklara neden olabilir ▶ Çocuk cinsel sömürüsü ve istismarını gerçekleştirmek için yapay zekâ teknolojileri kullanılabilir (cinsel amaçlar için hazırlama (örn. ikna edici sahte çevrimiçi profiller), hash sistemlerini de atlatılabilen son derece gerçekçi çocuk cinsel istismarı materyallerinin üretilmesi, istismar senaryolarının simülasyonu (örn. etkileşimli "oyunlar", oyuncak bebekler/robotlar)) ▶ Örneğin, önceden var olan görüntüleri sentezlemek için "deepfake" teknolojisinin kullanıldığı durumlarda, mağdurların tespit edilmesini zorlaştırabilir

TEDBİRİN TÜRÜ	İLGİLİ İLKE/HAK	YAPAY ZEKÂ YLA İLGİLİ FIRSATLAR (ÖRNEKLER)	YAPAY ZEKÂ YLA İLGİLİ RİSKLER (ÖRNEKLER)
Başvuru Yolları		<ul style="list-style-type: none"> ▶ Yapay zekâ teknolojileri, şikâyetlerin toplanmasına (mesajlaşma veya sohbet robotları), incelenmesine ve karar verme sürecine yardımcı olabilir: daha hızlı karar verilebilir ve daha hızlı telafi sağlanabilir 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Yapay zekâ hizmetleri, teknolojileri vs. ile ilgili şikâyet mekanizmaları/sistemleri olmayabilir ▶ Şikâyet mekanizmalarında yapay zekânın kullanıldığı durumlarda: sistem tasarımı etik olmayabilir, hatalı, şeffaf olmayan karar verme algoritmaları ve kriterleri, meşruiyeti ve/veya kararlara itiraz etme kabiliyetini etkileyebilir.

(Kaynak: Avrupa Konseyi derlemesi ve sunumu - gösterge niteliğinde, kapsamlı olmayan genel bakış, Temmuz 2020)

Avrupa Konseyi, 2016 yılından bu yana dijital ortamda çocuk haklarının geliştirilmesi için Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021) aracılığıyla çalışmaktadır. Bakanlar Komitesinin dijital ortamda çocuk haklarına saygı, çocuk haklarının korunması ve bu hakların kullanılmasına ilişkin Kılavuz İlkelerle ilgili CM/Rec(2018)7 sayılı Tavsiye Kararı bu konuda çok önemli bir araçtır. Bu Kılavuz İlkelerin, bugüne kadar bu alanda hazırlanmış en kapsamlı standartlar olduğu övgüyle dile getirilmektedir. Özellikle, çocukların dijital dünyada korunması ile dijital teknolojilerin son kullanıcıları olarak sahip oldukları pozitif hakların desteklenmesi arasında bir denge kurduğu için takdir edilmektedir.

Politika yapıcılar için hazırlanmış olan, Kılavuz İlkeler ile bu Kılavuzu İlkelerin Mayıs 2020'de yayınlanan "Dijital ortamda haklarınızı öğrenin" başlıklı çocuk dostu baskısını tamamlayan bu el kitabı, tüm kamu kurumlarının, sivil toplumun ve özel sektör paydaşlarının ortak bir yaklaşım benimsemesinin ne kadar önemli olduğunun altını çizmektedir. İster ulusal mevzuatlar yoluyla ister stratejik ortaklıklar geliştirerek desteklensin, çocukların dijital ortamdaki esenliği, 21. yüzyılda tüm paydaşlar tarafından ortaklaşa takip edilecek bir mesele olarak kabul edilmelidir. Bu el kitabı, çocuk haklarına gerçekten saygı duyan, bu hakları koruyan ve hayata geçiren bir dijital dünya yaratarak çocukları destekleme konusunda farklı alanlarda çalışan karar vericilere yardımcı olacaktır.

Bu el kitabı, karar vericilere yapay zekâ gibi yeni gelişen koşulları ve zorlukları düzenli olarak ele almaları gerektiğini hatırlatmakta ve ulusal mevzuatın ve politikaların kapsamlı ve güncel olup olmadığını kontrol etmeleri için çok sayıda kaynak ve uygulamalı araç önermektedir.

www.coe.int

Avrupa Konseyi Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin tüm üyeleri dahil olmak üzere, 46 üye ülkeden oluşmaktadır. Tüm Avrupa Konseyi üyeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sözleşmenin üye ülkelerdeki uygulamasını denetler.

TUR